T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

VATAN CEPHESİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

(12 EKİM 1958 - 27 MAYIS 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVENUR TUZAK

İSTANBUL 2018

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

VATAN CEPHESİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

(12 EKİM 1958 - 27 MAYIS 1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVENUR TUZAK

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. MERAL BALCI

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Mervenur TUZAK'ın "Vatan Cephesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (12 Ekim 1958-27 Mayıs 1960)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve Inkılap Tarihi Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Meral BALCI Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Ali SATAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Kürşad KARACAGİL İstanbul Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 09/04/ 2018 tarih ve 2018/07-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**

ÖNSÖZ ..... **IV**

ÖZET ..... **V**

ABSTRACT ..... **VI**

KISALTMALAR DİZİNİ ..... **VII**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **VIII**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950 - 1960) **7**

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU 8
   1.1. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri 8
   1.2. 1947 Birinci Büyük Kongre 12
   1.3. İkinci Büyük Kongre (20 - 24 Haziran 1949) 14
2. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI 16
3. 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİMLERİ 19
4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ TEPKİ GÖREN BAZI UYGULAMALARI 22
   4.1. Ezanın Arapça Okunması 23
   4.2. Orduda Yapılan Değişiklikler 25
   4.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu 28
   4.4. Halk Evlerinin Kapatılması ve CHP'nin Mallarının Hazineye Devri 32
   4.5. Millet Partisi'nin Faaliyetleri ve Mallarının Hazineye Devri 35
5. DÖNEMİN DIŞ POLİTİKASINDAKİ TARTIŞMA KONULARI 39
   5.1. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktına Girişinde Kore Savaşının Etkisi 39
   5.2. Kıbrıs Meselesi 43
6. 6 - 7 EYLÜL OLAYLARI 48
7. DP'NİN EKONOMİ POLİTİKASI 50

İKİNCİ BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ'NİN VATAN CEPHESİ ÇALIŞMASI **52**

1. VATAN CEPHESİ 53
1.1. Kuruluşu ve Amacı 53
1.2. Katılımlar 58
1.3. Örgütlenmesi 66
1.4. Niteliği ve Yayılışı 68
2. GÜÇ BİRLİĞİ HAREKETİ'NİN OLUŞUMU (MİLLİ MUHALEFET CEPHESİ) 70
3. VATAN CEPHESİ OLUŞUMUNA ELEŞTİRİLER 75
4. ASKERİ MÜDAHALEYE GİDEN SÜREÇ 78
4.1. 1957 Genel Seçimleri 78
4.2. Dokuz Subay Olayı 80
4.3. İktidarla Muhalefet Arasındaki İlişkilerin Sonlanması 81
4.4. Tahkikat Komisyonu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri 83
4.5. Alınan Son Kararları Protesto Eden Öğrenci Olayları 86
5. 27 MAYIS İHTİLALİ 88
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BASIN'DA VATAN CEPHESİ 94
1. DP'NİN BASIN İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI 94
1.1. 1950'de Basın Özgürlüğü 95
1.2. DP ile Basın Arasındaki Gerginlikler 97
1.3. DP'nin Basın Özgürlüğünü Kısıtlaması 100
1.3.1. DP'nin Basına İlişkin Yasakları 102
1.3.2. Tekzipler ve Yayın Yasakları 105
2. YAZILI BASIN'DA VATAN CEPHESİ 108
3. AFİŞLER, EL İLANLARI 110
4. DP DÖNEMİNDE RADYO FAALİYETLERİ 111
4.1. Radyo'nun Propaganda Aracı Olarak Kullanılması 112
4.2. Radyodan Vatan Cephesi Propagandası 114
5. DP'LİLERİN VATAN CEPHESİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 116
6. VATAN CEPHESİ'NE MUHALEFETİN TAVRI 117
7. YASSI ADA DURUŞMALARINDA VATAN CEPHESİ DAVASI 121
7.1. Vatan Cephesi Davası Soruşturmaları 121
7.2. Vatan Cephesi Davası Karar Gerekçesi ve Kararları 125
SONUÇ 128

EK: 130

I- Vatan Cephesi İle İlgili Gazete Nüshalarından Örnekler..... 130

KAYNAKÇA..... 135

ÖNSÖZ

Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti dönemi önemli yer tutmaktadır. Kuruluşundan itibaren yaşanan çekişmeler neticesinde Vatan Cephesi'ni kurmaya giden süreç ile Vatan Cephesinin ne olduğu, amacı ve buna verilen tepkilerin yazılı basın ele alınarak incelenmesi hedeflenmektedir.

Vatan Cephesi ismine ilk kez Başbakan Adnan Menderes'in 12 Ekim 1958'de Manisa gezisindeki konuşmasında rastlıyoruz. Demokrat Parti bünyesinde kurulan Vatan Cephesi partinin yan teşekkülü sayılmaktadır. İktidar, ülkenin birçok yerinde açtığı bu ocaklarla gücünü arttırmak istemiştir. Bu dönemde Demokrat Parti'nin en önemli uygulaması gazete ve Devlet Radyosu'nu güçlü olduğunu göstermek amacıyla kullanmasıdır. Gazete, dergi ve radyo da Vatan Cephesi'nin yoğun propagandası yapılmıştır. Gazeteler, Vatan Cephesi'ne geçenlerin isimlerini listeler halinde yayınlamışlardır.

12 Ekim 1958'de kurulup 27 Mayıs 1960'da son bulan Vatan Cephesi teşekkülünün taraflı - tarafsız yazılı basına nasıl yansıdığı, kamuoyunun buna verdiği olumlu - olumsuz tepki ve tüm bunların basında ele alınış şeklinin nasıl olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Türk basınının, Vatan Cephesi teşekkülüne nasıl baktığının anlaşılabilmesi amacıyla Akşam, Hürriyet, Milliyet, Vakit, Cumhuriyet, Vatan, Ulus, Zafer ve Dünya gazeteleri ile Akis, 6 Ok, Kim ve Ayın tarihi dergileri incelenmiştir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde, Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden yol, kuruluş amacı ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Ardından iktidarı süresinde yaptığı bazı uygulamalardan söz edilmiştir. Dörtlü Takrir'den başlayıp iktidara gelmesi ve 1950-54, 1954-57 tarihleri arasındaki olaylar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, Vatan Cephesi oluşumuna giden süreç, katılımlar, bu oluşumdan beklenen ve elde edilen amaçlarla, Vatan Cephesi'nin faaliyetleri ve karşısında bulunan Güç Birliği açıklanmıştır. Ayrıca Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşu ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar geçen süre değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise, Vatan Cephesi faaliyetlerinin basına nasıl yansıdığı, DP'nin basına karşı tutumu ve zamanla bu tutumda meydana gelen değişikliklerle birlikte basının tutumundaki farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bölüm, Vatan Cephesi Davası ve soruşturma kararlarıyla son bulmaktadır.

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, cumhuriyetin ilanından beri çeşitli denemelere rağmen çok partili sisteme geçememiştir. Çok partili sisteme geçilmesinin ardından, Demokrat Parti 1950 genel seçimleriyle iktidara gelerek on yıl iktidarda kalmıştır. Bu süreçte DP, halkın desteğini arttırarak diğer seçimlerden de başarı ile çıkmıştır. Ancak muhalefette iken verdiği sözleri yerine getirmemesi, eleştirdiği yaptırımları kendisinin uygulaması ve baskıcı tavrı nedeniyle arkasındaki halk desteğinde azalma meydana gelmiştir.

DP'ye karşı, muhalefette olan partiler arasında Güç Birliği Cephesi kurulmuştur. Buna karşılık olarak DP'lilerden oluşan bir grup da Vatan Cephesi'ni kurmuşlardır. Tüm bunlara rağmen 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sistemi sebebiyle yeniden iktidar olmuştur.

14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanarak Türkiye'nin yönetimini ele alan Demokrat Parti'nin diktatörce uygulamalara gittiği, Anayasayı ihlal ettiği ve kardeşi kardeşe düşürdüğü iddia edilmiştir. Ülke içerisinde yaşananlar, kargaşa ortamının oluşmasına sebep olmuş ve halk arasındaki bölünmeyi körüklemiştir. Tüm bu olaylar sonucunda 27 Mayıs 1960'da askeri müdahale ile ülke yönetimine el koyulmuş ve cumhuriyet tarihinin ilk darbesi gerçekleşmiştir.

Vatan Cephesi teşekkülü ve faaliyetleri ise, 27 Mayıs ihtilali ardından yapılan yargılamalarda en fazla suçlanma sebepleri arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Vatan Cephesi, Cumhuriyet Halk Partisi, Basın Sansürü, Adnan Menderes.

ABSTRACT

Turkish republic did not transform its regime from a sing- party to a multy party system in spite of all the efforts, since the proclamation of the republic. Democrat Party that came into power with the election in may 14, 1950 remained in power for 10 years. In this process, Democrat Party came through with the other elections by providing the support of the public. But in time, there was a considerable decrease in the support of the public because of not keeping the promise that given while DP was the opposing party, applying sanctions that once DP criticized and repressive attitudes. Despite all, DP came into power in consequence of the majority system. In opposition to DP, Union of forces (Coalition) front was established among the opposing parties. In response to this, a group that consisted of the members of DP established Vatan Cephesi (Country Front).

Democrat Party which came into the power by winnig the election in May 14, 1950 was claimed that it had applied anti- democratic actions and caused chaos in within the country triggering conflicts among people. All of these paved the way to the coup of 27 May which was the first coup in history of country.

As a result, establishment (organization) of Vatan Cephesi was among the utmost reasons of accusation in the trials after the revolution of May 27.

Key Words: Democrat Party, Country Front, Republican People's Party, Press Censorship, Adnan Menderes.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
a.g.y.	Adı geçen yayın
BCA. YDT. VCK.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Yassıada Davası Tutanakları Vatan Cephesi Klasörü
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMM	Büyük Millet Meclisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	Demokrat Parti
HP	Hürriyet Partisi
MBK	Milli Birlik Komitesi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MP	Millet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	Türkiye Köylü Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
V.C.	Vatan Cephesi
vd.	ve diğerleri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: 14 Mayıs 1950'de yapılan milletvekili seçiminin sonuçları 18

Tablo 1. 2: 1954 seçimi sonuçları 22

Tablo 2. 1: Vatan Cephesi Üyelerinin İllere Göre Dağılımı 65

Tablo 2. 2: "Güç Birliği 1957 de yapılsaydı", CHP Milletvekillerinin Sayısı 78

Tablo 2. 3: 1957 genel seçim sonuçları 84

Tablo 3. 1: Menderes Döneminde Yayın Yasağının Uygulandığı Konular 110

Tablo 3. 2: Haklarında Soruşturma Açılan Gazetelerin İllere Göre Dağılımı 114

Tablo 3. 3: Yassı Ada Davaları Sonunda Oybirliği İle İdam Kararı Verilenler 133

Tablo 3. 4: Oy Çoğunluğu İle İdam Hükmü Alanlar 133

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı, ardından II. Dünya Savaşı ile büyük ekonomik, sosyal ve siyasi zorluklar çekmiştir. II. Dünya Savaşı, tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuştur. Bu savaş ülkelerin harap olmasına ve milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet vermiştir. T.C. savaşa girmemesine rağmen tüm kurumlarını savaşa hazır halde tutma mecburiyetinde kalmıştır. Tüm kaynakların savaş hali içerisindeymiş gibi kullanılması ve iktidarın siyasi ve sosyal araçlara tamamen hakim olmak istemesi, devletle toplumun arasının açılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Devletin ihmali sebebiyle toplum içerisindeki işçi - köylü kesimi mağdur olurken sermaye sahipleri zenginleşmişlerdi. Durumun farkında olan devlet ileri gelenleri durumu düzeltmek amacıyla attıkları yeni adımlar ile yeni istismar kapılarının açılmasına sebep olmuşlardı. İçerisinde bulunulan şartları istismar edenleri cezalandırmak için 18 Ocak 1940 Milli Koruma Kanunu[1], 11 Kasım 1942 Varlık Vergisi[2] ve Haziran 1943 tarihlerinde Toprak Mahsulleri Vergisi[3] getirilmişti.[4]

Savaş yıllarında kazanç sağlayıp bunların vergisini vermeyenlerle, savaşın bütün zorluklarıyla mücadele eden vatandaşların yaşadıkları dönemin gelişmelerinde son derece önemli rol oynamıştı. Savaşın sonlanmasıyla birlikte yapılması amaçlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu[5] parti içerisinde tartışmalara yol açmıştı. Hükümetin

---

1 Refik Saydam hükümeti, savaşın başlaması sebebiyle ekonomiyi ve fiyatları kontrol altında tutabilmek amacıyla 18 Ocak 1940 yılında Milli Korunma Kanununu çıkartarak savaş ekonomisi uygulamaya başladı. Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980,* İmaj Yayınları, Ankara 2012, s. 217. Milli Korunma Kanunu, hükümete geniş yetkiler vermesiyle; iktisadi sahadaki kötü gidişe durdurarak, milli savunmayı gerçekleştirmek, fiyat artışlarını, karaborsayı ve vurgunculuğu önlemeyi amaçlamaktaydı. Bu kanun başarısız kaldığı gibi ticari ve sınai faaliyetlerinde sekteye uğramasına sebep olmuştu. Kemal Karpat H., *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012,* Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 164.

2 Milli Korunma Kanunu'nun başarısızlığını gidererek vurgunculukla elde edilen kazançtan vergi almak amacıyla çıkarılan Varlık Vergisi, köylünün belirlenen miktardaki ürününü devlete satmaya mecbur bırakılıyordu. Ürünü olmayan köylünün ise evi, öküzü veyahut tarlası satılıp vergi karşılığı olarak alınıyordu. Karpat, *Kısa Türkiye Tar...,* s. 164. Kasım 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi, Türk Kamuoyu ve yabancı kamuoyunda çok olumsuz bir şekilde değerlendirilmiş ve 1944 yılının başında da yürürlükten kaldırılmıştı. Akşin, *a.g.e.,* s. 218. II. Cihan Harbinin yaşandığı günlerde T.C.'nin ihtiyacı olan paranın sağlanması için halka uygulanan bir vergiydi. Çoğunlukla Müslümanları kapsayan bu vergi, gayrimüslim vatandaşlara da uygulandığı için özellikle yabancı basında sadece gayrimüslimlere uygulanıyor algısı yaratılmıştı. 1957 genel seçimlerinden sonra Varlık Vergisi tartışmaları azalarak bitmişti. Meral Balcı, "Varlık Vergisi ve Uygulamalarının Demokrat Parti'nin Seçim Çalışmalarında Kullanılması", *The Journal of Social Science Studies",* S.63 (2017), s. 4-10.

3 Tarımla ilgilenenleri vergilendirmek amacıyla 1943 yılında Toprak Mahsulleriyle ilgili kanunu çıkarılmıştı. Sözü edilen kanun, savaş ortamında çıkarılmış yasalardan biriydi. Bu yasa ile çiftçiler yetiştirdikleri ürünün yüzde onunu devlete vergi olarak ödemek mecburiyetinde kalıyorlardı. Çiftçiden alınan bu bedeli aşara benzetenler olmakla birlikte burada para arada mültezim olmadan direkt devlet tarafından toplanıyordu. 1946 yılında yürürlükten kaldırıldı. Akşin, *a.g.e.,* s. 218.

4 Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012, s. 532.

5 Toprak Kanunu tasarısı muhalefetin şiddetlenmesine sebep oldu. Tartışmalara sebep olan bu yasanın içeriğinde toprağın az kaldığı yerlerde, toprağı olmaya halka dağıtılmak üzere elli dönümlük arazinin kamulaştırılması amaçlanıyordu. İçeriğindeki diğer maddeler de bu şekildeki haksızlıkları barındırdığından, muhalifler kanunun

yaptırımlarına yönelik eleştiriler basın bültenlerinde yerini almıştı. Tek parti iktidarına karşı var olan muhalefet, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşülmesi sırasında kendini göstermişti.

Türkiye, Birleşmiş Miletler (BM)'e girişiyle birlikte anayasasını kabul ederek, Avrupa'ya iyice yaklaşmış bu da ülkede mevcut bulunan tek parti rejimini temellerinden sarsmıştı. Türk delegesi, San Francisco'da toplanan konferansa (1945)[6] katılmış ve Reuters haber ajansı muhabirlerine: Türkiye'nin siyasi bakımdan modern demokrasi yolunda ilerlediği, anayasasının medeni anayasalardan olduğu ve savaştan sonra her türlü demokratik akımın gelişmesine izin verilebileceğini söylemişti.[7]

Türkiye'nin San Francisco Konferansı'na katılmasının ardından, basın demokrasi konusunu tartışmaya açmıştır. Dönemin gazetelerinde konuyla ilgili tartışmalara ve yazılara yer verilmiştir. İnönü'nün demokrasinin geliştirilmesi ile ilgili yaptığı konuşma ve Türkiye'nin BM Anayasası'nı imzalamış olması muhalif seslerin çıkmasına sebep olmuştur. Tek parti rejimine karşı koyabilme gücü, BM anayasasının kabul edilmesi ile ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin çok partili siyasi hayata geçişinde, Türk toplumun beklentisi etkili olmakla birlikte dış dünyaya demokratik ideolojilerin hakim olması ve Türkiye'nin kendisini yeni gelişmelere uydurma mecburiyetinde hissetmesinin etkisi büyüktür. Ancak tüm bu etkenlerin yanında çok partili hayata geçiş, doğrudan doğruya İnönü'nün etkisi ve Halk Partisi Hükümeti'nin kararı ile gerçekleşmiştir.[8]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin çok partili siyasi sisteme geçmesi gerektiğini 1 Kasım 1945'te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin açılış nutkunda dile getirerek: Partimizin tek eksiği, iktidar partisinin karşısında bulunarak onu eleştirebilecek bir muhalefet partisinin bulunmamasıdır. Aslında geçmişte iktidardakiler sayesinde tecrübeler yaşandığını fakat iki sefer denenmesine rağmen

---

tamamına karşı çıkamayacakları için bu iki maddeyi kaldırtmak, hiç olmazsa yumuşatma amacını gütmüşlerdi. 17. Maddeye saldıranların başında Adnan Menderes, 21. Madde taarruzunu ise Refik Koraltan yürütmekte idi. Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,* Yordam Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 2017, s. 12.

6 Savaşın sonuna gelindiğinde, yeni bir dünya güvenlik örgütü anlaşması yapabilmesi için, 25 Nisan 1945'te San Fransisco Konferansı düzenlendi. Toplanan bu konferansın resmi adı "Uluslararası Örgüt Oluşturmaya Mahsus Birleşmiş Milletler Konferansı"ydı. Savaşın getirdiği yıkıntı ve sorunlardan kurtulup barışı sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuş ve kuruluşundan itibaren barışın güvencesi olarak görülerek uluslararası diplomasinin merkezi olmuştu. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014),* Der Yayınları, Genişletilmiş 10. Baskı, İstanbul, 2015, s. 885-888. 1945 yılında San Francisco'da yapılacak uluslararası konferansa Türkiye'nin katılma şartı savaş açması olarak belirtilmişti. Türkiye bu isteği yerine getirmesine rağmen gelinen noktada bunun bir anlamı kalmamıştı. Akşin, *a.g.e.,* s. 216.

7 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 229.

8 Karpat, *Türk Demokrasi…*,s. 225.

istenilenin başarılamadığını dile getirir. İnönü, gelinen şartların yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına uygun olduğunu söylemiştir.[9]

Toprak Kanunu tartışmaları yapılırken, Menderes ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun birbirlerine karşı konuşma tarzlarının katı olduğu görülmüştü. Yasa, görüşülürken yedi kişi bütçeye olumsuz oy vermişti. Bahsedilen bu kişiler içerisindeki Bayar[10], Menderes[11], Köprülü[12] ve Koraltan[13] parti grubuna tarihimize "Dörtlü Takrir"[14] olarak geçmiş olan belgeyi sundular.[15] Anayasaya uygun olmayan kanunların değiştirilmesi ve seçimlerin hür bir şekilde yapılması gibi istekleri barındıran öneri grupta tartışıldı, fakat bir sonuç alınamadı.

---

9 *İnönü'nün Söylev ve Demeçleri 1919-1946,*Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1946, s. 397.

10 Mahmut Celal Bayar, 16 Mayıs 1883'te Bursa'ya bağlı Gemlik Kasabası'nın Umur Bey köyünde dünyaya gelmiştir. Memuriyete başlamasından kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki'ye üye olmuş, İttihat ve Terakki'nin kapanmasının ardından, "Teceddüt Fırkası İzmir Kâtibi Mesulü" olarak görev almış ve bu sırada Kuvayi Milliye yanlısı olan *Halka Doğru* gazetesinde çalışmıştır. İttihat ve Terakkinin mallarına el konulmasının ardından "Galip Hoca" lakabıyla Batı Anadolu Kuvayi Milliyesi'ne katılmıştır. Aydın'ın geri alınmasında büyük katkıları olan Bayar sonrasında da Demirci Mehmet Efe'nin danışmanı olmuştur. Batı Anadolu Kuvayi Milliyesi'nin toplamış olduğu İkinci Balıkesir Kongresi'nde Akhisar Cephesi Komutanlığı'na seçilmiştir. 1919'da Saruhan Milletvekili olarak Meclis-i Mebusan'a seçilmiş fakat meclisin kapatılmasının ardından TBMM'ye katılarak ve İktisat Bakanlığı'na getirilmiştir (21 Mayıs 1921). 6 Mart 1924 yılında İmar ve İskan Bakanlığı yaparken Atatürk'ün emri ile bu görevinden istifa ederek, İş Bankasını kurmakla görevlendirilmiş ve kurulan bankanın Genel Müdürü olmuştur. 9 Eylül 1932 tarihinde de İktisat Bakanlığı'na seçilmiştir. 8 Kasım 1937 tarihinde Başbakanlık görevine gelene kadar İktisat Bakanlığı görevini sürdürmüştür. Dörtlü Takrir'in ilanından sonra muhalefet partisi kurmak için çalışmalara başlayan Celal Bayar, CHP'den istifa etmiştir (3 Aralık 1945). Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),* Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 47-49.

11 Ali Adnan Ertekin Menderes, 1899 yılında Aydın'da dünyaya gelmiştir. İlk önce İttihat ve Terakki İdadisi'nde sonra da İzmir Kızılçullu Amerikan Koleji'nde okumuştur. Cihan Harbinde ihtiyat zabiti adayı olarak askere alınır, savaştan sonra İzmir Kordon'da Sansür Şubesi tercümanlığı yaparken terhis edilir, İstiklal madalyasına sahiptir. Serbest Fırka'nın kurulmasının sonra Aydın'da partideki yerini almıştır. Serbest Fırka'nın kapatılmasından sonra ise politikadan uzak kalmamış ve 1931'de Aydın milletvekili olarak seçilmiştir. İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat,* İskenderiye Kitap, İstanbul 2015, s. 29-36.

12 Mehmet Fuad Köprülü, ünlü Sadrazamlardan Köprülüzade Mehmet Paşa'nın soyundandır. 4 Aralık 1890 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 20 Aralık 1913'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Profesörlüğüne, 1924 yılında Milli Eğitim Müsteşarlığı'na atanmış, bu göreviyle birlikte Türkiyat Enstitüsü Müdürlüğü yapmıştır. 1935 yılında Kars Milletvekili seçilerek siyasete adımını atmıştır. Dörtlü Takrir'in hazırlanmasında görev alanlardan olarak önergeyi Meclis Başkanı'na bizzat götürmüştür. Takrir'in ardından Menderes ile yazılı savunmasını vermesinden sonra CHP'den çıkarılmışlardır (21 Eylül 1945). Albayrak, *a.g.e.*, s. 52.

13 Refik Koraltan, 1891'de Sivas'ta dünyaya gelmiştir. İstanbul hukuku bitirdikten sonra Adalet Bakanlığında görev almış, Cihan Harbi sırasında Trabzon'da Emniyet Müdürlüğü yapmış ve TBMM'de milletvekilliğine seçilmiştir. Atatürk'ün sağlığında olduğu gibi vefatından sonra da, onu ve kurduğu partiyi hararetle desteklemiş, İstiklal Mahkemesinde Başkanlık görevini yürütmüştür. CHP içerisindeki muhalefetine Dörtlü Takrir'le başlamış ve Dörtler olarak bilinen grubun içerisinde yer almıştır. Koraltan, Çiftçiye Topraklandırma Yasasının görüşmelerindeki muhalefetiyle tanınır olmuştur. Menderes ve Köprülü'nün CHP'den çıkarılmasıyla, CHP yönetimini protesto etmesi üzerine partiden çıkarılmasına karar verilmiştir. Albayrak, *a.g.e,* s. 53.

14 Dörtlü Takrir, dört CHP milletvekili tarafından 1945 yılı başlarında CHP Parti Grubu'na verilen önergedir. Bu önergeyi sunan dört milletvekili ülkenin gidişinde, kendilerince hayırlı olan meselelere çözüm getirmeyi istemekteydiler. Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş,* İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003, s. 17. Bahsi geçen takrirde, Anayasası'nın Demokrasiye uygunluğu, Atatürk'ün demokrasi için uğraşları, gericiliğin önüne geçebilmesi için anayasanın sınırlanması mecburiyeti ve savaş zamanındaki şartların bu sınırlamaları devam ettirdiği belirtilmiştir. Savaş hali bittiğine göre tüm bunların halka açık olarak tartışıldıktan sonra düzeltilmesi istenmiştir. Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 233.

15 Albayrak, *a.g.e.*, s. 43.

Cumhuriyet dönemindeki ilk demokrasi denemesi 1924 yılında yaşanmıştır. 17 Kasım 1924'te yılında kurulan bu ilk parti, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası[16]'dır. Fakat bu deneme oldukça kısa sürmüş ve 3 Haziran 1925'te parti kapatılmıştır. Ardından 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası[17] ile çok partili yaşama adım atılmaya çalışılmış, fakat bu parti de kapatılmıştır (17 Kasım 1930). Türkiye demokrasisi, 1946'dan sonra darbelerle kesilmiş olmasına rağmen çok partili siyasal hayattan vazgeçmeyecektir.[18]

"Dörtlü Takrir" mensuplarından olan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, eleştirilerini muhalif basın organlarında sürdürmelerinden dolayı 'parti disiplinini ihlale girdiği gerekçesiyle' partiden ihraç edildiler. Koraltan, onları savunması sebebiyle CHP'den ihraç edildi. Bayar ise milletvekilliği görevinden ve partiden kendisi istifa etmiştir.

Teklif sahiplerinin yeni bir parti kurma fikri tartışılırken, sanayici Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi[19] isimli partiyi kurabilmek amacıyla İçişleri Bakanlığına başvurdu. Milli Kalkınma Partisi'nin geçtiği yoldan pek çok parti geçmişti. 1946 yılı içerisinde birçok meslek grubuna mensup kişilerce 13 parti İçişleri Bakanlığından izin almış, fakat çeşitli sebeplerden dolayı uzun ömürlü olamamışlardı.[20]

Demokrat Parti'nin halk arasında tutunabilmesinin ana sebebi: Atatürk döneminde belli bir istikrar yakalamış olan toplumsal düzenin, İkinci Dünya Savaşı'nda izlenen politikalar sebebiyle yeni partiye olan ihtiyacın arttırmasıdır.[21]

---

16 Halk Partisinden istifa etmiş olan Kazım Karabekir, Ali Fuat, Hüseyin Rauf, Adnan ve İsmail Canbolat Beyler, Refet Paşa, Sabit Bey, Rüştü Paşa, Muhtar, Necati, Besim, Halis Turgut ve Şükrü Faik kurulan bu partinin kurucu üyelerindendi. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası birçok açıdan DP'nin selefi durumundaydı. Albayrak, *a.g.e.*, s. 11. Partinin Programında; cumhurbaşkanının partiler üstü bir vaziyette olması, seçimlerin tek dereceli yapılması, belediye reislerinin seçimle göreve getirilmesi, özel sermayenin desteklenmesini gibi istekler yer alıyordu. Fakat yeni kurulmuş olan siyasi düzenin kurallarına kökten bağlı olduğu konusunda tam bir güven uyandıramamıştı. Ülkenin içerisinde bulunduğu durum, muhalefeti hazmedecek vaziyette değildi ve 1925'te Şeyh Sait isyanı bahane edilerek kapatıldı. DP'nin önünde bulunan bu örnekten aldığı dersler şüphe götürmemektedir. Eroğul, *a,g,e*, s. 75.

17 Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, kurulacak muhalefet partisi lideri olarak düşündüğü Fethi Paşa'yla görüşerek yeni partiye yardımlarını esirgemeyeceğini ve iki parti arasındaki tarafsızlığını koruyacağı sözünü vermiştir. Albayrak, a.g.e., s. 13. Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul'da kurulmuş, kurucuları: Ali Fethi, Nuri, Senih, Nakiyettin, Tahsin, Haydar, Ağaoğlu Ahmet, İbrahim, Galip ve Refik, İsmail, Mehmed Emin Bey'ler ve Süreyya Paşa'dır. Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952,* Arba Yayınları, İstanbul 1952, s. 622. Yeni partinin programı, Mustafa Kemal'in de katkıları ile yapılmıştı. Albayrak, *a.g.e.*, s. 14.

18 Serkan Gaytancıoğlu, *Demokrat Parti İktidarı ve Vatan Cephesi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011, s. 9

19 Milli Kalkınma Partisi, 1945 yılında DP'den önce kurulmasına rağmen, önceliğinin sadece kronolojik bir nitelik taşıdığı kısa bir sürede anlaşılmıştı. MKP'nin sorunlar üzerine somut bir programa sahip olmadığı gibi, faaliyetleri kurucusunun kişisel düşüncelerinin dışına çıkmıyordu. Hükümet, bu partinin kuruluşuna ses etmeyerek, muhalefet partilerinin kurulmasına izin verdiğini resmen ilan etmiş olmuştu.

20 Yalçın, *a,g,e*, s. 534-536.

21 Timur, *a.g.e.*, s. 23.

DP, olarak 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren bir yandan parti içinde, bir yandan da CHP ile bir kavga içerisinde olmuştur. 1946 - 50 arası DP'nin yükselişindeki ilk adımı teşkil eder. Bu adımla Parti, kuruluşunu tamamlamış, kendisini tanıtarak memleketin her köşesinde; köy, ocak, bucak, ilçe ve il teşkilatlarını yaymıştır. DP, üzerindeki CHP baskısı sebebiyle halk arasında mazlum bir görüntü yakalamayı başarmıştır.[22]

DP ve CHP'nin ideolojileri, programları ve teşkilatları ilk bakışta birbirlerinden pek fazla ayrılmamakla birlikte, yine de aralarında önemli farklar bulunmaktadır. DP aşağıdan yukarıya kurulmasına karşılık CHP yukarıdan aşağıya kurulu bir teşkilat durumundadır.[23] Ayrıca DP, kuruluşundan itibaren muhalefete karşı politikasını yürütürken kendisini milli iradeye sahip çıkan, CHP'yi ise bürokratik elit olarak takdim etmeye çalışmıştır.[24]

DP'nin kuruluşu, Osmanlı'daki isyanlara benzetilerek bir halk hareketi olarak görülmüştür. Yani halkın, baskı rejimine karşı kader inancına bağlanan mistik bir hareket manzarası çizmiştir.[25] Yine de DP hareketini bir halk hareketi olarak veya çok partiliğe geçişte bir adım şeklinde değerlendirmek hata olur. Çünkü Osmanlının son altmış yılını da alan bir dönemden DP'nin kuruluşuna kadar 104 parti ve eşdeğer kurumlar teşkil edilmiştir. Bunların hemen hepsi yöneticilerin, politikacıların, biraz da aydınların aralarında rekabet veya ideolojik amaçlarla yaptıkları birleşmelerdir. Milli Mücadele ve daha sonrasındaki iç gelişmeler, tarihte ilk defa aydın zümrenin, halk ile birlik olarak ve halkın isteklerinin doğrultusunda hareket etmesiyle başarılmıştır.[26]

DP hareketi, halkın içinden doğmuş tam destek alarak büyümüş, devamı ise beklentileri sağlayamamıştır. DP'nin ekonomi politikaları, beklentileri karşılamadığı gibi ekonomi ve mali durumu daha da kötüye götürmüştür. 1958 sonrasında, iktidar ve muhalefetin arasındaki çekişmeler sebebiyle Vatan Cephesi ve Güç Birliği'nin kurulması basın ve partililer arasında savaş ortamı yaratmıştır. DP iktidarda olmanın verdiği güvenle baskıcı politikalara yönelmiş, basın ve muhalefete sert yaptırımlar uygulamıştır. Demokratik olmayan uygulamaları yüzünden 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin temelini atan DP, darbeyle beraber kapatılmış ve Türkiye'de demokrasi ortamı bir kez daha sekteye uğramıştır.

---

22 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 78
23 Karpat, *Kısa Türkiye Tar…*, s. 167.
24 Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 350.
25 Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru,* İstanbul 1967, s. 7.
26 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 9.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde DP'nin kuruluşuna giden yol, kuruluş amacı ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Ardından iktidarı süresinde yapmış olduğu uygulamalarından söz edilerek; Dörtlü Takrir'den başlayıp, iktidara gelmesi ve bu dönemdeki olaylar ve 1950-54, 1954-57 süreleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise Vatan Cephesi oluşumuna giden süreç, katılımlar, bu oluşumdan beklenen ve elde edilen amaçlarla, Vatan Cephesi'nin faaliyetleri ve karşısında bulunan Güç Birliği açıklanmıştır. Ayrıca Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşu ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar geçen süre değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise Vatan Cephesi faaliyetlerinin basına nasıl yansıdığı ele alınmıştır. DP'nin basına karşı tutumu ve zamanla bu tutum da meydana gelen değişikliklerle birlikte, basının da DP'ye karşı tutumundaki farklılık gösterilmeye çalışılmış ve DP'nin radyo faaliyetleri içerisindeki Vatan Cephesi propagandası incelenmiştir. Bu bölüm Vatan Cephesi Davası ve soruşturma kararlarıyla son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI (1950-1960)

1. DP'nin Kuruluşu

19 Mayıs 1945'de Cumhurbaşkanı İnönü'nün yapmış olduğu "demokrasi" vurgusu kamuoyundaki beklentiyi hızla arttırır ve CHP'ye karşı muhalefeti güçlendirir.[27] 1 Kasım 1945'te İsmet İnönü, meclis açılış nutkunda ülkede demokratik bir yönetim kurulmasının önündeki tek eksikliğin, hükümet partisinin karşısında antidemokratik maddelerin iyileştirilmesi için çabalayacak bir parti bulunmaması olduğunu söyleyerek 1947 seçimlerinin tek dereceli olmasını umduğunu ve vatandaşların verdiği oyların neticesinde gelecek iktidarın belirleneceğinden bahseder. Bu söyledikleriyle bir muhalefet partisini açıkça teşvik etmiş ve Türk siyasal yaşamında yeni bir dönemin açıldığı izlenimini herkese vermiştir. Bu yeni dönemin temsili ise DP olacaktır.[28]

Dörtlü Takrir'i hazırlayarak meclise sunan, DP'nin kurucularından olan, dört vekil, CHP'den ayrı bir parti kurma gibi bir düşünce ile yola çıkmamışlardı. Gayeleri, Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki bir hareketin başına geçerek yönetici kadroyu uyarmaktı. Fakat Dörtlü Takrir'in reddedilmesi DP'nin kuruluş gerekçelerinden biri olmuştu.[29] Dörtlü Takrir'e imza koyan 4 vekil, gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra DP'nin kuruluşunu 7 Ocak 1946'da ilan etti.

Muhalefet partisinin isminin ne olacağı dönemin basınını meşgul eden konulardan olmuştur. Basın yeni partinin adıyla ilgili örnek isimler sunmaktaydı.[30] Kurulan partinin adı, DP olarak duyuruldu, fakat halk arasında "Demirkırat" biçimini anılmıştır.[31] Parti kurulduğu gün kurucuları yeni partinin merkezi idaresini, tüzüğünü ve programını ilan ettiler.[32]

DP'nin siyasi ve iktisadi liberalizme dair vurguları incelendiğinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının programında yer alanların daha geliştirilmiş hali ortaya çıkmaktadır.[33] Mustafa Albayrak kitabında, Halk Partililerin kurulan partiyle aralarında bir farklılık olmadığını düşünmeleri sebebiyle DP'yi kendi

---

27 Yasemin Doğaner, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi,* Siyasal Kitabevi, Ankara 2013, s. 20.
28 Eroğul, *a.g.e.*, s. 10.
29 İsmet Bozdağ, *Menderes… Menderes…,* Emre Yayınları, İstanbul 1997, s. 22.
30 Albayrak, *a.g.e.*, s. 61.
31 Leyla Kırkpınar, "Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 3, S. 9-10, (1999-2000), s. 90.
32 Demokrat parti tüzük ve programının metni için bkz.: *Demokrat Parti Programı,* 1946.
33 Doğaner, *a.g.e.*, s. 22.

kontrolleri altında tutabileceklerine inandıklarını söylemektedir.[34] Fakat DP, CHP'nin bu beklentisini karşılamamış ve iktidara gelebilecek kadar güçlü olduğunu kurulmasından çok kısa bir süre sonra herkese göstermiştir. Ayrıca DP'nin üye yapısı CHP'ye göre ticaretle uğraşan, büyük çiftlik sahipleri veya sanayici gibi alanlardaki üyelerden oluşarak daha az bürokratik bir parti niteliğindedir.[35]

DP, Samsun'da merkezini kurdu ve Samsun Başkanlığına Şefik Avni Özüdoğru seçildi. Genel İdare Kurulu ise 4 tüccar ve 2 avukattan oluşuyordu. Göreve getirilen kişilerin mesleklerine bakılınca çıkarılacak sonuç şu idi; DP, bürokratik metodları kullanarak, özel teşebbüsü ve serbest ticaret teşvikleriyle, bu tip meslek erbaplarını kendisine çekmeyi başarmıştır.[36]

DP'nin programıyla ilgili Samet Ağaoğlu bir cemiyet ve hayat görüşünün ürünüdür, demektedir.[37] DP'nin ilk parti programı partinin kuruluş amacı, demokrasi, ulusal irade ve bürokrasi ile ilgili temel maddeleri barındırıyordu.[38]

DP, CHP'nin içinden doğmuş bir parti olmakla birlikte kuruluşundan itibaren "aşırı solculuk" ve "bölücülük" gibi suçlamalarla karşılaşmıştı.[39] Kuruluşundan sonra DP yavaş adımlar atarak sonunun Serbest Fırka gibi olmamasına dikkat ediyordu. Çünkü vatandaşlar, Serbest Fırka gibi bu partinin de çakma bir muhalefet yapacağı ve çok partili sistemin görüntüden ibaret kalacağı kanaatindeydi. Halkın birçoğunun bu yöndeki bakış açısını düzeltmek için, DP ve CHP'liler muhalefetin gerçek olduğunu sürekli tekrarlamak mecburiyetinde kalmışlardı. DP'nin kuruluşundan sonraki ilk aylarda CHP ile ilişkileri dostaneydi.[40]

1.1. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri

İsmet İnönü, 'Türkiye'de Demokrasi' var dedirtmek istediği için DP'nin kurulmasına giden yolda ses çıkarmamış, fakat kendi partisinin yerine geçebilecek şekilde güçlenmesini de istememiştir. Bu sebeple İnönü, DP kuruluşunu tamamlar

---

34 Albayrak, *a.g.e.*, s. 65.
35 Uyar, *a.g.e.*, s.51.
36 Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971),* Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976, s. 17.
37 Samet Ağaoğlu, *İki Parti Arasındaki Farklar,* Arbas Matbaası, Ankara 1947, s. 59.
38 *Demokrat Parti Programı,* 1946.
39 DP liderleri hakkında düzenlenen dosyaları DP'li liderler ele geçirmişlerdi. Kendileriyle ilgili bu fişlerin fotokopisi için Bkz. Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru,* İstanbul 1967.
40 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 240.

tamamlamaz, belediye seçimlerinin tarihini öne çekerek muhalefetin örgütlenmesine vakit bırakmadan seçime gidilmesini sağlamıştır.[41]

DP idarecileri, erkene alınan seçimleri boykot edip etmeme hususunu görüşmek amacıyla 15 Haziran tarihinde Ankara'da resmi nitelik taşımayan bir kongre toplanmışlardı.[42] DP, antidemokratik uygulamaların devam ettiği ve iktidarın muhalefetin gelişmesine engeller çıkardığı sebepleriyle seçimlere girmeme kararı almıştı.[43] DP bu kararı alarak seçimlere girmeyince, İnönü Milletvekili seçimlerini de öne almış ve DP yenik duruma düşürmüştü.[44] Celal Bayar bahsi geçen seçimler hakkında yayınladığı bildiride; DP'nin belediye seçimlerine katılmayacağını, seçimler 1947'de yapılsa bile DP'nin sadece büyük seçime katılacağını söyleyen Bayar, seçim reformunun yapılmamasından ve hükümetin DP üzerinde yasa dışı baskı uyguladığından şikayet etmektedir.[45]

CHP'liler DP'nin küçük çaplı kalacağını ve muhalefette pek etkili olamayacağını düşünmelerine rağmen DP'nin süratle gelişmesi endişe uyandırmıştı. 1946 seçimleri demokratik olarak tabir etmekten çok uzak olduğundan sonuçlar halkoyunu yansıtmamıştı. Seçimler şaibeli olmasa bile DP'nin kazanacağı şüpheliydi. Zira DP henüz kuruluş aşamasında ve doğu illerinde bir örgütlenememişti.[46]

21 Temmuz 1946 erken genel seçimlerinde CHP 465 milletvekilliğinden 390 tanesini almayı başararak büyük çoğunluk sağlamıştır. DP 65, bağımsızlar ise 7 üyelik kazanmışlardır. DPliler seçimlerde hile yapıldığını, oy sayımlarında usulsüzlükler olduğunu iddia etmişlerdir. Bu hile iddialarıyla ilgili gazetelerde haberler görülmüştür.[47] Seçim sonuçlarının ardından DP'liler protesto mitingleri düzenlediler. Bu protesto mitinglerinden ilki kırk bin kişinin katılmasıyla İzmir'de yapılan protestodur.[48] İzmir'den iki gün sonra Bursa'da on bin kişi toplanmıştır[49]

CHP'li kanatın aşırıları, DP'ye karşı çeşitli saldırılar da bulunmuşlar, bu saldırı gören Falih Rıfkı Atay, DP'yi siyasi partiden ziyade yıkıcı ve intikamcı bir hareket

---

41 Halk Partisi'nin 1946 Genel Kurul toplantısında, belediye seçimleri tarihinin değiştirilmesi konuşuldu ve bahsi geçen seçimlerin öne alınması için kanun teklifi CHP tarafından, Meclis'e getirilerek kabul edilmişti. Bu kanun ile iktidarla muhalefetin arası açılmış, muhalefet belediye seçimlerinin erken tarihe alınmasıyla DP'nin örgütlenmesinin geciktirildiği iddia etmiştir. Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 241.
42 Eroğul, *a.g.e.*, s. 22.
43 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 243.
44 Bozdağ, *a.g.e., s.* 38.
45 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 19.
46 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 489.
47 Yalçın, *a.g.e.*, s. 538.
48 *Vatan,* 26 Temmuz 1946.
49 *Vatan,* 28 Temmuz 1946.

olarak tasvir etmiştir. Seçim kampanyası sırasında Demokratlar ise tek parti anlayışına ve CHP'nin baskıcı rejimine saldırılarda bulunarak, ülkeyi içerisinde bulunan bu rejimden kurtarmaya çalışacaklarını ileri sürmüşlerdir.[50] İnönü, seçimler sırasında söylenen tüm bu sözlerin karşılıklı olarak unutulması amacıyla söylediği nutkuna rağmen hükümetin baskısı, halkın ve muhalefetin seçimlerde hile yapılmadığına dair inancını sağlayamamış, tam aksine halkın öfkesi daha da artmıştı.[51]

1946 Genel seçimleri başlı başına anlam taşımaktadır. Bu seçimlerde DP ve CHP geneli eşit, açık oy koşullarında yarışmış ve ilk kez tek dereceli genel oy ilkesi kullanılmıştır. Bu seçimler Cumhuriyet devrinin modern anlamdaki ilk demokratik seçimdir.[52] Yapılan seçimlerle ilgili söylenen: 'bu seçimlerde DP seçimi kazanamadı fakat CHP seçimi kaybetmiş oldu' cümlesi dönemin algısını bizlere yansıtmaktadır.[53]

Seçimler sonunda CHP, iktidarını korumasına rağmen vatandaş içerisinde yeterli sayıda taraftarı olmadığını anlamıştı. DP ise yapılan seçimlerle arkasındaki halk desteğinin farkına vardı.[54] Seçimleri CHP kazanmıştı fakat parti içerisinde çeşitli riskler İsmet İnönü'yü beklemekteydi. 1947'de yapılan CHP kurultayı[55] İnönü'nün önderliğinin tartışılmaz olmadığını göstermişti. Parti içerisindeki bulunan muhalefet sebebiyle 1946'dan 1950'ye kadar dört hükümet kurulmuş[56], bu kadar fazla hükümet değişikliği ise parti içi dinamiklerin dingin olmadığını göstermekteydi.[57]

1946 seçimlerinin, seçimlerden önce kabul edilmiş olan "4918 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu"na uygun olarak yapıldığını ve getirilen bu kanunun: Türkiye Cumhuriyetinde ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılabilmesini sağlamış, fakat getirmiş olduğu hükümler, yeterli gelecek özgür irade ortamını sağlamaktan uzaktır. Bu kanun daha sonraki dönemlerde eleştiriye uğramasına sebep olacak iki sorunu barındırıyordu. Bunlardan ilki yapılacak seçimde gizliliğin sağlanamaması, ikincisi ise tarafsız sonuç açıklama sisteminin kurulamamış olmasıdır.[58]

---

50 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 22.
51 Yalçın, *a.g.e*., s. 251.
52 Akın, *a.g.e*., s. 340.
53 *Vatan,* 24 Temmuz 1946.
54 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 255.
55 17 Kasım 1947 kurultayında Genel Başkanlık Divanı kaldırılarak yerine 40 üyeli Parti Divanı getirilmiştir. CHP Genel Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığının aynı kişide olmasıyla ilgili yeni bir çözüm getirilmiştir; Parti Genel Başkanı Cumhurbaşkanı kaldığı sürece, Genel Başkan vekili başkan olarak tüm yetkileri kullanabilecektir. Yapılan oylamada İnönü ilk kez oybirliği olmadan Genel Başkan seçilmiş ve bazı üyeler İnönü'ye oy vermemiştir.
56 İsmet İnönü başbakanlık görevi için Recep Peker (07.08.1946- 10.09.1947), iki kez başbakanlığa getirilen Hasan Saka (10.09.1947-16.01.1947) ve Şemsettin Günaltay (16.01.1949- 22.05.1950)'ı görevlendirecektir.
57 Akın, *a.g.e*., s. 342.
58 Kırkpınar, *a.g.m.,* s. 96.

Seçimlerin ardından cumhurbaşkanlığı görevine seçilen İsmet İnönü, başbakanlık görevini Recep Peker'e[59] verdi.[60] Bu hükümetin aldığı mühim karar, Türk ekonomisini etkileyen ve devalüasyon kararları olarak da bilinen 7 Eylül Kararları idi. 7 Eylül Kararlarının alınma sebebi olarak hükümet: "…Uzun harp yıllarının yarattığı karma karışık ve zararlı bir durumdan kurtulmak salim ve vazıh bir iktisadî nizama erişebilmek ve değişken dünya muvacehesinde bu değişikliğe uyabilmek…" şeklindeki gerekçesini göstermekteydi. Celal Bayar muhalefet partisi Genel Başkanı sıfatıyla 7 Eylül Kararlarını şöyle değerlendirerek, kararların alınmasıyla birlikte paramızın değerinin düşürüldüğünü, istihlak maddelerinin fiyatlarının yükseldiğini, aslında yapılması gerekenin ihraç maddelerimizin bedellerini yükseltmek iken köylünün ve müstahsilin malının kıymetsiz hale getirildiğinden bahseder ve eldeki stokların bir kısmı değerlerinin altında satıldığı, hatta döviz değeri bulunmayan sterlin ile buğdaylarımız elden çıkarılmasına karşı tepkisini göstermişti.[61]

Peker'in politik tavrı sebebiyle Celal Bayar onu gericilik ve demokrasinin yerleşmesini geciktirdiği yönünde suçlamalarda bulundu. Celal Bayar'a göre Recep Peker'in kabinesiyle demokrasinin sağlanamayacağı sabitlenmişti. Bayar'ın konuşmasının ardından İnönü, Başbakan ile görüşüp aralarını düzeltmek için konuşmaya çalıştıysa da Peker görüşlerinde ve tutumlarında ısrarcı olmuştu. Bunun üzerine İnönü "12 Temmuz Beyannamesi" isimli uzun bir resmi bildiri yayınladı. İnönü, bu yazısında çok partili normal bir sistemin temellerini izah ediyordu.[62] 12 Temmuz Beyannamesi, muhalefet partilerinin güvenliğini güvence altına almıştı. Bu beyanname DP'lileri hükümete karşı yumuşak tutum takınarak, örgütlerini takviye etmelerini sağlamıştı. [63] "12 Temmuz Beyannamesi" tarihimizde önemli bir dönüm noktası olmuş, bu bildiriyle birlikte demokrasinin oturtulmasının önündeki engellerin kaldırılması için önemli bir adım atılmıştır.[64]

DP yapılan bu seçimlerin neticesinde muhalefette yerini almıştır. DP'nin muhalefetteki stratejisini siyasi iktidarın halktan alınması, yurttaşların hak ve

[59]Peker, tek partili sistemin ve şef idaresinin taraftarı, uzlaşmacı olmayan ve şiddet kullanmaya eğilimli bir kişi olarak tanınıyordu. Peker'in hükümetin başına getirilmesi, muhalefet partisinin iktidara arşı şüpheli olmasına sebep oldu. Başbakan Peker dönemi, Meclisin sekizinci döneminin kuşku içerisinde başlamasına sebep oldu. Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 258.
[60] Akın, *a.g.e.*, s. 345.
[61] Albayrak, *a.g.e.*, s. 94-95.
[62] Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 278.
[63] Karpat, *Türk Demokrasi…*,s. 490.
[64] Albayrak, *a.g.e.*, s. 121.

özgürlüklerinin iktidara karşı güvence altına alınması oluşturmuştu.[65] DP muhalefette bulunduğu süre içerisinde ileride ne yapılması gerektiği, muhalefetle arasındaki ilişkileri de etkileyecek olan iki büyük kongre düzenlemiştir.

1.2. 7 - 11 Ocak 1947 Birinci Büyük Kongre

DP muhalefette yerini almasından sonraki kurultayına hazırlanmış ve bu kurultay için dokuz yüz altı DP delegesi zorlu kış şartlarına rağmen Ankara'ya gelmişlerdi. Bu delegelerden bazıları kış şartlarında at sırtında günlerce yol alarak gelebilmeyi başarmışlardı.[66] 7 Ocak DP'nin birinci yıldönümüydü. Salonda Cumhurbaşkanı ve CHP'liler için de localar ayrılmıştı. Fakat bu localar birkaç sefer dışında hep boş kaldı.[67]

Kurultayın amacı, partinin geçmişteki faaliyetlerini tartışmak, gelecekte yapılacakları planlamak, hazırlanan parti programının incelenip kabul edilmesi ve parti organlarına üye seçmekti. Birinci DP kurultayı, Bayar'ın konuşması ile açıldı. Bayar, demokrasinin gerçekleşebilmesi için üç temel şart koştu: kişi hürriyetini sekteye uğratan antidemokratik uygulamaların kaldırılması, seçim kanununun değiştirilerek oy güvenliğinin sağlanması ve cumhurbaşkanının artık parti başkanlığı yapmamasıydı.[68]

Birinci Büyük Kongrede özgür bir hava hissedilmiştir.[69] Bir yandan hürriyet havası eserken bir yandan da CHP'ye çok şiddetli saldırılar yapılmıştır. Söz alan Sadık Aldoğan, yapılacak ilk işin anayasayı düzenlemekten ziyade anayasada olmayan kanunları yapan iktidarı, bu yaptırımlarıyla beraber söküp atmaktır, demiş ve eşi görülmemiş bir tezahüratla karşılaşmıştır. Daha da ileri gidilerek, Abdülhamid dönemine vurgu yapılmış ve ülkenin son 23 senedir kızıl bir sultanla idare edildiğini söyleyenler bile olmuştur. Kongre heyecanlı konulardan kalan vakitlerde önüne gelen konuları karara bağlamıştır.[70]

Delegenin yoğun ısrarı üzerine 11 Ocak 1947 tarihinde Menderes kısa bir konuşma yaptı. Orada bulunan vekillere teşekkürlerini ettikten sonra konuşmasında, hükümetin devlet kılıcını kuşanarak, devletin ona teşkil ettiği hükümet arabasına binerek artık ölü ve fikirleri geçmişte kalarak ilerlemeyen kadrodan oluştuğunu söyler.

---

65 Ahmad, *a.g.e.*, s. 28.
66 *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1947.
67 Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1973, s. 169.
68 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 268.
69 Akın, *a.g.e.*, s. 346.
70 Eroğul, *a.g.e.*, s. 34.

Türkiye'nin büyük zorluklarla da olsa demokrasi için attığı adımlarda Türk matbuatının katkılarının fazlaca olduğunu söylemiştir.[71]

Kurultay'da yapılan görüşmeler de, partinin temel fikirleriyle ilgili karar almakla ilgilenilmiyordu. En çok eleştirilen konu ise hükümetin politikalarıydı. DP'nin uzun vadede yürüteceği politikayla ilgili plan yapılması fikri ortada değildi. Kurucuların hazırlamış oldukları parti programı ayrıntısıyla görüşülmeden hemen kabul olunmuş ve oy birliğini sağlama gayreti de ortaya çıkıyordu. Kim ortaya çıkıp farklı bir görüş ortaya atsa hemen susturulmak isteniyordu.[72] Kongre izleyenler tarafından parti disiplininin pek hâkim olmadığı serbest bir toplantı olarak tanımlanmıştı. Mümtaz Faik Fenik, *Vatan* gazetesindeki yazısında DP nin sadece kurucularına ya da Bayar'a ait olmadığını, millete ait olduğunu yazmıştı.[73]

DP'nin birinci kongresinde kabul edilen "Ana Davalar Komisyonu Raporu" sahip olduğu bazı maddeler sebebiyle siyasi tarihimize "Hürriyet Misakı"[74] olarak geçmiştir. Bu adlandırmanın temel dayanağı komisyon raporunun içeriğidir.[75] Yapılan kurultayda "Hürriyet Misakı" oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu misakın muhtevası ise Bayar'ın yaptığı konuşmasında belirttiği üç ana şarttan meydana getirilmiştir. Bunlar, anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesi, mahkemeler tarafından uygulanacak seçim kanununun kabul edilmesi ve Cumhurbaşkanlığının parti başkanlığından ayrılmasıdır.[76] Kongre kapanırken Celal Bayar; kendilerine ağır ve mesuliyetli bir vazife verildiğini fakat bütün gayretleriyle başarılı olmaya çalışacaklarını söylemiştir.[77]

DP, 1947 yılında düzenlemiş olduğu kongrede almış olduğu kararlarda iktidara karşı uygulanabilecek üç görüş ortaya çıkmıştır: 1- İlk grup iktidar ile demokratik yöntemler kullanılarak mücadele edilmesi gerektiğini savunmuş ve kongrede üstün gelmiş ve bu grubun öncüleri DP'nin kurucularından oluşmaktadır. 2- İktidar ile gerektiği yerlerde daha sert mücadele edilmesini isteyen "müfritler grubu", bu grup DP içerisindeki ayrılıkların açık bir kanıtı olmuştur. 3- Bayar'ın kongrenin açılışında dile

---

71 M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti,* Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s. 61.
72 *Cumhuriyet,* 11 Ocak 1947.
73 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 29.
74 "Hürriyet Misakının" ana hedefi çok partili sisteme geçilebilmesi için gerekli olan tedbirlerin alınmasıydı. Bu istekleri barındıran Misak, kabul edilmişti. Hürriyet Misakı saldırgan bir üsluba sahip olup kısa vadede etkisi olacak siyasi özellikte tedbirlerin alınmasını isteyen bir beyannamedir. Önerge, ana davalar komisyonu raporunun kabulünü istemekteydi. Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 35.
75 Aydemir, *a.g.e.,* s. 170.
76 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 269.
77 Nazmi Sevgen, *Celâl Bayar Diyor ki 1920:1950 Nutuk-Hitabe-Beyanat-Hasbıhal,* Tan Matbaası, İstanbul 1951, s. 152.

getirdiği üç isteği içeren ve "Hürriyet Misakı" adı verilen bildiri düzenlenen bu kongrede kabul edilmiştir.[78]

CHP ve gazeteleri, DP'nin düzenlemiş olduğu kurultayı ilk önceleri çok olumlu karşıladılar. Ama Hürriyet Misakı'nın kabul edilmesinden sonra olumlu hava değişti. CHP'liler, Misak'ın anti demokratik bir özellik taşıdığını ileri sürdüler, zira Misak TBMM'ni DP yararına kararlar almak mecburiyetinde bıraktırmaya çalışıyordu.[79] CHP basını kongreye ve Misak'a karşı sert bir tavır takınmıştır. Nihat Erim, *Ulus*'ta, "Bu kurultay bizim gözümüzde, kendi partimize rakip olan bir partinin, bize hücum etmek için planlar hazırlayan bir toplantısı mahiyetini asla almamıştır" [80] demiştir.

1.3. İkinci Büyük Kongre (20-24 Haziran 1949)

DP'nin kuruluşunun ardından düzenlediği ikinci kongre 20-24 Haziran 1949 tarihinde Ankara'da toplandı. İlk kongrede coşkun, hür ve alkışlarla seçilen parti İdare Kurulu, partiden ihraç edilmişti. Birinci kongredeki grup üyelerinin yaklaşık yarısı kaybedilmiş, kalan idare kurulu ise Hürriyet Misakı'nı uygulayamamıştı.[81]

İkinci Büyük Kongre basında oldukça yer tutmuş, gazeteler günlerce konuyla ilgili yayınlar yapmışlardı. *Zafer* gazetesi 21 Haziran 1949 tarihli sayısında "D.P. G. İdare Kurulu Raporu"nu[82] yayınlamıştı. Ayrıca *Zafer* gazetesinde Muhip Dıranas "Büyük Kongre" başlıklı yazısında kongreyi demokrasinin sağlamlaşmasında bir merhale olarak görmüş, bu kongreye gelen delegelerin milletin iradesini temsil ettiğini, yaşanılan günlerin demokrasi tarihi için bir dönüm noktası olduğunu ve bu dönüm noktasının aktörlerinin elleri öpülecek insanlar olduğunu söyler. Dıranas yazısının devamında iktidardakilerin Türk olmaları sebebiyle, onların vatan düşmanı olmadıklarını sadece akla karayı ayırt edemeyecek kadar iktidarda kaldıkları için yorgun ve bu yorgunluğun onlara vatanı kendilerinden başka kimsenin yönetemeyeceği inancını kazandırdığı bu sebeple memleketin dibe gittiğini göremediklerini, uzun yıllardır iktidarda kalmaları sebebiyle dediğim dedik ve karar alırken para harcar gibi kolay karar vermelerine sebebiyet verecek şekilde iktidara alıştıklarından dolayı etraflarında bir

78 Albayrak, *a.g.e.*, s. 104.
79 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 270.
80 *Ulus*, 12 Ocak 1947.
81 Aydemir, *a.g.e.*, s. 174.
82 *Zafer*, 21 Haziran 1949.

girdap oluştuğu ve bu girdaba ülke için hizmet edebilecek en genç, en yetişmiş, en uyanık gençlerin dahi çekilip yok edildiğinden bahsetmekteydi.[83]

İkinci kongrenin yapılmasının sebebi, partinin geçmiş ve gelecekteki siyasi adımlarını görüşmek, Millet Partisi'nin kuruluşunun etkilerini düzeltmek ve parti içerisindeki ayrılıkçı görüşleri dizginlemekti. Kurultay, ilk olarak parti içi muhalifler sorununu ele alarak karara bağladı. Muhaliflerin partiden atılması fikrini parti liderleri, parti içerisinde hizipler yarattıkları iddiasıyla haklı gösterdi.[84] Merkez Komitesi'nin partiden çıkarmalarla ilgili aldığı kararları da Kurultay haklı buldu.[85]

Partiden çıkarılmalar ve parti içerisindeki anlaşmazlıklarla DP meclisteki mebuslarının neredeyse yarısını Müstakil Demokratlar ve Millet Partisi'ne kaptırmış bulunmaktaydı. Bu sebeple partinin içinde bulunduğu durum bir hayli karışık ve seçimlere de bir yıldan az zaman kalmıştı. En iyi çözüm yolu ise karışıklığı iktidar aleyhine çevirmekti. 22 Haziran 1949 tarihli *Tasvir'de* yayınlanan yazısında Cihat Baban, düzenlenen bu kongrenin bitmesinin ardından DP'nin olduğundan kuvvetli bir hale geleceğini ve içerisindeki pürüzleri hallederek devam edeceğini, bu sebeple yapılan bu ikinci kongreye "Tasfiye Kongresi" adını vermenin yerinde olacağını söylemişti.[86]

Seçim mücadelesine başlanmadan önce DP 7 Ocak 1950 tarihinde son olarak bir istişari kongre toplamış, milletin nabzını yoklamıştır.[87] DP'nin bu küçük kongreyi toplamasının sebebi, o dönemde meclise sevk edilen yeni seçim yasası[88] konusunda iktidara gereken baskıyı yapabilmek ve 1950 seçimlerinde ortamın güvence altına getirilmesini sağlamaktı.[89]

1946-1950 dönemi, DP'nin tek parti yönetimine karşı toplumsal muhalefeti yaygınlaştırdığı zaman dilimidir. DP yeni kurulmasına ve söylemlerinde fazla değişik öneriler bulunmamasına rağmen toplumsal hoşnutsuzluğu kendi lehine kullanmayı bilmiştir.[90] DP, ortaya çıktığı andan itibaren CHP'li olmayan her şeyi sahiplenmiştir.

---

83 *Zafer,* 10 Haziran 1949.
84 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 318.
85 *Zafer,* 23 Haziran 1949.
86 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 55.
87 Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes,* Mayataş Yayıncılık, İstanbul 1971, s. 244.
88 Seçim kanununun düzeltilmedikçe çok partili hayatın güvenceye kavuşmayacağı gerçeği herkes tarafından anlaşılmıştı. CHP grubu sonuna kadar direnmesine rağmen 1949 Aralık ayında seçimlerin yargı güvencesine bağlı olmasını kabul etti. Ardından 7 Şubat 1950'de, yeni seçim kanunu tasarısı mecliste görülmeye başlanmıştı. Tasarı demokratik bir çerçeveydi. Gizli oy, açık sayım ve yargı denetimi ilkelerine sahip olması kabul edilmişti. Seçim kurulları başkanlığına yargıçlar getirilecek ve Yüksek Seçim kurulunun nasıl olacağı konusu öngörüldü. 16 Şubat 1950'de kanun kabul edildi. Eroğul, *a.g.e.,* s. 68-69.
89 Albayrak, *a.g.e.,* s. 148.
90 Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995),* İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1996, s. 17.

Uyguladığı bu yöntemle kitleler üzerinde DP'nin ne olduğundan ziyade ne olmadığı üzerinden bir politika yürütülmüştür. Kesin sınırlarla çizilmiş tanımlar yerine, içi boşaltılmış ve genelleyici tanımlamalara açık kavramlar kullanılarak, halkın bu kavramları kendi isteği ve ihtiyacı yönünde algılayabilmesinin önü açılmıştır. Bu türden politikalar neticesinde kitleler, DP'nin tanımladığı değerler yerine, kendilerinin aradıkları nitelikleri DP'ye yükleyerek bu beklentilerle seçimlerde desteklemişlerdir.[91]

2. Demokrat Parti İktidarı

14 Mayıs 1950 seçimleri yaklaşırken halkın büyük çoğunluğu DP'nin yanındaydı. Dönemin basınının, yazdıklarına bakılınca muhalefeti destekledikleri görülüyordu. DP'yi destekleyen gazeteler dışında CHP'yi kendi organı olan *Ulus* ve *Akşam*[92] desteklemekteydi. 1950 seçimlerinde muhalefette bulunan DP'nin kampanyası özgürlük ve demokrasi istekleriyle doluydu. Seçime gidilen sürede basın, partilerin içinde bulundukları savaşta saflarına almışlardı. Yaklaşan seçimlerle ilgili Peyami Safa, *Ulus* gazetesinde yayınlanan "Yaşını Unutan Muhalefet" başlıklı yazısında şöyle der: Muhalefet partisinin içerisindeki profesyonel siyasetçi sayısının, bir hükümet kadrosunu doldurmaya yetecek kadar olmadığını, muhalefetin daha ziyade liyakatli amatörlerden oluştuğunu ve geri kalanların ise her makama talip olan politika bebekleri olduğunu söylemektedir. Sahip oldukları yaşlardan ziyade siyasette bulundukları yaşlarını "ağızlarında cık cık, memleket idare edecekler" şeklinde tasvir eden yazar, kaç yıldır muhalefetteler sorusunu sorar ve "iki, üç, beş mi?" diyerek muhalefeti eleştirir.[93]

21 Mart 1950 tarihinde CHP'nin aldığı kararla Meclis'in 24 Mart'ta dağıtılması ve 14 Mayıs 1950 Pazar gününde de genel seçim yapılması kararı alındı.[94] Yapılacak seçimleri halk ve basın ilgiyle takip etmişti. *Akşam* gazetesinin ilk sayfasında "Bu sabah sekizden itibaren yurdun her tarafında seçime başlandı"[95] başlığı ile seçimlerle ilgili yazısı yer almaktadır.

---

91 Sinan Yıldırmaz, "Vatan Cephesi: Demokrat Parti'nin Politik Meşrutiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası", *Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923-1980 Makaleler,* Der: Ayşegül Komsuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul 2008, s. 175-176.

92 *Akşam'ın* başyazarı Necmettin Sadak'tır. *Akşam* herhangi bir partinin fikirlerini beyan etmeden, ciddi ve ağırbaşlı olmaya çalışmıştır. Gazete, DP'ye karşı muhalifliklere yer vermez. 1950 seçimlerinden sonra tarafsız yazmaya yönelmiştir. *Akşam'ın* sürekli yazar kadrosunda Vala Nurettin Va-nu, Şevket Rado, Cemal Refik, Cemalettin Bidik, Mustafa Ragıp Esatlı, Şahap Balcıoğlu ve Hıfzı Topuz bulunmaktadır. *Akşam'ın* baskısı DP döneminde 10.000'i geçmemektedir. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi,* Remzi Kitapevi, İstanbul 2003, s. 188.

93 *Ulus,* 7 Ocak 1950.

94 Füruzan Hüsrev Tökin, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965,* Elif Yayınları, İstanbul 1965, s. 86.

95 *Akşam,* 14 Mayıs 1950.

CHP, yürüttüğü çalışmalar neticesinde ana ilkelerinde ve tüzüğünde halkı memnun edecek değişiklikler yaptığını ve seçimlere bu değişiklikler sayesinde kazanacağına inanarak girmişti. Yaptığı değişiklikler, CHP'ne muhafazakâr bir parti statüsü kazandırmıştı. Böylece 1950 seçimlerinde parti seçmenlerin kabul edeceği liberal şekil aldığına inanmıştı.[96] Seçimler öncesinde kabul edilen seçim kanunu çoğunluk esasına dayalıydı. Bu seçim kanunu sayesinde CHP, seçimleri kazanacağına emin bir şekilde seçimlere girdi. Ancak seçimleri kazanan DP olmuştu. Seçim kanunu, CHP'nin beklentisinin aksine DP'nin işine yaramış ve CHP aldığı %39'luk oyuna rağmen sadece 69 milletvekili çıkarabilmişti.[97] Gerçekleştirilen seçimler olaysız geçerken iktidar sonuç ne olursa olsun kabul edeceğini, muhalefet ise geçmişi unutturacağını iddia ediyordu. Seçim sonuçları CHP'nin tüm çabalarına rağmen vatandaşların fikrini değiştiremediğini göstermişti. Seçimden sonra Fuat Köprülü; dış politikada hiçbir değişiklik olmayacağını, ekonomik yapının güçlendirileceğini, üretimin arttırılacağını açıklamıştı.[98]

Tablo 1. 1: 14 Mayıs 1950'de yapılan milletvekili seçiminin sonuçları

Kayıtlı seçmen	8.905.743
Oy kullanan	7.953.055
Katılım oranı	% 89.3
CHP'nin aldığı oy	3.176.561 (%39.9)
Çıkardığı milletvekili sayısı	69
DP'nin oyu	4.241.393 (%53.3)
Çıkardığı milletvekili sayısı	408
Millet Partisinin oyu	250.414 (%3.1)
Çıkardığı milletvekili sayısı	1
Bağımsızların oyu	383.282 (%4.8)
Çıkardıkları milletvekili sayısı	9

Kaynak: Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 21.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleştirilen "ilk tek dereceli, genel ve gizli oy, açık tasnif, basit çoğunluk kuralları" uygulanarak yapılan bu seçimle DP iktidara

96 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 478.
97 Hakkı Uyar, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek "Vatan Cephesi",* Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 23.
98 Yalçın, *a.g.e.,* s.548-589.

taşınmıştır.[99] 27 yıllık iktidarı değiştiren seçimle beraber şeflik sistemi tasfiye olmuş ve Türk Siyasi tarihinde ilk defa olarak halkın oyları ile bir iktidar son bulmuştur.[100] Nadir Nadi, DP listesinden Muğla milletvekili seçilmiş ve *Cumhuriyet* gazetesinde seçim sonuçlarıyla ilgili olarak yazdığı yazısında; yapılan seçimlerle birlikte DP'nin unutulmayacak bir zafer kazandığını fakat kampanyalar boyunca ülkenin çeşitli yerlerini gezerken partinin yakalayacağı başarının zaten farkında olduğunu sadece 487 milletvekilliğinin 408'ini DP'nin alacağına kendisinin bile ihtimal vermediği bir başarı olarak anlatmıştır.[101]

Necmettin Sadak, iktidarın değişmesiyle ilgili *Akşam'da* yayınlanan "Eski İşime Dönerken" başlıklı yazısında iktidar değişimiyle ilgili fikrini şöyle dile getirmiştir: Halkın genel fikirleriyle birlikte, CHP bu seçimleri kazansa bile ne yaparsa yapsın halka yararlanamayacak, tam tersine şiddet ve karışıklık artacak, ülke tam anlamıyla huzursuzluk içerisinde kalacaktır. Biriken tüm kızgınlık ve karışıklıklar sebebiyle beklenmedik bir zafer gerçekleşmiş ve sükûnet sağlanmıştır. Artık herkes huzurludur. Bu olanların neticesinde ülkeyi iyi günler bekliyor, demektedir.[102]

14 Mayıs 1950 seçimleri, 1946 seçimlerine göre demokratik bir havada gerçekleşmiştir. DP'nin iktidarı elde etmesinden sonra yerel seçimlere 3 Eylül 1950'de gidilmiş, DP büyük çoğunluğu alarak yerel yönetimleri de kazanmıştır. Adnan Menderes yapılan seçim sonuçlarıyla ilgili "Türk milleti Halk Partisi'ni 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye etmişti, 3 Eylül'de de muhalefetten tasfiye etti"[103] şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirme daha sonra Türkiye'deki muhalefetin baskı altına alınması yolunda yapılacak eylemler açısından da önem teşkil etmektedir.

Yapılan seçimlerin sonucunu ve DP iktidarına karşı beklentisini ifade eden Hüseyin Cahit Yalçın, *Ulus'*taki "Yeni Bir Devir Açılıyor" isimli yazısında; gerçekleştirilen son seçimlerin meydana geliş tarzı ve sonucu itibariyle Türkiye'de yeni bir devrin açıldığını söylemektedir. Ona göre demokratik ülkelerde seçimle yeni bir partinin gelişi ve Cumhurbaşkanı'nın değişmesi normal bir olay ve demokrasinin gerektirdiği bir durum iken Türkiye'deki durumu bu şekilde olmadığından dolayı, yapılan bu son seçimlerle birlikte memleketin tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Yazar,

---

99 Akın, *a.g.e.,* s. 350.
100 Tökin, *a.g.e.,* s. 86
101 Albayrak, *a.g.e.,* s. 172.
102 *Akşam,* 22 Mayıs 1950.
103 Ferhat Korkmaz, *İkinci Yeni Limanı Pazar Postası,* Salkımsöğüt Yayınları, 2. Baskı, Konya 2012, s. 7.

kapanan sayfayı "milli kahraman Cumhurbaşkanları" devri, açılan sayfayı ise "alelâde Cumhurbaşkanları" devri olarak tanımlamaktadır.[104]

İsmet İnönü'nün, CHP Başkanı sıfatıyla en büyük katkısı 14 Mayıs 1950 seçimleridir. İnönü, Partisinin içerisinde bulunan sert yanlıları frenleyerek DP'nin iktidar mücadelesinin meşrulaşmasını sağlayabilmiştir. Seçimi CHP kazanınca sonucun iptal edilmesi ve iktidarın verilmemesi önerilerini ciddiye almamış, Celal Bayar'la yumuşak bir geçiş ve devir teslimin yapılması için müzakere edilmesini sağlamıştır.[105] A. Emin Yalman, *Vatan* gazetesinde yayınladığı yazısında İsmet İnönü'ye seçimler boyunca takındığı tavrından dolayı takdirini dile getirmiş ve Paşa'ya ithafen, "on iki seneden beri işgal ettiğiniz Cumhurbaşkanlığı mevkiinden ayrılırken, küçülmeyeceksiniz, milletin nazarında yeni bir mertebeye yükseleceksiniz (…)"[106], demektedir.

İnönü, gerçekleştirdiği demokratikleştirmeyi hareketini pekiştirerek, devleti Celal Bayar'a teslim etmişti.[107] Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına, Adnan Menderes Başbakanlığa getirildi. Malatya'dan milletvekili seçilen İsmet İnönü ise muhalefet lideri oldu. 18 Mayıs 1950 günü DP Genel İdare Kurulu seçimlerin ardından bir beyanname yayınlamıştır.[108]

Yapılan seçimlerin ardından demokratik bir şekilde, halkın oylarıyla iktidarın el değiştirmiş ve tek parti iktidarı son bulmuştur. Türk Siyasi Tarihi için bir ilki temsil eden bu olayda özellikle İsmet İnönü'nün muhalif partiye karşı tavrı ve aşırılıkları engellemesi bu gelişmedeki başarısını göstermektedir. Çok partili hayata geçişte her iki partinin de üstlendiği sorumluluk birbirinden az veya çok değildir.

3. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimleri

1954 genel seçimleri, iktidarın gücünün zirvede olduğunu açıkça göstermiştir. Toplam seçmen katılımının %83.63 olduğu bu seçimde DP, oyların yarıdan fazlasını

---

104 *Ulus*, 17 Mayıs 1950.
105 İktidarın devri sürecinde İnönü, Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne davet ederek; iktidarın yeni seçilen partiye devrinin koşullarını görüşmüştür. İnönü ve Bayar'ın itidalli davranışları ile geçiş dönemindeki gerilim azalmıştır. Akın, *a.g.e.*, s. 350.
106 *Vatan*, 16 Mayıs 1950.
107 Akın, *a.g.e.*, s. 343.
108 Fersoy, *a.g.e.*, s. 249-250.

almış ve DP yöneticilerinin milli iradenin hakimiyeti adına gidilebilecekleri yolun sınırlarını halka ve muhalefete göstermiştir.[109]

1954 seçimleri 1950 seçiminden daha sarsıcı olmuştur. Seçimlerin sonuçlarına bakıldığında DP'nin 1950'den çok daha ezici bir çoğunluk ile iktidara geldiği görülüyor:

Tablo 1. 2: 1954 Seçimi sonuçları

Kayıtlı seçmen sayısı	10.262.063
Oy kullanan seçmen sayısı	9.095.617
Seçime katılma oranı	% 88.6
Cumhuriyet Halk Partisi	3.161.696
Çıkardığı milletvekili sayısı	30
Cumhuriyetçi Millet Partisi	434.085
Çıkardığı milletvekili sayısı	-
Demokrat Parti	5.151.350
Çıkardığı milletvekili sayısı	490
Köylü Partisi	57.011
Çıkardığı milletvekili sayısı	5
Bağımsızlar	137.318
Çıkardığı milletvekili sayısı	10

Kaynak: Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 49.

Başbakan Menderes, seçimlerden sonra basın-yayın kuruluşları ve aydınların sözlerini dinlemeyeceğini açıklayarak bu yolda tedbirler alma yoluna gitmişti. Bu açıklaması ve yaptırımları 1950 seçimlerinde kendisini destekleyenleri kaybetmesine yol açmıştı. Menderes'in yeni ifadelerinden eski usul muhalefete izin vermeyeceği anlaşılmış ve hükümet neredeyse bütün kesimleri kontrol altına alacak girişimlere yönelmişti.[110] DP'nin seçimleri kazanmasının ardından farklı bir şekil almaya başlaması kimsenin gözünden kaçmamıştı. R.S. Burçak bu değişimle ilgili olarak; DP gücünün zirvede olduğu zamanlarda en büyük hataları işleyerek, kendisine ve geçmişteki ideallerine uygun olmayan bir yola girecek gibi görünüyordu, der.

[109] Oyların %57'sini alarak DP milletvekillerinin %93'(503)ünü, %35 oy alan CHP ise %5(31) oy almıştır. Bkz.: Yalçın, *a.g.e.*, s. 560.
[110] Yalçın, *a.g.e.*, s. 561.

DP'nin seçimlerden sonra takındığı sert tutumu ve yönetimine eleştiri sadece muhalefet partisi CHP'den gelmedi, mevcut gidişattan basın mensupları da hoşnut değillerdi. Asım Us, *Vakit'te* yayınlanan yazısında İnönü'nün Malatya'da vermiş olduğu nutku üzerinden DP yönetimini şöyle eleştirmektedir: "İnönü'nün Malatya nutkunda bugünün bütün memleket dertleri hülasa edilmiş, bu dertlerin tedavi yolu da gösterilmiştir. Gidilecek selamet yolu her türlü iç ve dış meselelerde açıklık, doğruluk idarede emniyet, vatandaşlar arasında eşitlik ve adalet olduğunu söylemiştir. Bu hakikatleri DP idarecilerinin inkar etmelerinin imkanı yoktur. (…)" DP'nin 1950 seçimleri sırasında vatandaşların içerisinde bulunduğu hayat pahalılığını yüksek sesle dile getirip durduklarını fakat 14 Mayıs'taki iktidar değişikliğinin ardından şikâyet ettikleri bütün konuların sihirli bir değnekle ortadan kalkmışçasına tavır değişikliğine gittiklerini yazmaktadır.[111]

DP, iktidarı boyunca İsmet Paşa faktörü karşısında kendini güvende hissetmemiş, İnönü'yü yıpratmak için geçmişi kullanmaya çalışmıştı.[112] 1954 seçimlerini takiben DP'nin uyguladığı politikaların sertleşmesi Uygulanan baskı politikaları sonucu başta Hüseyin Cahit Yalçın[113] olmak üzere Bedii Faik ve Ali İhsan Göğüş gibi gazeteciler cezaevine konulmuştur.[114] Hüseyin Cahit Yalçın, bir yazısında DP iktidarını halkın dertlerini anlamamakla ve görmezden gelmekle suçlamıştır.[115]

DP'nin sert yönetiminden nasibini seçim kanunu da almıştı. Seçim kanununda yapılan düzenlemelerle muhalefet partilerinin seçim işbirliğine gitmelerinin önüne engeller koyuldu.[116] DP'nin başvurduğu uygulamalardan bir tanesi de seçim bölgeleriyle oynama[117] olmuştu. Muhalefete oy veren beldeler yapılan yeni düzenlemelerle cezalandırıldı.[118]

---

111 *Vakit*, 11 Nisan 1954.

112 Akın, *a.g.e.*, s. 351.

113 *Ulus* gazetesindeki "Gözü Kapalı Oy Verme" başlıklı yazısından dolayı hakkında soruşturma açılmıştır. Milletvekili olan Hüseyin Cahit Yalçın'ı savcılık mahkemeye verebilmek için meclise başvurmuştur. Dokunulmazlığıyla ilgili komisyonda görüşülürken gazetenin yazı işleri müdürü de aynı suçlamadan beraat etmiştir. Komisyon dokunulmazlığın kaldırılmamasıyla ilgili rapor vermesine rağmen DP, hukuk kurallarını hiçe sayarak ve verilen raporu görmezden gelerek, Yalçın'ın dokunulmazlığını kaldırmıştır. Eroğul, *a.g.e.*, s. 113.

114 Korkmaz, *a.g.e.*, s. 10.

115 *Vakit*, 28 Nisan 1954.

116 Seçim Kanunu değiştirilerek devlet memuru olanların milletvekilliğine, aday olabilmeleri için altı ay önceden istifa zorunluluğu getirilerek memurların muhalefetten aday olmalarını önlemek istenmiştir.

117 DP, 30 Haziran 1954'te çıkarılan bir kanunla, "Kırşehir Vilayetinin Kaldırılmasına ve Nevşehir Kazasında (Nevşehir) Adiyle Yeniden Bir Vilayet Kurulmasına Dair Kanun"la Kırşehir ili ilçe haline getirilmişti. Bu ilin suçu ise Millet Partisi ardından da onun devamı olan CMP'ye oy vermesiydi. Kırşehir'in ilçe yapılmasıyla ilgili kanundan on beş gün öncesinde ise Malatya ili ikiye bölünerek Malatya-Adıyaman şeklinde ayrıldı. Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 154.

118 Malatya Vilayeti, sürekli olarak İsmet Paşa'yı seçmesinden dolayı 1954 yılında ikiye ayrılarak, Adıyaman ilçesi il merkezi yapılmış; bu şekilde CHP'nin kazanması engellenmeye çalışılmıştır. Kırşehir bölgesi, sürekli olarak Osman

Başbakan Menderes'in CHP'lilere karşı sert tehditleri ve giriştiği polemikler muhalif DP'lileri dahi memnun etmediği gibi onları da kazanamadı. Hareketleriyle birçok kişiyi, statükoyu devam ettirme ve var olan kurumlarla çalışmak istediğine inandırdı. Birçokları vermiş olduğu sözlerden dönerek parti liderliğinin kendilerine ihanet ettiğini düşünüyorlardı.[119]

Ortaya çıkan yeni durumun yarattıklarından DP milletvekilleri de rahatsızdı. Dört milletvekili, kendi partisinin ekonomik siyasetini eleştiren bir rapor yayınlamışlardı. Basına getirilen kısıtlamalardan şikâyetçi olan on kişi de basının ispat hakkı olduğunu bildiren bir önerge vermişlerdi. Parti içindeki muhalefet, muhalif seslerin atılmaları ve ayrılmalarıyla önemli ölçüde zayıflatılmıştı. Muhalif sesler Hürriyet Partisi[120] isimli partiyle Türk siyasi yaşamına katıldı.[121]

4. Demokrat Parti İktidarının Tepki Gören Bazı Uygulamaları

Menderes hükümetinin programında yer alan bazı hususlar çalışanlar için ümit vaad ediciydi. Hükümet, masrafları kısarak hayat pahalılığını önlemek, özel teşebbüsün desteklenmesinin yanında bazı sınırlamalarla birlikte grev hakkının tanınması, basın hürriyetinin gerçekleştirilmesi ve af kanununun çıkarılması hedeflenmişti. Hükümetin sosyal politikalar konusundaki ilk adımı ise 14 Temmuz 1950'de kabul edilen Af Kanunu olmuştur.[122] Bu kanun iyimser amaçlarla ortaya atılmasına ve halkta başlarda iyi bir intiba yaratmasına rağmen gerekli hazırlıklar yapılmadığı için istenilen sonuca varılamamıştır.

DP iktidarının icraatlarıyla ilgili Falih Rıfkı Atay şunları söyler: Yeni iktidar, memleketin çok eski konularından olan, eski ve yeni nizam kavgası konusunu açmış; memleketi, tarihe gömülen ve neredeyse geri gelmesi imkansız olan iltica tehlikesiyle yüz yüze bırakacak kararlar almış, içtimai ve iktisadi konularla ilgili vatandaşların menfaatlerine aykırı kararlar alarak kendisini ve ülkeyi geri yola saptırmıştır. Başarı

Bölükbaşı'yı seçtiğinden dolayı iktidar Kırşehir'i ilçe merkezine dönüştürdü. DP, üç yıl sonra Bölükbaşı'nın mahkûmiyetiyle çıkan olayları yatıştırmak için şehri tekrar il yapacaktır. Akın, *a.g.e.*, s. 355.

119 Ahmad, *a.g.e.*, s. 108.

120 Demokrat Partinin seçimlerin ardından çizgisinden uzaklaştığını savunan parti içi muhalefet, basın kanununa *ispat hakkı* tanımaksızın basına karşı hükümetin kayırılması gibi bazı düzenlemelere karşı çıkarak Hürriyet Partisi'ni 20 Aralık 1955'te kurmuşlardır. DP'nin 1955'teki dördüncü kongresinde partiden çıkarılan ve uzaklaştırılanlar tarafından kurulmuştur. Bu partinin çoğunluğunu, partilerinden memnun olmayan DP'liler oluşturmuştur. 1957 seçimlerinde sadece dört milletvekilliği kazanan Hürriyet Partisi'nin bu başarısızlığının sebebi ise partinin bütün memleketi kapsayan bir örgütlenmeye sahip olmamasıdır. Seçimlerde yaşadıkları hayal kırıklığının ardından Kasım 1958 yılında HP, Halk Partisi ile birleşmiştir. Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 513.

121 Yalçın, *a.g.e.*, s. 562.

122 Yalçın, *a.g.e.*, s. 554.

kazanmasını sağlayacak müspet işlerden ziyade tartışmalarla zaman öldürmüştür.[123] Atay, bu eleştiri yazısında DP'nin icraatlarını sert bir dille eleştirerek memleketin gidişatıyla ilgili olarak endişe ve rahatsızlığını dile getirmektedir.

DP iktidarını garantilediği özellikle 1954 seçimlerinin ardından rahatsızlık duyulan ve bugün dahi eleştirilen bazı uygulamalara gitmiştir. Bu bölümde bu uygulamalardan bazıları ele alınmaya çalışılacaktır.

4.1. Ezanın Arapça Okunması

Din konusunda DP hükümeti çeşitli uygulamalara gitmişti. Muhalefetinde işbirliğiyle ilk olarak Arapça ezan okunmasındaki yasak, ardından da radyoda dini program yayınlama yasağı kaldırılmıştı. Yapılan bu serbestlik aydınlar arasında hoşnutsuzluğa sebep oldu. Tüm bu ve benzeri uygulamalardan cesaretlenen çevreler laikliğe karşı yeni saldırılara girişiyorlardı.

Maraş Milletvekili bulunan Tevfik İleri DP'nin dini uygulamalarıyla ilgili şöyle demektedir: din müessesesi bu ülkede 27 yıldır yasak edilmiş durumda; mekteplerden dini dersler kaldırıldı, çocuklarına dini eğitim vermek isteyenler takip edildi, laikliğin din aleyhtarlığı olmadığı unutuldu. Bu sıkıntıları yaşayan halka din hürriyetini geri vermenin DP'nin görevi olduğunu ve BM anayasasının da buna engel teşkil etmediğini söyleyen İleri, Türk milletinin kendisinden esirgenen haklarını geri almasının en doğal hakkı olduğunu söyler.[124]

Menderes, *Vatan* gazetesinde DP'nin dini uygulamalarla ilgili aldığı kararların gerekçesi olarak Atatürk dönemindeki irtica tehlikesinin artık geçerli olmadığını ve taassup zihniyetin yıkılması gerektiğini söyler. Zira Atatürk, inkılaplara başvururken irtica tehlikesini hep göz önüne almıştır. Ön görülü hareketleri sayesinde taassup zihinliler ile mücadelenin elden bırakılmamasının önemini kavramış bu sebeple ezanın Türkçe okunma mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Kanunun çıkarıldığı dönemde lüzumlu görülen bu mecburiyetin ve tedbirlerin DP dönemi Türkiye'sinde gerekli olmadığını dile getiren başbakan, irtica tehlikesinin ortadan kaktığını anlatır.[125]

---

123 Korkmaz, *a.g.e.*, s. 40.
124 Cemal Anadol, *Türk Siyâset Târihinde Demokrat Parti,* Çetin Matbaacılık, İstanbul 2004, s. 74.
125 *Vakit*, 5 Haziran 1950.

Akşam gazetesinde "Başbakanın Arapça Ezana Dair Beyanatı" adı ile yayınlanan yazıda Menderes'in yasanın laikliğe aykırı olmadığını, irticaa tehlikesi taşımadığı anlatarak, hükümet olarak ezan konusuyla ilgili fikirlerini aktarmaktadır.[126]

Arapça Ezan okunma konusuyla ilgili Ankara'da yapılan hararetli tartışmaları gazeteler sayfalarına taşımışlardı. *Akşam* gazetesi 6 Haziran 1950 tarihli "Ankarada Arapça Ezan Etrafında Hararetli Tartışmalar Oluyor"[127] başlıklı yazısıyla konuyla ilgili CHP'nin korkularını dile getirmektedir. Ahmet Emin Yalman, *Vatan'*daki yazısında, Arapça ezan hakkında var olan yasağın kalmasının taassup zihniyeti desteklemeyeceğini tam aksine olarak hükümet müdahalesi ve baskısı ortadan kalktığında Türk insanında tam bir vicdan hürriyeti, inkılap ruhu ve kendi isteği ile gelişeceği için dini sahalara nüfus etmesi açısından hayırlı bir inkılap olacağını söyler.[128]

DP iktidara geldikten hemen sonra ezanın Arapça okunması konusundaki yasa önerisini 16 Haziran 1950 tarihinde TBMM'ye sunmuş, CHP ve DP milletvekillerinin oy birliğiyle yasa kabul edilmiştir.[129] *Zafer* gazetesi Arapça ezan okunması konusunun kanunlaştırılmasından sonra "Ezana Ait Tasarı Dün Kanunlaştı" başlığı ile yayın yapmıştır. Yayınladığı bu yazısında CHP'li milletvekillerinin muhalefet etmediklerini "Son günlere kadar aleyhte hareket etmesine rağmen C.H.P. milletvekilleri dün Ezan Tasarısına muhalefet etmediler" , şeklinde okuyuculara aktarmıştır.[130]

Yasanın kabul edilmesi ile "Türk Ceza Yasası'nın 556. maddesi 5665 sayılı yasa" değiştirilmiş ve yapılan değişiklikle birlikte Arapça ezan ve kamet okunması yasağı kaldırılmıştır.[131] CHP'li vekiller Ezanın Arapça okunması konusuyla ilgili muhalefet etmekten çekinmemişlerdir. Yine de kanun oy birliği ile kabul edilmiştir.[132] Nadir Nadi kaleme aldığı yazısında CHP'lilerin bu yasaya neden muhalefet ettiklerini, aslında ilkokullara din derslerinin koydurup, İlahiyat Fakültesini açtıranın ve kapattırılan türbeleri birer birer açarak seçimlerde şeyhlerden medet uman CHP

126 *Akşam,* 5 Haziran 1950.
127 *Akşam,* 6 Haziran 1950.
128 *Vatan,* 6 Haziran 1950.
129 Albayrak, *a.g.e.,* s. 197.
130 *Zafer,* 17 Haziran 1950.
131 Albayrak, *a.g.e.,* s. 197.
132 "15 Haziran 1950 günlü ve 5665 sayılı" "Türk Ceza Kanunun 526 ıncı Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun". "RG. 7535, 17 Haziran 1950. Bu yasayla yürürlükten kaldırılan düzenleme, 2 Haziran 1941 günlü ve 4055 sayılı Türk Ceza Kanunu değişikliğiyle getirilmişti (RG. 4827, 6 Haziran 1941) ve Arapça ezan okuyanların üç aya kadar hafif hapis ya da on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılmalarını öngörüyordu." Eroğul, *a.g.e.,* s. 90.

Hükümeti iken Arapça ezan yasasına, "eyvah inkılap elden gidiyor" şeklinde muhalefet etmelerini anlamadığını bu yaptıklarının komik olduğunu söylemektedir.[133]

Ezanın Türkçe okunması konusunda CHP'lilerin genel tavrını açıklayan Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu milli şuurun konuyu kendiliğinden halledebileceğine güvendiklerini, bu sebeple Arapça ezan yasağının kaldırılmasında her hangi bir sakınca görmediklerini, bu sebeple de yasağın kaldırılmasına aleyhtar olmadıklarını belirtir.[134] Menderes, bulundukları dönem itibariyle Türkiye'de irticaa tehlikesinin geçmiş bulunduğunu bu sebeple Arapça Ezan okumakta herhangi bir sorun olmadığını dile getirmiş ve muhalefetin suçlamalarını da yersiz bularak: "Ezan meselesi dolayısıyla Atatürk inkılâbı elden gidiyor diye bağıranlar, türbeleri kendilerinin açtıklarını, mekteplere din derslerini soktuklarını unutuyorlar"[135] demektedir.

Ayrıca Menderes'in *Zafer* gazetesinde yayınlanan demecinde Atatürk'ün bu kanunları getirirken gericilikle mücadele ettiğini, bulundukları günün koşullarında böyle bir şey için endişe etmenin anlamsız olduğu çünkü irtica tehlikesinin eskisi gibi şiddetli olmadığını söylemektedir. Benimsenen laiklik anlayışına göre din ve vicdan özgürlüğünün olması gerekirken Arapça ezan yasağının buna uygun olmadığını dile getiren Menderes, halkın camide dualarını Arapça okuduklarını da eklemiştir. Laikliğin korunacağını aynı zamanda din ve vicdan özgürlüğünün de korunacağını dile getirir.[136]

DP hükümeti, cumhuriyet devrinin temelinde olan usullere dönmek ve laikliğin tek taraflı olan aşırılıklarının önüne set çekmek için teşebbüslerde bulunmuştur. Bu amaçla Arapça Ezana okuma geri getirilmiş, Osmanlıdan kalan ve kapatılan devlet büyüklerinin türbeleri halkın ziyaretine açılmış, İmam Hatip okulları açılarak mevcut okullara din dersleri konulmuştur.[137]

Bu yasakların ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla bazı gerici çevrelerde hareketlenme başlamıştır. Ticani hareketi olarak adlandırılan gerici bir gruba mensup kişiler Atatürk heykel ve büstlerine saldırmaya başlamıştır.[138]

---

133 *Cumhuriyet,* 7 Haziran 1950.
134 Yücel, *a.g.e.*, s. 84.
135 *Milliyet,* 14 Haziran 1950.
136 *Zafer*, 7 Haziran 1950.
137 Karpat, *Kısa Türkiye Tar…* s. 171.
138 Bu konu Atatürk'ü Koruma Kanunu başlıklı bölümde ele alınmıştır.

4.2. Orduda Yapılan Değişiklikler

DP'nin döneminde ve sonrasında en çok eleştirildiği konuların başında askeri ve idari kadrolarda yapmış olduğu değişiklikler gelmekteydi. CHP'nin iktidarda olduğu dönem boyunca bürokrasiden sorumlu kişiler asker kökenliydi. Asker kökenli bürokratların bu kadar yoğun bir şekilde olması cumhuriyetin kurucularının da asker kökenli olmasına dayandırılabilir fakat ilerleyen dönemlerde de bunun değiştirilmemesi ve askeri elitin kökenlerinden tam olarak kopamadan siyasette yer almaları rahatsızlık veren bir konu haline gelmişti.

DP, iktidara gelmesinin ardından yaptığı düzenlemelerden biri de Ordu'da yapılan düzenlemelerdir. 6 Haziran 1950'de hükümet Genel Kurmay başkanı ve birçok rütbeli subayı emekli edip, onlardan boşalan yerlere hiç siyasete bulaşmamış olduklarını düşündükleri kişileri atamıştır. CHP bu uygulamayı şiddetle protesto etmiştir.[139]

Üst rütbeli birçok generalin emekliye sevk edilmesiyle basın şaşkın ve tepkili bir hal almış: *Hürriyet* gazetesi, komutanların değiştirilmesini bahane görenlerin ortalığı karıştırmaya niyetlendiğini ve *Ulus* gazetesinde 'Komutanlarımıza iftira etmeyelim' başlığı altından *Hürriyet'*in haberi ele alınarak "Şaheser bir muhalefet numunesi" denildiğini aktarır.[140] *Milliyet* gazetesi, muhalefetin iddialarına karşılık DP'nin orduyla ilgili aldığı tedbirlerle orduyu siyaseten uzak tutmaya çalıştığını ve orduyu siyasete karıştıranın ise bizzat CHP olduğunu söylemektedir.[141] Milliyet bu yazısında, CHP döneminde ordu mensuplarının siyasete bulaştıklarını bu sebeplerden dolayı DP'nin ülke menfaatini birinci planda ele alarak, orduyu güçlendirmek, komuta heyetini gençleştirmek ve ordu içerisindeki siyasi ihtirasları temizlemeyi amaçladığını anlatır.

Akşam gazetesi "Yüksek Komuta Heyetinde Yapılan Geniş Değişiklikler" başlıklı yazısında orduda yapılan değişiklikleri ele alarak, üst rütbeli bu subayların yeni atandıkları yerlerle ilgili bilgi vermektedir.[142]

Zafer gazetesi 8 Haziran tarihli sayısında orduda yapılan değişiklikleri "Genel Kurmay Başkanlığından Başka Orduda Yapılan Geniş Değişiklik"[143] başlıklı yazısı ile genişçe ele almıştır. *Milliyet* gazetesinde de Ali Naci Karacan, "Orduda Yapılan Değişiklikler" başlıklı yazısında son zamanda yapılan nakil ve tayinleri tahlil

---

139 Yalçın, *a.g.e.*, s. 551.
140 *Hürriyet,* 11 Haziran 1950.
141 *Milliyet,* 10 Haziran 1950.
142 *Akşam,* 7 Haziran 1950.
143 *Zafer*, 8 Haziran 1950.

etmektedir.[144] Nadir Nadi, *Cumhuriyet*'te yayınladığı "Kadro" başlıklı yazısında, yapılan değişikliklerin olması gereken şeyler olduğunu savunmaktadır. Nadi'ye göre iş başına geçen yeni hükümetin kadrolara nüfus etmesinin doğal olduğu, en azından kilit noktalara onu anlayabilecek adamlar getirmesi gerektiği zira bir orkestra şefinin bile güvenmediği sazları değiştirme imkânı varken millete karşı sorumlu olan bir partinin bu isteğe sahip olmasının çok normal bir durum olduğunu anlatır.[145]

Orduda meydana gelen bu değişikliklerin sebebi 5 Haziran günü, bir albayın Menderes'i ziyaret etmesi ve 8-9 Haziran gecesinde kendisine karşı bir darbe yapılacağı haberini getirmesiydi. Bu haber üzerine Menderes, Bayar'a danışmış ve sonrasın da orduya karşı kendini korumak için tedbirlere girişmişti. 6 Haziran gününde orduda daha önce görülmemiş çapta ve yüksek kademelerde olmak üzere değişiklikler yapılmıştı.[146]

Ek olarak hükümet, on beş general ve yüz elli albayı da kısa süre içerisinde emekli etme kararı verilmişti.[147] Yapılan değişikliklerle Menderes, ordu üzerinde otoritesini kurmayı başarmış fakat bu değişikliklerle de yetinmeyip idari amirler arasında geniş değişiklikler yapmıştı. Tüm bu değişikliklerle devlet iktidarı fiilen ele geçirildi.[148] Menderes, muhalefetin yeni iktidar üzerinde uyguladığı baskı için "Orduyu tahrik yollarına saptığına, irticaı teşvike yeltendiğine, bir şark meselesi yaratmağa çalıştığına işaret ederek, hükümetin bu beyhude çabalayışları dikkat ve teyakkuzla takip ettiğini belirtmiştir."[149] Menderes, orduyla ilgili aldığı kararların ana müsebbibi olarak muhalefet partisini görmekteydi.

Konuyla ilgili iki parti arasında sürtüşmeler yaşanmaktaydı. Menderes 13 Haziran 1950 tarihinde gerçekleştirilen DP Grup toplantısında iktidarın konuyla ilgili fikrini çok sert bir şekilde dile getirmişti. İnönü, Menderes'in sert tepkisi karşısında en az onun kadar sert bir üslupla memleketin her köşesinin huzursuzluk içerisinde olduğunu, siyasi emniyetin bulunmadığını ve ordu mensupları da dahil olmak üzere devlet teşkilatındaki memurların kurbanlık koyun misali nasıl muamele göreceklerini bilmediklerini söyler.[150]

144 *Zafer*, 9 Haziran 1950.
145 *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1950.
146 Eroğul, *a.g.e.*, s. 88.
147 Akın, *a.g.e.*, s. 192.
148 Eroğul, *a.g.e.*, s. 88.
149 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 71.
150 *Vakit*, 29 Ağustos 1950.

Yapılan bu değişikliklerin ardından bile ordunun yapısı DP'yi ve Menderes'i rahatsız etmeye devam etmiş, yapılan denetimler yeterli görülmediği gibi orduyu küçümseyen " Battalgazi Ordusu", "Ben bu orduyu astsubaylarla yönetirim" şeklindeki cümleler 1954-60 yılları arasında sarf edilir.[151] DP'nin orduya karşı sert tavrı subaylar arasında sivil otoriteye karşı biriken öfke meydana getirmiştir.

4.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu

Din hürriyeti meselesindeki tartışmalar başlangıçta İslamiyet adına bir kitle tepkisi veya teşkilatlı bir siyasi hareket değildi. Fakat din hürriyeti genişledikçe bazı sorunlar ortaya çıkmaya başladı. İlk sorun Ticani Tarikatı'nın faaliyetleriydi[152]; ikincisi ise vefat eden Mareşal Fevzi Çakmak'ın[153] cenaze töreninde gerçekleşmişti.[154] Çakmak'ın 12 Nisan'da yapılan cenaze töreninde gerici güçler olarak tabir edilen kesim bu olayı kendi çıkarları için kullanma yoluna gitmişlerdi. Baban'ın tabirine göre: "Cumhuriyet kurulalı beri ilk defa, Atatürk'ün korktuğu şey yapılıyor, yani din siyasete alet ediliyordu…"[155] Ticani hareketindeki faaliyetlerinden dolayı Ticani Şeyhi Kemal Pilavoğlu tutuklanmıştır.[156]

1953'te Adnan Menderes, Başbakanlık'ta yaptığı basın toplantısında, iktidara geldiklerinde özgürlükleri tehdit eden bazı unsurlarla karşılaştıklarını bunların başında gelenlerin ise komünistlik, Ticanilik ve buna benzer amele ve gençler arasında yapılan tahrikler olduğunu dile getirmiştir.[157]

Ülkede önemli bir gündem halini alan irtica konusu üzerinde *Pazar Postası*[158] durmuş ve irticaya karşı önlemlerin alınmasını istemiştir. DP'nin işbaşına gelmesinden sonra özellikle Atatürk'ün büstlerine, fikirlerine ve inkılaplarına saldırılmasıyla irticanın

---

151 Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs İhtilali,* Boyut Kitapları, İstanbul 1997, s. 52.

152 Ticani Tarikatı -Afrikanın kuzeyinden bir dervişin önderliğinde olan ve T.C.'de kendisine müritler kazanan bir derviş tarikatı- üyesi bulunan kişiler mevcut kanunları çiğneyerek Millet Meclisinin orta yerinde Arapça ezan okumuşlardı. Bu tarikat Atatürk'ün bazı heykellerine 1951 yılında zarar verdiler ve Meclis mevcut bulunan heykelleri kanunlar yoluyla sağlama almak amacı ile kanun çıkarılttı. Bu kanunla dini siyasete alet etmenin cezası bir kat daha arttırıldı. (24 Temmuz 1953 6187 sayılı kanun) Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 361.

153 Osmanlı Devleti'nin son Genelkurmay Başkanlarından Mareşal Fevzi Çakmak (d.1976), Atatürk'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Mareşali'dir. En fazla savaş tecrübesine sahip askerlerden birisidir. Cumhuriyetin Milli Savunma Başkanı ve Genelkurmay Başkanı olarak 23 yıl devlete hizmet etmiştir. Emekli olduktan sonra politikaya katılıp DP listesinden bağımsız aday olarak Meclise girmiş sonrasında DP'den ayrıldı ve MP Başkanlığını kabul etti fakat seçim kampanyaları yürütürken 10 Nisan 1950'de vefat etmiştir. Mareşal Fevzi Çakmak'la ilgili geniş bilgi için bkz.: Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak Günlükleri I-II,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

154 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 360.

155 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 64.

156 *Cumhuriyet,* 25 Haziran 1951.

157 Anadol, *a.g.e.*, s. 74.

158 *Pazar Postası,* ilk olarak Cemil Sait Barlas tarafından 4 Şubat 1951'de haftalık gazete olarak yayın hayatına başlamıştır. Gazete, adından da anlaşılabileceği gibi her hafta Pazar günü çıkarılmıştır. Korkmaz, *a.g.e.*, s. 20.

hızla yükseldiği vurgulanmış ve Laik Cumhuriyetin korunması istenmiştir. *Pazar Postası*'nda yazıları yayınlanan Falih Rıfkı Atay, bu yazılarında DP iktidarının irticayı körüklediğini savunmuştur. O irtica konusunda, "Boşuna yorulmıyalım, ne kendimizi, ne halkı aldatmıyalım. İnkılâp, tek kelime ile, medeniyet, irtica, tek kelime ile barbarlık demektir" şeklindeki görüşlerine 3 Haziran 1951 yılındaki *Pazar Postası*'nda yer vermiştir.[159]

23 Şubat 1951 tarihinde gece yarısı Kırşehir Çarşı Meydanı'nda bulunan Atatürk büstüne saldırılarak, tahrip edildi. Bu olay üzerine ülkenin birçok yerinde protesto mitingleri düzenlendi. Hükümet, bu gelişmeler üzerine Atatürk inkılaplarına ve Atatürk'ün manevi değerlerine karşı suç oranlarının arttığı kanaatine vararak "Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" [160] tasarısını hazırladı.

Atatürk ilke ve devrimlerine özellikle laikliğe karşı olanlar, harekete geçmek için fırsat kollayan dinci gruplar, cesaretlenip Atatürk heykellerine saldırmaları üzerine CHP Milletvekili Kasım Gülek, iktidar partisi ileri gelenlerinin yaptıkları sebebiyle gericiler cesaret bulmuşlardır. Bu sebeple hurafeci sınıf, Atatürk heykellerine hücum edebilme cesareti göstermiştir. Bu grup küçük olmasına rağmen yaptıkları sebebiyle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bütün halk, dini ve siyasi görüşlerinden sıyrılarak bu grubun hareketlerinden hoşnutsuz durumdadır. Grubun faaliyetlerini önlemek için tedbir alınmış ve irticaın yasak olduğu bildirilmiştir. Hükümetin amacı ise bu din sömürücülerinin yıkıcı ve kanunsuz hareketlerine, Türkiye'de mevcut bulunan din hürriyetine zarar getirmeden mani olabilmektir.[161]

Atatürk'ün hatırasına saldırıların artmasıyla konu araştırmaya dahil olmuştu. CHP milletvekili Kamil Boran'ın sorusu üzerine Atatürk'e yönelik saldırılarla ilgili istatistiki bir çalışma yapılmış, araştırma sonunda elde edilenlere göre: Atatürk'ün vefatından kanunun tartışmalarının yapıldığı 1950 yılına kadar manevi varlığa, heykellere, büstlere ve fotoğraflara olmak üzere 67 saldırı gerçekleştirilmişken bu sayı on buçuk ayda 15'i bulmuştu.[162]

Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun tasarısı mecliste görüşülürken muhalefetin takındığı tavır *Akşam'*da şu şekilde dile getirilmiştir: Avni Doğan CHP'nin görüşünü

---

159 Korkmaz, *a.g.e.*, s. 39.
160 Yücel, *a.g.e.*, s. 90.
161 Meral Balcı, *Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s. 126.
162 Yalçın, *a.g.e.*, s. 551.

bildirmek için kürsüye gelerek tasarının metni ile gerekçesinin birbirinden farklı olduğunu zira metinde aslında yapılması gereken yerine şekil muhafazası hedeflendiği, "yani inkılapların alıkonularak büstlerin ele alındığını" söylemiş ve gerekçede belirtilmiş olan kanaatlere uygun bir metin hazırlanması amacıyla tasarının Adalet Komisyonu'na iadesi istenmiştir.[163]

Vakit'te Atatürk'ü Koruma Kanunu'yla ilgili *"Atatürk Kanunu Üzerine Münakaşalar"* başlıklı yazısında Asım Us: "Diyorlar ki Atatürk Türk Tarihi'nde tek şahsiyet midir? Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim gibi büyük Türk kahramanları vardır. Onlar hakkında bir kanun yapmaya lüzum görmüyoruz da niçin Atatürk hakkında bir kanun çıkarmak istiyoruz? (…)" Bu soruları soranlara, Fatihler ve Yavuzlar yaşanılan günlerde tam anlamıyla tarih olmuşlardır. Fakat Atatürk bir fani olarak ölmüş, manevi bir şahsiyet olarak ise Cumhuriyet rejimi ile yaşamaktadır. Rejimin düşmanı bulunanlar onun hayatta olan bu manevi şahsiyetine kastediyorlar. İşte Atatürk'ü Koruma Kanunu bu sebeple yapılıyor, diyerek sorularının cevabını vermiştir.[164]

Atatürk'ün heykellerine düzenlenen saldırılara ilaveten Hükümet il yöneticilerine heykellerin korunmasının yanında, dini siyasete karıştırmakla suçlanan *Büyük Doğu*, *Sebilürreşad* ve *İslamiyet* gibi dergilere karşı soruşturma açılmıştır. Tüm bunları yeterli görmeyen Hükümet, 25 Temmuz 1951 tarihinde "Atatürk'ü Koruma Kanunu"nu çıkartmış ve bu kanunla bir yandan Atatürk heykellerini korurken diğer taraftan da muhalefetin, Hükümetin taraf tuttuğu konusundaki eleştirilerini engellemeye çalışmıştır.[165]

Kanunun gerekli olup olmadığıyla ilgili çeşitli tartışmalar olmuş ve bu tartışmalar basında sıkça yer almıştı. Ali Naci Karacan'ın *Milliyet* gazetesinde[166] yayınlanan yazısında kanunun neden gerekli olduğuna dair fikirlerini açıklamıştır. Bu yazısında Karacan, Atatürk yaşasa idi bu kanunun yapılmasını hoş görmeyeceği açık, gibi sözlerin gereksiz olduğunu sonuçta Atatürk'ün de fani bir insan olduğunun unutulmadığı, fakat bu kanunun Atatürk'ü özel bir hale getirdiğini dile getirir.

---

163 *Akşam,* 5 Mayıs 1951.
164 *Vakit,* 6 Mayıs 1951.
165 Yalçın, *a.g.e.*, s. 553.
166 Milliyet, Babıali'de bir devrim yaratmış ve temelleri 3 Nisan 1950'de atılmıştır. Milliyet'i 3 Nisan 1950'de Ali Naci Karacan kurmuştur. Gazete zengin bir kadroya sahiptir ve şu imzalar görünüyordu: Turhan Aytul, Mahmut Erkan, Ali İhsan Göğüş, Kadri Kayabal, Refik Halit, Necdet Baytok, Faruk Demirtaş, Bedirhan Çınar, Sacit Öğet, Halil Kıvanç, Yılmaz Çetiner, Nizamettin Nazif, Tarık Buğra, Fatih Fuat… Abdi İpekçi'nin gazeteye girmesiyle önemli değişiklikler olmuştur. İpekçi yeni bir yönetim kadrosu oluşturmuştur. Fakat 1 Şubat 1949'da Abdi İpekçi'nin bir suikaste kurban gitmesine rağmen gazete ayakta durmayı başarmıştır. Topuz, *II. Mahmut'tan…*, s. 209-211.

Bazılarının demokratik rejimlerde böyle bir kanuna yer yoktur, gibi ifadelerini tam anlamıyla manasız bulduğunu söyler. Kanunun yapılma amacının: Atatürk ile ilgili olan her şeyin bir kendini bilmezin, kötü niyet taşıyan ve bu niyetlerle yapabileceği saldırılara karşı korumak, Atatürk'ün yapmış olduğu inkılâplarını da dış ve iç gözetmeksizin tertiplenebilecek siyasi tehditlere karşı korumayı amaçlamak olduğu söylemektedir.[167]

DP hükümetinin, Atatürk gibi Türk Milletinin hafızasına kazınmış olan bir şahsiyetin inkılaplarını kanunen koruma yoluna gidilmesini takdir eder. Bu kanunla hükümetin inkılapları ne kadar benimsediğini göstermiş olduğunu ve onu yaşayan bir kanun haline getirdiğini övgüyle dile getirir.

Nadir Nadi, *Cumhuriyet'*teki başmakalesinde bu kanunun geç olsa da getirildiğini söyleyerek, memnuniyetini dile getirir. Yasayla beraber "çember sakallı"ların durdurulmasının önüne geçilebileceğini söyleyen Nadi, ahlak düşmanlarının ellerindeki yayınları bu kanunla beraber Atatürk'e hakaret için kullanamayacaklarını yazmıştır. [168]

Süheyl Gürbaşkan, *Vatan* gazetesinde yayınlanan "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlara Dair" başlıklı yazısında, kanunun lehinde ve aleyhinde öne sürülen fikirleri: "Kanunun Aleyhinde İleri Sürülen Fikirler" ve "Kanunun Lehinde İleri Sürülen Fikirler" şeklinde yayınlamıştır. "Kanunun Aleyhinde İleri Sürülen Fikirler": Atatürk dahi olsa bir kişiyi korumak amacıyla böyle bir kanunun çıkarılmasının hukuk prensiplerine uygun olmadığı, Atatürk'ü tahriklere karşı koruma mecburiyeti duyuluyorsa bile bunun isim zikredilmeden Devlet reisleriyle ilgili kanun maddelerinin cezai müeyyidelerini ağırlaştırılması ve zaten T.C.'nin abide ve anıtların korunmasıyla ilgili yasasındaki hükümlerin Atatürk'ü temsil eden eserlerin korunmasını da içerdiği, bu sebeple ayrı bir madde sevkine lüzum olmadığı söylenmektedir. "Kanunun Lehinde İleri Sürülen Fikirler" ise: Kanunun hukuk maddelerine ve Anayasanın bütün fertlere tanıdığı "«müsavat», ve memnu kıldığı «imtiyaz» kaidelerine" aykırılık teşkil etmediği, Atatürk Aleyhinde İleri Sürülen fikirlerde yer alan devlet reisleriyle ilgili kanun maddelerindeki cezaların arttırılması fikrinin yanlış olduğu ve tenkit edilmesi gerektiği, Atatürk aleyhine yapılacak saldırılara bahsi geçen T.C. Kanunu'nun 516. Maddesinin engel

167 *Milliyet,* 19 Nisan 1951.
168 *Cumhuriyet,* 25 Temmuz 1951.

teşkil etmediği söylenmektedir. Bu bölüm daha ziyade "Kanunun Aleyhinde İleri Sürülen Fikirler" cevap niteliğinde olmuştur.[169]

Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun çıkarılmasına rağmen, iktidarın devrimlerin sulandırılmasına göz yumar şekilde davranışları görmüştür. İktidarın bu tavrına Cem Eroğul, "Demokratların Atatürkçülüğü, tamamen biçimsel bir Atatürkçülüktür" demektedir.[170]

Atatürk'ü Koruma Kanunu hem muhalefet içerisinde hem iktidar partisi içerisinde tartışmalara yol açmıştır. Tüm yorumlara rağmen o dönemki yapılanların yüzeysel olduğunu söylemek, DP'nin uygulamalarına karşı sağlam bir yaklaşım olmayacaktır. DP, Atatürk'ü korumak için çıkardığı bu kanunla Türk halkında manevi değeri yüksek olan, tarihi kişiliğe gereken özeni göstermiştir.

4.4. Halk Evlerinin Kapatılması ve CHP'nin Mallarının Hazineye Devri

DP, muhalefetin güç kaynaklarını ortadan kaldırmak istiyordu. Bunun başlangıçlarından biri CHP'nin mallarına el koymasıydı, fakat bundan önce üniversite profesörlerinin partilerde yer almaları engellemekle işe başladı.

Üniversite profesörlerinin partilerde görev almalarının engellenmesine yönelik kanun tasarısının istenmesinin sebebi, üniversite çevreleri Halk Partisi'ne yakınlık duyuyorlardı ve bunun ana örneği de birçok profesörün CHP'de görev almış olmasıdır. İktidar, muhalefetin arkasındaki bu desteği kesebilmek amacıyla üniversiteye bağlı profesörlerin siyasete girmelerini yasaklayan kanun tasarısını hazırlayarak 21 Temmuz 1953'te kanunlaşmasını sağlamıştır.[171]

DP muhalefette iken 1946 Üniversiteler Yasası'nı yeterince özgür olmadığı için eleştirmiş, akademik camia da bu görüşleri sebebiyle DP'yi yoğun olarak desteklemişti. Fakat DP bu desteği yitirip de üniversitelerden muhalif seslerin geldiğini görünce "21.07.1953 tarihli ve 6185 sayılı Kanun" ile öğretim üyelerinin siyasetle ilgilenmelerini yasakladı.[172]

Basın ve üniversiteleri saf dışı bırakabilmek için yapılan baskıcı politikalarla DP, "daha demokratik ve daha özgür" Türkiye idealinden git gide uzaklaşmış

169 *Vatan*, 10 Kasım 1958.
170 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 119.
171 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 116.
172 Akın, *a.g.e.*, s. 354.

oluyordu.[173] "Milli Selâmet Kanunlar"ı isimli bir dizi yasa ile üniversite profesörlerinin siyasetten uzak durmalarını sağlayan DP, basın tarafından eleştirilmişti. Muhalefette iken "Milli Husumet Andı"nı iktidarda iken ise tam aksi hareket ederek "Milli Selamet Andı"nı çıkarttığı hatırlatılarak *Ulus* gazetesinde "Milli Husumetten Milli Selamete" başlıklı yazıyla eleştirilmiştir.[174]

Profesörlerin siyasetten uzak durmaları konusu halledilince DP muhalefetin dayanaklarını yıkmaya tam hızla devam ederek, CHP'nin mallarına el koyma işine adım atmıştır. DP bu konuda bir kanun teklifi için komisyon kurarak, "CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun" hazırlanarak 9 Aralık 1953'te meclise verilmiştir.[175] DP hükümeti, CHP'nin mal varlığına el atma işini iktidara gelir gelmez yavaş yavaş da olsa başlatmıştır. CHP merkez binasına Aralık 1950 tarihinde el konularak buranın devlete ait olduğu ve CHP'nin gasp ettiği iddia edilmiştir.[176]

Tek partinin iktidarda olduğu dönemde Halkevleri önem arz eden kültür ve siyasi eğitim kurumlarından olarak 1932 yılında kurulmuştu. 1950 yıllına gelindiğinde ise sayıları ve ulaşabildiği kesim sayısı oldukça fazla olduğu gibi CHP'nin yan kuruluşları halini almıştı.[177]

8 Ağustos 1951 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, CHP ile özdeşmiş bulunan "Halkevleri ve Halkodalarını" devletleştirecek yasayı kabul etmiştir. Bu kurumlar CHP nin iktidarı boyunca herhangi bir sıkıntı yaratmamışken, çok partili döneme geçilince anlamsız kalmıştır. Bu kurum herhangi bir parti hizmeti için değil, halkın hizmeti için kurulmuş fakat CHP döneminde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanma düşüncesi gerçekleştirilmemiştir.[178] Mustafa Albayrak, bu yasanın yürürlüğe konulmasıyla birlikte Cumhuriyet dönemi aydınlanma çalışmalarına siyasi çıkarlar için son verildiğini söylemiştir.[179]

Hükümet, CHP'nin mallarının haksız kazanıldığını ileri sürerek, çıkarttığı "CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkındaki Kanun"la CHP'nin bütün mal varlığına el konulmuştur. Çıkarılan kanun doğal olarak ses getirmiş ve DP - CHP sürtüşmesini arttırmıştır. CHP'li Kamil Boran şu değerlendirmede bulunur: "Bu kanun

---

173 Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış,* C. 2, S. 4 (2009), s. 126.
174 Albayrak, *a.g.e.*, s. 249.
175. Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 116.
176 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 77.
177 Albayrak, *a.g.e.*, s. 208.
178 Akşin, *a.g.e.*,, s. 231.
179 Albayrak, *a.g.e.*, s. 231.

inkılâp değil, ihtilal kanunudur. Fransa İhtilali'nde bile mülkiyet hakkına tecavüz edilmemiştir."[180] *Hürriyet* kanunu müsadere şeklinde ele alır: "CHP'nin Malları, DP Grubu dün malların müsaderesi hakkında kanun tasarısını kabul etti…"[181]

Halk evleri ve CHP'nin mallarına el konulması konusu dönemin basınını, bu konu hakkında yazmaya itmiştir. Menderes'in bu konuyla ilgili söylediklerini *Milliyet* gazetesi şöyle aktarmaktadır: CHP iktidarda olduğu sırada, elindeki kuvveti kullanarak birçok haksız iktisapta bulunduğundan iktidara gelen DP, bu haksız yere elde edilen iktisapların hesabının sorulması gerektiği kararına varmıştır. Fakat partiler arasındaki ilişkilerin anlayış ve iyimserlik üzerine kurulu olmasını canı gönülden isteyen DP, sırf ilişkilerin bozulmaması için bu konuya el atmama fedakârlığını göstermiştir. Fakat CHP, sürekli olarak memleketin menfaatlerine aykırı hareket ederek, iktidarı baltalamak ve hükümeti iş göremez hale getirebilmek için elinden geleni yapmıştır. CHP, sırf iktidara kötülük yapabilmek için vatandaşlara nifak tohumu saçarak, memleketi yanlış yollara sevk edecek kadar ileri gitmiştir.[182] Başbakan Adnan Menderes, CHP'nin mallarına el konulmasının sebebinin yine CHP olduğunu söylemiştir.

Mümtaz Faik Fenik, *Zafer* gazetesinde yayınlanan "Kanunsuzluğu Bunlar Kanun Yapmışlar" başlıklı yazısında yasayla ilgili DP hakkında sert sözler kullananlara yapılan yasayı savunarak; milli irade ile işbasına gelen ve halkı temsil eden DP'ye karşı ağır bir dil kullanmanın haince bir davranış olduğunu ve bir devrin faziletten uzak insanı, olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu hainlik suçunun başına çekenlerden biri olduğunu söylemektedir.[183]

Dünya'daki "Artık Geri Dönemeyiz" başlıklı yazısında Falih Rıfkı Atay, CHP'yle ilgili yapılan bu yasanın beklendiği şekilde değil, tam tersine olumsuzluklara sebep olacağına inanmaktadır. Atay, "Şimdi soralım: Bu memlekette partizan olmayan herhangi bir meslek grubu, herhangi entelektüel, hatta vicdanını partizanlığa harcamayan herhangi demokrat, onlarca yıldan beri bizde dahi ilk kez yapılması istenilen son hareketi onaylamış mıdır?, dedikten sonra memleketteki kimseden onay görmeyen ve kuru bir intikamcılıktan ibaret olan bu yasanın batı dünyasında

180 *Vakit*, 30 Temmuz 1951.
181 *Hürriyet,* 9 Aralık 1953.
182 *Milliyet,* 13 Kasım 1953.
183 *Zafer*, 15 Aralık 1953.

algılanışının da Türkiye'dekinden farklı olmayacağı yani ülkenin imajında kötü bir etki yaratacağını söylemektedir.[184]

Yasanın hukuka uygunluğu tartışmaları bir yana, DP'nin amacı gerçekten de CHP'nin haksız kazançlarının önene set çekmek miydi, yoksa gelecek seçimlerdeki büyük rakibi konumundaki partinin maddi imkânlarını elinden alarak iktidarı garanti altına almak mıydı?[185] CHP'nin iktidara karşı ilk eleştiri konularından birisi Halkevlerinin kapatılması, memurlar arasında nakil ve azillerde bulunulması olmuştur. DP iktidarının ilk yıllarında, Atatürk dönemini de kapsayan şekilde CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidarını suçlama tavrı, İnönü ve CHP tarafından "Bütün Cumhuriyet tarihinin suçlanması ve inkâr edilmesi" olarak düşünülmüş ve dile getirilmiştir.[186]

4.5. Millet Partisi'nin Faaliyetleri ve Mallarının Hazineye Devri

1947 yılında 12 Temmuz Beyannamesinin yayınlanmasından önce DP'nin içerisindeki parçalanma ibareleri varlığını göstermişti.[187] DP'nin içerisinde fikir ayrılıkları meydana gelmeye başlayınca DP Grup toplantılarını protesto eden on milletvekili "Müstakil Demokratlar Grubu" adıyla hareket etme kararı almışlardı.[188]

Nadir Nadi, *Cumhuriyet'*teki yazısında DP'nin içerisinde patlak veren fikir ayrılığını tehlike olarak görmüş ve kurulan yeni partiyi demokratik manada kurulan bir kurum olmaktan ziyade tek parti devrinin küskünlerinden meydana gelmiş bir topluluk olarak tanımlamıştır. Nadi, halkın bu yeni partiyi tutmasının sebebinin ise ülkede hürriyet havasını hissetmek istemeleri olduğunu söylemektedir. DP'nin de halkın bu isteğinin ve tek parti kalıntılarının farkında olduğundan bu insanları kendisine çektiğini, parti içerisinde yaşanan bu ayrılığın sebeplerinin izahının güç olduğunu fakat bu sebepleri saklamanın da yanlış ve tehlikeli olduğunu dile getirmiştir.[189]

MP, 20 Temmuz 1948 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü büyük partilerinden birisi olarak kuruldu. Bu partinin imajı yaşanan siyasi durumlar nedeniyle büyük ölçüde zedelenmişti. Kurulacak olan partinin liderleri[190], Halk Partisine ve İnönü'nün şahsına düşman olanlardı. Bundan dolayı bu partiye DP'liler kadar hükümet

---

184 *Dünya,* 14 Aralık 1953.
185 Şükrü Şur, "Demokrat Parti ve Atatürk'ün Üç İlkesi: Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Devletçilik (1950-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 56 (2015), s. 154.
186 Balcı, *a.g.e.,* s. 125.
187 Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950),* İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s. 308.
188 Yücel, *a.g.e.,* s. 69.
189 *Cumhuriyet,* 14 Ocak 1948.
190 Parti kurucuları Mareşal Fevzi Çakmak, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Enis Akaygen, Osman Bölükbaşı, Kenan Öner, Mustafa Kendli, Hikmet Bayur'dur. Partinin başkanlığına Fevzi Çakmak, genel başkanlığına da Hikmet Bayur getirildi.

çevreleri de düşmanlardı. Demokratların da Halkçıların da bu partiye karşı birleşmek için kendilerince sebepleri vardı.[191]

Abidin Daver, "DP'nin Geçirdiği Buhran" başlıklı yazısında, bugünkü ayrılık, DP kurulduğundan beri içerisinde bulunan hastalığın sonucudur. Bu ayrılıkla beraber birbirleriyle aynı olmayan ve asla da olamayacak olanların ayrıştığını, tıpkı CHP'nin içinden doğan DP gibi, DP'den de bir parti doğduğunu bununda dünyanın sonu olmadığını söylemiştir. [192]

MP'nin üyesi bulunan liderler, birbirleriyle çalışması zor olan kişiler olmalarından dolayı bu partinin uzun ömürlü olması beklenemezdi. Millet Partisi, bir partinin sahip olması gereken sorunları karşılayabilecek ekonomik ve sosyal politikalardan yoksundu. MP, bir takım ahlak prensiplerinin gerçekleştirilmesini sağlama amacıyla kurulduğu bildirmişti. Bu ahlaki prensipler ise özel ve siyasal hayatta ahlakı egemen kılarak aile teşkilatını yükseltmek, halka ve gençlere ulusal duyguları aşılamak, hazinenin çıkarına yapılan haksızlıkların önüne geçmek istediğini bildiriyordu.[193]

MP programında, liberalizmi kabul edilerek kişilere ifade hürriyeti, düşünce ve basın özgürlüğü tanıyıp, verilen hürriyetlerde herhangi bir kısıntı yapılmasını ise ağır bir suç olarak görüyordu. Bu yeni parti, hem CHP'ne hem de DP'ye şiddetle muhalefet ediyordu. Millet Partisi üyeleri önemli kişiler olmasına rağmen karşı partidekilerle politik mücadeleden ziyade şahısları eleştirme ve saldırı sebebiyle halk tarafından tutulmamıştı.[194]

Millet Partisi sürekli DP'ye yüklenmekteydi. Tanrıöver DP'yi savunmak amacıyla şöyle söyler: "Ölçüsüz kin adamları en zayıf mahkemenin derhal reddedeceği sözleri DP'yi halk nazarında mahkûm etmek için bir şer-âleti olarak kullanmak istiyorlar." Celal Bayar'da Tanrıöver gibi Millet Partisi'nin her fırsatta DP'ye yüklenmesine sinirlenerek kurucularına şöyle der: "Bu zevat suni, menfi, haysiyet kırıcı vadilere sürüklenerek devirlerini tamamlamak gibi bir bedbahtlığa düşmesinler."[195] Başbakan Adnan Menderes'de MP'nin tavır ve uygulamalarından memnun olmayanlar arasındaydı. MP'nin kurucularından olan Osman Bölükbaşı için Menderes: "Sönmez bir

191 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 306.
192 *Cumhuriyet*, 15 Mart 1948.
193 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.* s.44.
194 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 507.
195 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 45.

kin, doymak bilmez bir ihtiras bunların içinde motor gibi çalışmaktadır ve onları, dağ başı, dere başı demeden diyar diyar koşturmaktadır."[196], demektedir.

MP'nin 1951 yılında düzenlediği İstanbul İl Kongresine bir fatihe okunarak başlanmış ve burada laiklik açıkça tartışılmıştı. Konuşmacılardan Hikmet Haznedar, 15 Ekim 1951 tarihli konuşmasında dinin siyasete alet edilmemesi gerektiğini, din meseleleriyle ilgili yapılacak konuşmalarının yerinin meclis değil cami kürsüsü olduğunu, siyasi parti kimliğini taşıyan bir partinin kürsüsünü neden cami kürsüsüne benzediğini eleştirerek mecliste sadece memleket meselelerinin konuşulmasını istemiştir. Haznedar, Millet Partisinin isminin İslam Partisi olmadığını hatırlatmıştır.[197]

MP kendi içerisinde iki gruba ayrılmıştı. Bu gruplar, Atatürk reformlarına düşman olan aşrı tutucu grup ve tutucu olmakla beraber bu reformlara da saygı gösterilmesini isteyen ılımlılardı.[198] Hikmet Bayur'un taraf bulunduğu "Atatürkçü" taraf ile Mustafa Kentli'nin taraf olduğu "tutucu" taraf arasındaki gerginlik giderek büyümüştü. Bayur grubu, MP'den bazı kişilerin Atatürk Devrimleri'ne karşı olduklarını gerekçe göstererek istifa etmişti.[199]

Millet Partisi'nin 1953'te yaptığı kongrede parti içerisindeki tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu tartışmaların sebebi ise halkı kazanmak için tutulacak yolun ne olacağıydı; inkılapçı mı, yoksa din politikacılığı mı? MP'nin iç politikadaki tutumu ve son kongrede yaşananlar, parti aleyhinde geniş yankılar yarattı. Partinin gerici olduğu, dini politikaya alet ettiği, içerisinde saltanatçı, hilafetçi bir grubun gizli gizli tertipler kurduğu, halkın duygularını kullanarak, dini sömürücülüğü yapan bir parti olarak görülmeye başlanmıştı.[200]

Adnan Menderesi, TBMM'de Millet Partisi ile ilgili bir konuşmasında şunları söylemiştir; bunlar kendi yaptıkları nizamnamelerinin dışına çıkarak, buna aykırı hareket etmişler ve bu yolda faaliyette bulunmuşlardır. Ülkenin her tarafında halkı "kıyama" davet etmektelerdir. Memleketteki insanların aralarındaki hürmet hissini ve sevgiyi kaldırarak yerine kin ve nefreti hakim kılmayı isteyen bu partinin karşısında vicdanının titrediğini söylemiştir.[201]

---

196 *Zafer*, 10 Mayıs 1951.
197 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 83.
198 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 102.
199 Albayrak, *a.g.e.*, s. 496.
200 Tökin, *a.g.e.*,s. 87.
201 Tunaya, *a.g.e.*, s. 88.

MP, kongrelerindeki Atatürk karşıtı söylemleri ve bazı uygulamaları sebebiyle bütün teşkilatları geçici olarak kapatılmıştır (9 Temmuz 1953). MP'nin yargılanması yaklaşık yedi ay sürmüş, 27 Ocak 1954 tarihinde "Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi" MP'nin kapatılması kararını vermiştir.[202]

MP'nin suçlanması ve davasının karara bağlanması aşamasını basın dikkatle takip etmişti. *Akşam* gazetesi, 27 Ocak 1954 tarihli sayısında "Bir müddet evvel Millet Partisi ve partiyi idare edenlerden bir kısmı aleyhine açılan dâva bugün 3 üncü sulh ceza hâkimi tarafından karara bağlanacaktır."[203]şeklindeki haberini yapmıştır. Mümtaz Faik Fenik, iktidara yakınlığıyla bilinen *Zafer* gazetesinde "Parti Değil Adi Bir İsyan Çetesi" başlıklı yazısında MP'yi eleştirerek şunları söylemektedir; gizli dosyaların açılmasıyla bu partinin ihtilalci metodlarla hareket eden, faşist bir parti olduğu anlaşılıyor ve bu parti değil doğrudan doğruya bir çete niteliğindedir. Zira bu parti, Türk milletinin varlığına, yaşamına, geleceğine ve medeni dünyadaki konumuna kastetmiştir.[204]

MP'nin kapatılma kararının ardından 10 Şubat 1954 tarihinde Osman Bölükbaşı ve arkadaşları Cumhuriyetçi Millet Partisini[205] kurdular.[206] Bu sırada, İstanbul Milletvekili olan Tahsin Demiray ve Cezmi Türk'ün liderliğinde "Köylü Partisi"[207] adında yeni bir parti kurulmuştur. Bu parti birkaç senelik faaliyetten sonra, 1958 yılında Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adında yeni bir parti meydana gelecektir.[208]

DP'nin dinle ilgili takip ettiği politikanın en ilginç yanı, dindar kesimin oyunu alabilmek için rakip olarak gördüğü partilere karşı bir tavır takınmak olmuştur. MP, dine dayalı bir devlet kurmayı amaçlamıyordu fakat dini konularda nispeten orijinal

---

202 *Ayın Tarihi,* 28 Ocak 1954.
203 *Akşam,* 27 Ocak 1954.
204 *Zafer,* 9 Temmuz 1953.
205 MP'nin kapatılmasından sonra, MP'nin bir kısım üyeleri tarafından kurulmuştur. Yeni kurulan bu partinin MP'den farkı ise önceki parti içerisindeki gericileri "tasfiye" etmiş olmasıydı. DP'nin kendisine karşı olduğunu gören CMP muhalefetini yapmakta önemli güçlüklerle karşılaşmıştır. 1954 seçimlerinin ardından da güç birliği yapılması için çalışmalar yapmıştır. CMP, MP'nin aşırı olarak tabir edilen tutucu ve dinci niteliklerinden kendisini kurtararak, özel girişime ağırlık veren ekonomi anlayışını savunmuş fakat siyasi hayatta aradığını bulamamıştır. Albayrak, *a.g.e.,* s. 505.
206 Bulut, *a.g.m.,* s. 127.
207 DP'nin kurulmasından sonraki yıl Adana'da bazı olaylar meydana gelmişti. İl örgütünde tamamen etkili olabilmek için Kongre'de kendi adayını desteklemek amacıyla Seyhan (Adana) örgütüne de baskı uyguladığını savunan beş milletvekili istifa etmişlerdi. Adana'da yaşanan olayların büyümesi, Belediye Meclisi üyesi 17 kişinin istifasıyla toplamda DP Adana örgütünden 422 kişi istifa etmiştir. Bu yaşananlardan bir yıl sonra Remzi Oğuz ve arkadaşları Türkiye Köylü Partisi isimli yeni partiyi 19 Mayıs 1952 tarihinde kurduklarını açıkladı. Kurucu kadrosu aydın kişilerden oluşan TKP, köylülerin içerisinde bulundukları şartları düzelterek, halkın köy sorunlarına karşı ilgili olmasını sağlamayı amaçlıyordu. Albayrak, *a.g.e.,* s. 498.
208 Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri,* Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1966, s. 99.

politikalar önermiştir. DP'den uzaklaşanların MP'yi alternatif olarak görmeleri de bu partinin uzun soluklu olmasının önündeki engellerden birisi olmuştur.[209]

5. Dönemin Dış Politikasındaki Tartışma Konuları

II. Cihan Harbinin ardından T.C.'nin dış politikasındaki asıl mesele Avrupa'da meydana gelen boşluklardan yararlanarak, bütün ağırlığını Türkiye üzerine veren Sovyet tehdidine karşı kendi güvenliğini sağlama endişesi ve bu yönde hareket edecek politikalar gütmesidir. Türkiye NATO'ya girerek güvenliğini koruma yoluna gittiyse de dünya siyasi sisteminde meydana gelen değişiklikler yeni güvenlik önlemleri alması gerektiğini göstermiştir. Kendi güvenliğini sağlamak için Balkan[210] ve Bağdat[211] ittifaklarının kuruluşunda aktif rol almıştır. Tüm bu gelişmeler Türk dış politikasını 1945-1955 arasında meşgul etmiştir. Kıbrıs Meselesi de, 1955-1960 arasında Türk dış politikasının başlıca konularını teşkil etmiştir.[212]

5.1. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktına Girişinde Kore Savaşının Etkisi

1945 - 1946 yıllarında Sovyetler, Türkiye'nin Doğu Anadolu topraklarını resmen istemiş, bununla da yetinmeyerek de Boğazlara yerleşmek hususundaki isteklerini de açıklamıştır. Türkiye yakın komşusunun topraklarına olan bu açlığına karşı çözüm ve ittifak arayışları içerisinde iken 4 Nisan 1949'da NATO kurulmuştur.

Batı Avrupa devletleri savaştan sonra yeterli dengeyi kurmaktan yoksun bulunuyordu. Sovyetler Birliğine ve onun yayılmasına karşı; İzlanda, Norveç, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Fransa, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Portekiz, ABD ve Kanada

---

209 Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslâmın Yeniden İnkişafı (1950-1960),* İsam Yayınları, Ankara 1995, s. 37-40.

210 Balkan Paktı: Türkiye'nin NATO'ya katılması, üzerindeki Sovyet baskı ve tehdidinin artmasına sebep olmuştu. Sovyetler Birliği, Türkiye'nin üzerinde baskı aracı olarak Bulgaristan'ı kullanmaktaydı. Bulgaristan'da Türkiye'nin NATO'ya katılmasına tepki göstermişti. Gelişen bu olaylar sebebiyle iki devlet arasındaki ilişkiler karşılıklı şüphe üzerinde ilerlemeye başlamıştı. Sovyetlerle arasındaki durum ve Balkanlar'daki her an kargaşa çıkarabilecek tedirginlik, Türkiye'yi bölgesel bir savunma sistemi kurulmasına götürmüştür. Balkanlardaki diğer iki ülke Yugoslavya ve Yunanistan'ın vaziyeti de uygundu. Türkiye'nin öncülüğünde yürütülen ziyaretlerle birlikte 28 Şubat 1953'te, Ankara'da Balkan Paktı, resmi ismiyle "Dostluk ve İşbirliği Andlaşması" imzalandı. Yapılan bu anlaşma, ittifak anlaşmasından ziyade 10 maddeden oluşan ve işbirliğini öngören bir belge niteliği taşımaktaydı. Uçarol, *a.g.e.,* s. 1026-1030.

211 Bağdat Paktı: Türkiye, Balkanlar'da ittifak çabalarını sürdürdüğü sırada doğudaki güvenliğini sağlayabilmek amacıyla çalışmalara girişmişti. Bu çalışmalarını yürüttüğü sırada İngiltere ile Mısır arasında Süveyş anlaşmazlığı devam ediyor, Arap-İsrail gerginliği devam ediyordu. Ortadoğu'da durum bu şekilde iken Türkiye, Irak ile yakınlaşmaya başlamıştı. 1954 yılında Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile yapılan görüşmeler sonunda iki ülke güvenlik örgütü kurmaya karar verdiklerini açıklayarak, Bağdat'ta 24 Şubat tarihinde "Türkiye ile Irak arasında Karşılıklı İşbirliği Andlaşması"nı imzalanarak, Bağdat Paktı teşkil edildi. 5 Nisan'da İngiltere'de Bağdat Paktı'na resmen üye olmuştu. Sovyet tehdidi ve Keşmir Sorunu ile uğraşan Pakistan'ın da pakta katılmak istemesi üzerine 23 Eylül 1954 tarihinde Bağdat Paktı'na üye olarak alınmış ve üye sayısı dörde yükselmişti. Son olarak da İran 3 Kasım 1955 tarihinde Pakta üye olmuştu. Uçarol, *a.g.e.,* s. 1032.

212 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995),* Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 16. Baskı, İstanbul 2007, s. 517.

arasında, Washington'da 4 Nisan 1949'da, "Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü (NATO: North Atlantik Treaty Organization)" kuruldu.[213]

NATO'nun kurulması ve Amerika'nın benimsediği ittifak politikası en çok Türkiye için ferahlatıcı olmuştu. Bu sebeple Türkiye bu ittifak sistemine katılmak için çaba harcamıştı. Beklenilenin aksine Türkiye'nin NATO'ya girişinde ABD'nin bir itirazı olmamıştı. Fakat İngiltere ve NATO üyesi bulunan küçük ülkelerin itirazları görülmüştü. İngiltere dışında itiraz eden diğer ülkeler, Sovyetlerin tepkisinden korktukları için Türkiye'nin katılmasına tepki göstermişlerdi.[214] Fakat Kore Savaşı'nın meydana gelmesiyle birlikte küçük devletlerin düşünceleri ve dengeler tamamen değişmiştir.

24 Haziran 1950'de patlak veren Kore Savaşı[215]'na Türkiye bir tugaylık yollayarak en aktif şekilde savaşa intikal eden devlet olmuştur.[216] Türkiye'nin Batı'ya olan bağlılığını ispat etmek için girilmiş olan Kore Savaşı iki yıl sürmüş ve çatışmalar ancak 27 Temmuz 1953 yılında son bulmuştur. DP Hükümeti aldığı kararla birlikte kaybedilen tüm canların[217] karşılığında Türkiye'yi Atlantik Paktı'na girmiştir.[218]

---

213 Uçarol, *a.g.e.,* s. 944.

214 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…,* s. 518-519.

215 Kore Yarımadası gerek Japonya adalarına olan yakınlığı gerek kuzey-güney istikametinde Mançurya ve Sibirya'ya olan yol hattında olması sebebiyle Uzakdoğu ve Asya-Pasifik kontrolü için çok önemli bir konumdaydı. Savaş sonrasında 38. Enlemin güneyiyle Japonya'nın ABD'nin kontrolünde olması Rusya'yı harekete geçmeye zorlamıştır. Sovyetlerin önceliği bölgenin ABD etkisine girmesini engellemekti. İki ülkenin zıt amaçları sebebiyle bölgede tek bir devletin teşekkülü imkansız hale gelmişti. ABD, Mayıs 1948'de kendi çıkarlarına hizmet edecek yol olduğunu düşünerek Güney Kore'de bir seçim düzenleyerek, Syngman Rhee'nin başında olduğu Kore Cumhuriyeti'ni kurdurmuştu. Sovyetler de Ağustos ayında 38. Enlemin kuzeyinde Kim İl Sung başkanlığında Kore Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştı. İki devlet içinde önem teşkil eden bu topraklarda, iki devlet kurulduğu halde bir meşruiyet sorunu yaşanmaktaydı. Tam bu sıralarda Çin'de komünist ideolojinin hakim hale gelmesiyle birlikte Sovyetler, Çin Halk Cumhuriyeti ve Kuzey Kore ile karşılıklı anlaşma imzalayarak silahlı mücadeleye zemin hazırlanmıştı. Kuzey Kore müttefikleri tarafından planlı bir biçimde savaşa hazırlanırken Güney Kore'deki durum farklı şekildeydi. Amerika, Güney Kore ordusunun güçlü olduğunu ve ülkesini koruyabilecek vaziyette bulunduğunu düşünerek askeri yardımdan ziyade askeri müşavirler aracılığıyla eğitimi arttırarak durumu kontrol altında tutmayı hedeflemişlerdi. 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'nin taarruzu gerçekleşmiş ve beklenilen sonuç görülerek Güney orduları geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Saldırıların ardından BM Güvenlik Konseyi üye devletlere çağrı da bulunmuştu. Erhan Çiftçi, *Şark Cephesi'nden Kore'ye Bir Türk Generali Tahsin Yazıcı'nın Askerlik Serüveni,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, s. 152-154. Çatışmalar devam ederken Kuzey Kore'nin isteğiyle, 10 Temmuz 1951'de BM Komutanlığı ile Kuzey Kore yönetimi arasında görüşmeler başlamış ve 27 Temmuz 1953'te Panmunjom'de mütareke yapılmıştı. Yapılan anlaşmaya göre 38. Enlem sınır olarak kabul edilerek, iki taraf arasında tarafsız, askersiz bir bölge ve askeri mütareke komisyonu kurulacaktır. Kore Savaşı neticesinde Kore, Kuzey Kore ve Güney Kore devletleri olarak ikiye bölünmüştü. Uçarol, *a.g.e.,* s. 951.

216 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…,* s. 520.

217 Kore Savaşı'na Türkiye'nin bütün illerinden askerler katılmış, bu illerden dokuzu hiç şehit vermemişken yetmiş ikisi şehit vermiştir. Resmi verilere göre kayıplar şu şekildedir: "Adana'dan 28, Adıyaman'dan 2, Afyonkarahisar'dan 8, Ağrı'dan 1, Aksaray'dan 2, Amasya'dan 4, Ankara'dan 21, Antalya'dan 5, Ardahan'dan 2, Artvin'den 2, Aydın'dan 25, Balıkesir'den 16, Bartın'dan 7, Bilecik'ten 1, Bayburt'tan 4, Bingöl'den 1, Bolu'dan 14, Burdur'dan 7, Bursa'dan 29, Çanakkale'den 13, Çankırı'dan 24, Çorum'dan 7, Denizli'den 9, Diyarbakır'dan 10, Edirne'den 1i Elazığ'dan 11, Erzincan'dan 11, Erzurum'dan 10, Eskişehir'den 6, Gaziantep'ten 14, Giresun'dan 9, Gümüşhane'den 5, Hakkari'den 2, Hatay'dan 42, Isparta'dan 5, İçel(Mersin)'den 21, İstanbul'dan 24, İzmir'den 98, Kahramanmaraş'tan 8, Karaman'dan 1, Kars'tan 2, Kastamonu'dan 8, Kayseri'den 4, Kırıkkale'den 7, Kırklareli'nden 4, Kırşehir'den 4, Kocaeli'nden 11, Konya'dan 17, Kütahya'dan 2, Malatya'dan 5, Manisa'dan 6, Mardin'den 8, Muğla'dan 17, Muş'tan 6, Niğde'den 9, Ordu'dan 16, Rize'den 5, Sakarya'dan, Samsun'dan 12, Siirt

BM'nin yapmış olduğu çağrının (27 Haziran 1950) Ankara'ya ulaşmasının ardından dönemin Dışişleri Bakanı olan Fuad Köprülü 29 Haziran'da telgraf ile "Türkiye'nin üzerine düşen yükümlülükleri samimiyetle yerine getireceğini bildirmiştir". Türkiye, Kore Savaşı'na katılma kararıyla Güney Kore'ye yardımını açıklayan ikinci ülke olmuştur.[219] Hazırlanan Kore Türk Tugayı'nın Komutanlığına Tuğgeneral Tahsin Yazıcı, Piyade Alay Komutanlığına ise Albay Celal Dora getirilmiştir. DP hükümetinin Kore'ye asker göndermekteki amacı ise T.C.'nin Batı'nın düşünce yapısına olan yakınlığını ve bağlılığını ortaya koymak ve ABD'yi etkileyerek NATO'ya girmesinde destek aramaktır.[220]

DP hükümeti, savaşmak için Kore'ye asker gönderilmesine karar vermesinin ardından, muhalefet kararın onaylanması için Meclise getirilmemiş olmasından dolayı anayasaya aykırı olduğunu defalarca tekrar ederek bu karara karşı çıkmıştır. CHP'nin bu itirazı kararın kendisine danışılmadan alınmasından ziyade alınış şekliydi.[221] Kore Savaşı'na katılma kararına en ciddi şekilde tepki aydınların kurduğu "Barışseverler Derneği"nden geldi.[222]

Kore Savaşı'na Türkiye'nin asker göndermesi kararı ülke içerisinde tartışmalara neden oldu. Zira muhalefette bulunan CHP, savaş ilanının meclise ait olduğu halde iktidarın buna gerek duymadığını ve güvenlik endişesini dile getiriyordu. İnönü, iktidarda bulundukları süre içerisinde dış politikayla ilgili konularda muhalefetin görüşünü aldıklarını anlatarak, DP'yi eleştirmişti. Muhaliflerin konuyla ilgili eleştirilerinin ana noktası meclise danışılmadan adım atılmasıydı.

Muhalif basın Kore'ye asker gönderilmesi konusunda CHP ile aynı fikirleri paylaşarak yazılarında bunlara yer vermektedir. Muhalif gazetelerden biri olan *Vakit* gazetesinden alınan bazı haber örnekleri şu şekildedir: 27 Temmuz 1950'deki haberinde, CHP'lilere göre, Kore'ye asker gönderilmesinin anlamının savaş ilanı manası taşıdığı ve muhalefete haber verilmemesinin ise hayret verici olduğunu

---

3, Sinop'tan 11, Sivas'tan 5, Şanlıurfa'dan 4, Şırnak'tan 4, Tekirdağ'dan 3, Tokat'tan 4, Trabzon'dan 11, Tunceli'den 2, Uşak'tan 5, Van'dan 5, Yozgat'tan 9 ve Zonguldak'tan 21 kişi şehit olmuştur. Genel toplamda şehit sayısı 728, yaralı 2147, kayıp 175 ve esir düşenler ise 234'tür." Ahmet Atalay, *1950-1953 Kore Savaşı'nda Türk Zayiâtı (Şehitler-Kayıplar-Yaralılar-Esirler)*,Çizgi Yayınevi, İstanbul 2013, s. 43.

218 Eroğul, *a.g.e.*, s. 105.

219 Çiftçi, *a.g.e.*, s. 154.

220 Uçarol, *a.g.e.*, s. 1023.

221 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 73.

222 "Barışseverler Derneği" 12 Mayıs 1950'de kuruldu. "Derneğin Başkanı Behice Boran, genel sekreter Adnan Cemgil, yönetim kurulu üyeliklerinde ise Nevzat Özmeriç, Reşat Sevinçsoy, Vahdettin Barut, Fuat Toprakoğlu ve Muvakkar Güran" bulunmaktaydı. Dernek, barış hareketinin bir uzantısı olarak yayınladığı bir bildiri yüzünden askeri mahkemece takibata uğradı ve kapatılmasına karar verildi. Yöneticileri bu kapatma kararının ardından 15 ile 10 ay arasında cezalara çarptırıldı. Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 34.

yazılmıştır.[223] 29 Temmuz 1950 tarihli sayısında ise şu haber vardır: "Başbakan haksızdır!.. Meclis içtimâaya niçin çağırılmadı"[224]. 31 Temmuz 1950 haberinde, "…Hükümet aldanıyor! Kore'ye asker göndermektense, Dış tehlikelere karşı Türk vatanının kuvvetli bulunmasını istemek komünistlik değildir.[225]

Akşam gazetesi konuyla ilgili haberinde; NATO üyesi bulunan diğer devletlerden savaş bölgesine yakın ve imkanı olanların fiili olarak yardımda bulunmalarının tabii bir şey olduğu, fakat Türkiye gibi Doğu Akdeniz devletinin pasifikte gerçekleşen bir savaşta işe yarar fiili ve ciddi bir yardımda bulunmasının akla sığmadığı, bundan dolayı Kore yardımını ABD kendi üzerine almış ve gerektiği durumlarda İngiltere'de yardımda bulunabilecekti. Batı Avrupa Devletleri, yardım çağrısına uyarken askeri değil, sıhhi yardımda bulunacaklarını bildirmişlerdi. Türkiye'nin Kore'ye maddeten yapabileceği bir yardım yoktu. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu şartlar düşünüldüğünde, ne asker ne silah ne de malzeme yardımına gücünün yetmeyeceği açıktı.[226]

CHP'nin Kore Savaşındaki muhalefetinin sebebini, İnönü'nün şu sözleri özetlemektedir; Bir gün Türkiye, Kore'de olduğu gibi bir durumun içerisinde kalırsa, o zaman BM Topluluğu Türkiye tecavüze uğruyor, kendisine nasıl yardım edelim diyerek, Kore örneğinde olduğu gibi bir müracaat gerçekleştirir mi? Sorusunu soran İnönü: bu soruya alacağı karşılıktan emin bir şekilde "İşte memleket hesabına içimi titreten nokta budur".[227]

CHP Milletvekili bulunan Kasım Gülek, Kore'ye asker gönderilmesi kararını eleştirdiği yazısından dolayı beş yıl hapis istemiyle hakkında dava açılmıştır. Gülek'e dava açılmasına sebep olan metinin içeriğinde; iktidarın muhalefetle dış politika da beraber hareket etme gibi bir isteği var ise dış meselelerle ilgili istişare etmesi gerektiği söyleyerek, DP iktidarını dış meselelerde birliğe davet etmektedir. Muhalefet yaparken CHP'lilerin ağızından kötü söz çıkmadığı ve çıkmayacağını söyleyen Gülek, Türk milletinin efendi bir millet olduğunu ve efendice konuşmaktan hoşlandığını söyler. Metnin devamında ise kendi partisinin seçimleri kaybettiğini fakat cesaretini

223 *Vakit,* 27 Temmuz 1950.
224 *Vakit,* 29 Temmuz 1950.
225 *Vakit,* 31 Temmuz 1950.
226 *Akşam,* 16 Temmuz 1950.
227 *Vakit*,28 Temmuz 1950.

kaybetmediğini, dimdik ayakta durarak memleket hizmetinde çalıştıklarını anlatmaktadır.[228]

Muhalefetin Kore Savaşıyla ilgili aldığı kararı doğru bulan DP yanlısı basın, Kore'ye asker gönderilmesi konusunda, DP ile aynı fikirleri paylaşarak yazılarında bunlara yer vermiştir. Bu gazetelerden biri olan *Milliyet* gazete konuyla ilgili yayınlanan haberin de: "(…) Türkiye'nin yapılan dâvete derhal ve fiilen cevap vererek diğer devletlere rehberlik edecek bir tavır takınması ise memleketimizin bütün dünyada ancak itibarını yükseltecek, Türkiye'nin sözüne inanılır bir devlet olduğunu herkese ispat edecek, tamamen yerinde bir karar olarak ancak tasvip olunabilir"[229] denilir. *Milliyet* gazetesi, Kore Savaşı'na asker gönderilmesini Avrupa'da hatta bütün dünyada iyi tesirler yaratan bir hareket, bir jest olarak veyahut ileride faiziyle geri alınabilecek bir kredi olarak görülmemesi gerektiğini ısrarla vurgular. Çünkü hükümetin, bu kararı alırken böyle bir şey düşünmediğini ve başkalarının da böyle bir düşünceye kapılmayacağını, Türkiye'nin bu hareketinin ana sebebinin BM anayasasına bağlı yüksek prensipten kaynaklandığı yazılmıştır.[230]

Türkiye'nin Kore Savaşında gösterdiği üstün başarı ve kahramanlık itiraz eden, etmeyen herkese Türkiye'nin NATO'da faydalı olacak bir devlet olduğunu göstermiştir. Türkiye'nin NATO'ya katılmasının kazanç olduğu görülmüş ve 1952 Eylül'ünde Ottowa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'ya katılmaya davet etmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye'nin 19 Şubat 1952'de NATO'ya katılması kararını vermiştir.[231] DP'liler NATO'ya girişi bir başarı olarak değerlendirmesine rağmen muhalifler bunu başarısızlık olarak görmüşlerdir.

Türkiye'nin NATO'ya girişiyle birlikte Türk ordusu ittifakın mekanizmasına bağlanarak bağımsız karakterinin sonuna gelmiştir. Yine de NATO'dan ayrı ve bağımsız hareket edebilme özgürlüğünü anlaşmalarla garanti altına almıştır.[232]

5.2. Kıbrıs Meselesi

Türkiye güvenliğini sağlamak için Balkan İttifakı ve Bağdat Paktı'nın gerçekleştirmiştir. Güvenliğini koruma politikası yürüttüğü sırada Kıbrıs Meselesi

---

228 Balcı, *a.g.e.*, s. 149.
229 *Milliyet,* 27 Temmuz 1950.
230 *Cumhuriyet,* 16 Eylül 1950.
231 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…,* s. 520.
232 Özdağ, *a.g.e.*, s. 37.

ortaya çıkmış ve Türkiye'nin gündemini uzun süre meşgul etmiştir.[233] Kıbrıs Meselesi, DP - CHP gerginliğinin arttığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. 6 - 7 Eylül Olaylarından sonra da gündemde kalmaya devam etmiştir.

Kıbrıs'ta Yunan vatandaşlarına verilen ticaret izinleri, On İki Ada'nın Paris Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılması Yunanlıları çok cesaretlendirmişti. Bu cesaretle Kıbrıs'ı kolayca ele geçirebileceklerini düşünen Yunanlılar, Türkiye'nin Kıbrıs Türkleri'nin üzerindeki haklarını uzun süre inkâr etmişlerdi.[234]

Yunanistan II. Dünya Savaşı'ndan sonra Enosis[235] Planlarını faaliyete geçirmek için harekete geçti. Dikkat çeken nokta ise Orta Doğu üzerinde Sovyet tehlikesinin ciddi bir boyuta ulaştığı, Yunanistan'da komünistlerin iç savaş çıkardıkları bir zamanda Kıbrıs'taki komünistlerin, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlatmak için faaliyetlerini arttırmalarıdır. Bunun sebebi ise İngiltere'nin elinde bulunan stratejik konumdaki Kıbrıs adasından İngiltere'nin vazgeçmesini sağlamak, Doğu Akdeniz'de Batılı devletlerin faaliyetlerini azaltmak ve burayı komünistlerin üssü haline getirmektir. Komünistlerin bu fikirleri sağcılarında işbirliğiyle, özellikle 1947 yılından itibaren Yunan kamuoyu Kıbrıs Meselesinin üstünde durmaya başlamıştır. İtalya, Osmanlı Devleti'nden işgal ettiği on iki adayı 10 Şubat 1947 tarihinde Paris'te imzalanan bir anlaşma ile Yunanistan'a vermiştir. Bu gelişme Yunan Megalo İdeasının harekete geçmesinde etkili olmuştur.[236]

On İki Ada'yı alan Yunanlılar gözlerini Kıbrıs'a çevirmelerinden dolayı Kıbrıs adasında yaşayan 120 bin Türk, Yunanlıların Enosis hareketlerine maruz kalmıştır. Bu sebeple Türk Basını Kıbrıs'ı yakından takibe almış ve gazeteler de bu konuyla ilgili yazılara sıkça rastlanmıştır.

16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan, Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunu ilk defa BM'ye götürmüş, fakat bir sonuç alamamıştı. Yunanistan'ın BM'ye gitmesi ile mesele uluslararası bir sorun haline gelmişti. Meselenin tarafları ise İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ydi. Yunanistan, bu ilk başvurusunda Kıbrıs halkının kendi geleceğini tayin

---

233 Kıbrıs Meselesi için bkz.: Fahir Armaoğlu, Kıbrıs Meselesi, 1954 - 1959, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

234 Karpat, *Kısa Türkiye Tar…,* s. 173.

235 Yunanca birleşme anlamına gelen bir deyimdir. Yunanistan'ın II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Kıbrıs adasını ilhak etmek amacıyla uyguladığı politikayı belirtmek için kullanılmıştır. Balkan Savaşları ve Girit adasının Yunanistan'a ilhakı sırasında Eonsis deyimi sıkça kullanılmıştır. Enosis, Megola İdea'nın bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Enosis, 1950'li yıllardan sonra daha belirgin bir hal almaya başlamış ve Enosis hedefleri doğrultusunda Kıbrıs adasında bulunan Rumlar, Türkleri adadan atarak Yunanistan'la birleştirmek istemişlerdir.

236 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…,*s. 529.

etmesi ilkesinin (selfdeterminasyon) uygulanmasını istiyordu. Yunanistan'ın bu ilk başvurusu rağmen bu girişimi ile adanın Rum halkına verilerek, kendisine bağlama isteğini açıkça ortaya koymuş oluyordu.[237]

Yunan Albayı Grivas, 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA[238] terörist örgütünün başına geçerek hedeflerine ulaşabilmek için Ada'da harekete geçmişti. EOKA'cı teröristler ilk olarak gerginlik çıkarmak amacını taşıyorlardı. Bu sebeple İngiliz polis ve askerleriyle ailelerine ateş açmakla başlandı. Sonrasında üç Kıbrıslı Türk polisi öldürüldü. Rum ve Yunan basınının kışkırtmalarıyla Ada'da iki toplum karşı karşıya getirilmişti.[239]

1955 yılına kadar Türkiye bu konuyla ilgili aktif bir politika yürütmemiştir. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20 Ağustos 1951 tarihinde "Adanın bugünkü hukuki durumunun değişmesi için bir sebep görmemekteyiz…" derken, 1 Nisan 1954 tarihine gelindiğinde şunları söylemektedir: Kıbrıs konusuyla ilgili Yunanistan'ın devlet adamları ile yapılan görüşmelerde ada üzerinde herhangi bir savaş ihtimali doğmamıştır. Çünkü Türkiye, Kıbrıs meselesi olduğuna dair bir talepte bulunmamıştır. Köprülü, Türkiye'nin talepte bulunmamasının sebebi olarak Kıbrıs'ın hukuken İngiltere'ye aitliği ve ada hakkında Yunanistan'la ikili konuşmalar yapılmasının doğru olmamasıdır. Kıbrıs konusunun bir gün İngiltere ile müzakere edilmesi durumunda, Türkiye'nin kesinlikle söz sahibi olacağını söyleyen Köprülü, adanın statükosunun değişmesine lüzum olmadığını da eklemektedir.[240]

Adada olayların büyümesi üzerine İngiltere meselenin görüşülmesi için taraf konumunda bulunan Türkiye ve Yunanistan devletlerini, Londra'da toplayacağı konferansa (29 Ağustos 1955) çağırmıştı. Konferans sonuç vermeden 7 Eylül'de dağıldı. Türkiye mevcut durumun korunmasını isterken, İngiltere Yunanistan'ın isteklerine taviz vererek adaya muhtariyet vermeyi kabul ediyordu. Yunanistan ise adanın kendisine katılmasını (self- determination) istiyordu. İngiltere kendi düşüncesini devam ettirmek üzere adaya muhtariyet vermek için hazırlıklara başlamıştı. Bu ise Türkiye'nin istediğinin tersi bir görüştü. Türkiye çözüm yolu bulmaya çalışarak Kıbrıs

237 Uçarol, *a.g.e.,* s. 1042.
238 EOKA denilen grup, İngiliz yönetimdeki Kıbrıs'ta 1950'li yıllarda başlattığı bağımsızlık hareketidir. EOKA denilen grubun bu mücadeleden beklentisi sadece bağımsızlık değildi, aynı zamanda Yunanistan'la birleşmeyi hedef alan Enosis'i amaçlamaktaydı. Çavdar, *a.g.e.,*s. 50. EOKA'nın Rumca ve Türkçe yazılışları şu şekildedir: "Ethniki Organosis Kypriakon Ağoniston: Kıbrıs Mücahitleri Ulusal Örgütü" Uçarol, *a.g.e.,* s. 1045.
239 Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası,* Bağlam Yayınları, İstanbul 1995, s. 18
240 Uçarol, *a.g.e.,* s. 1043.

Türklerinin hürriyet ve yaşama haklarını garantiye alacak olan, kendi muhtariyet fikrini İngiltere'ye bildirdi.[241]

1956 başından itibaren Kıbrıs'ta Rum tethişciliği artmaya başlamıştır. İngiltere'nin muhtariyet fikrinin arkasındaki en büyük sebeplerden birisi de bu tethişçilik hareketleri olmuştur. Türkiye uzun yola girmeden meselenin hemen halledilmesi amacıyla adanın taksiminin yapılmasını istemiştir. Türk kamuoyu, meselenin ya adada statükonun devamı yani adanın İngiltere'de kalması, eğer İngiltere çekilecekse adanın Türkiye'ye iade edilmesini istemektedir. Türk Hükümeti adanın taksim tezini kabul etmiş ve bunu Türk kamuoyuna da kabul ettirmeyi başarmıştır. 1958 yılında Türkiye'nin sesi, "Ya Taksim! Ya Ölüm!" olmuştur.[242]

Menderes, Kıbrıs'ın bütününün Rumlara verilmesine Türkiye'nin razı gelmeyeceğini, İngiltere'nin kuvvetli ve azimli kalarak Orta-Doğu ve Akdeniz'de kuvvetini korumasını istemektedir. Eğer İngiltere, elindeki mevkileri terk ederse, dünya karmaşaya sürüklenecek, bu karmaşadan sadece Türklerin değil, bütün Batı dünyasının da kötü etkileneceklerini söylemektedir.[243]

Kıbrıs meselesinde, Türkiye iddiasını ortaya ilk koyduğu zamanlarda adanın bütünü "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır" sözü ile bütünleşmiş bir şekilde isteniyordu. Daha sonrasında bunun gerçekçi bir yaklaşım olmadığı düşünülmüş olacaktı ki, Türkiye ve Yunanistan arasında ada halkına haksızlık yapılmadan paylaştırılması istenmiştir ("Ya taksim ya ölüm").[244]

Kıbrıs konusu ve adada Türklerin yaşadıkları Türkiye basınını oldukça meşgul etmiş, halkta bu konuya ilgi göstermiştir. Gazetelerin ilk sayfalarında Kıbrıs konusuyla ilgili: "Kıbrıs müzakereleri başladı"[245], "Yunan küstahlığı günden güne artıyor"[246], "Kıbrıs için üçlü veya ikili konferans en kısa zamanda toplanmalıdır"[247], "Yeşilada Kıbrıs'da dün de üç Türk öldürüldü"[248], "Bankalarımız Kıbrıs Türklerine iktisadi Yardımda Bulunacak"[249] vesaire şekildeki haberler yer almıştır.

---

241 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…,* s. 531.
242 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi…*, s. 532-533.
243 *Milliyet,* 4 Temmuz 1956.
244 Akşin, *a.g.e.*, s. 233.
245 *Milliyet,* 7 Şubat 1959.
246 *Vakit,* 5 Temmuz 1958.
247 *Vakit,* 6 Temmuz 1958.
248 *Vakit,* 12 Temmuz 1958.
249 *Vakit,* 7 Mart 1958.

Türkiye'nin ada için direnişi karşısında, Kıbrıs Rum lideri Makarios ve Yunanistan 1959 ve 1960 tarihlerinde Londra ve Zürih antlaşmaları ile adanın iki topluluktan oluştuğunu kabul etmişlerdi.[250] 13-19 Şubat 1959 tarihlerinde yapılan Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla Kıbrıs bağımsız olacak, fakat üç devletin de adada özel haklarını bulunacaktı. İngiltere'nin ada bulunan büyük hava üstleri muhafaza edilecek, gerektiğinde taraf bulunan devletlerin hepsinin de müdahale etme hakları olacaktı. Kıbrıs Anayasası, hükümette ve parlamentoda Türklere'de haklar tanıyordu. Federal Almanya'dan gelen bir yargıcın başkanlığındaki Anayasa Mahkemesi ise anlaşmalar sonunda kurulan düzenin işleyişini denetleyecekti. Cumhurbaşkanlığına başpiskopos Makiros, yardımcılığına da Fazıl Küçük seçilmişti. Kıbrıs sorunu, bu şekilde çözülmüş görünüyordu, ancak Rumlar çok zaman geçmeden yapılan antlaşmaların getirdiği düzeni yıkmak için harekete geçeceklerdi.[251]

Tarafların anlaşabilmelerinden sonra bile Türk kamuoyu; "Kıbrıs Cumhuriyet oluyor"[252], "Tam Anlaşma", "Kıbrıs bağımsız cumhuriyet olacak, Devlet Reisi Rumlardan, muavini ise Türklerden seçilecek"[253], "Makarios Gelecek", Reisicumhurluğa Makarios'un, muavinliğine ise Dr. Fâzıl Küçük'ün seçileceği tahmin ediliyor"[254], "Kıbrıs anlaşması dün açıklandı"[255], "Yunan komünistleri anlaşmayı tanımıyor"[256], "Kıbrısta geçici bir kabine dün resmen teşekkül etti"[257], "Kıbrıs" "Nihayet beklenen oldu"[258] şeklinde haberlerle meseleyi takibi bırakmamıştır.

Kıbrıs Sorununun halledilmesi, Türk kamuoyunda bir ferahlamaya sebep olmuştur. *Zafer* gazetesi "Türk-Yunan Dostluğu" başlıklı yazısında, iki devlet arasındaki dostluk sayesinde aşılmaz gibi görünen Kıbrıs sorununun halledildiğini yazmaktadır.[259] Gazetenin başka bir yazısında ise Yunan milletinin de dostluk taraftarı olduğundan bahsedilmektedir.[260] *Zafer* gazetesinde yayınlanan "Türk – Yunan Resmi Tebliği" başlıklı yazıda, Yunan ve Türk vekillerinin görüşmelerinde neler konuşulduğuna yer verilmiştir. Bahsi geçen tebliğde: Türk – Yunan dostluğunun bozulmaması için çalışılacağı konuşulmuştur. Avrupa müşterek pazarından yararlanma

250 Karpat, *Kısa Türkiye Tar…*, s. 173.
251 Akşin, *a.g.e*., s. 234.
252 *Milliyet,* 8 Şubat 1959.
253 *Milliyet,* 12 Şubat 1959.
254 *Milliyet,* 16 Şubat 1959.
255 *Milliyet,* 24 Şubat 1959.
256 *Milliyet,* 16 Mart 1959.
257 *Dünya,* 3 Kasım 1959.
258 *Kim,* 27 Şubat 1959.
259 *Zafer*, 8 Mayıs 1959.
260 *Zafer*, 9 Mayıs 1959.

ve değişen düzene uyum sağlayabilmek amacıyla, bu iki ülke gerektiğinde ortak bir hattı takip etmek konusunda anlaşılmıştır. Orta Doğu'yla ilgili fikir alışverişi yapılmış, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yönelik olan anlaşmalara bağlı kalınacağı taahhüt edilmiştir. Her iki ülkedeki Türk ve Yunan asıllı vatandaşların durumlarıyla ilgilenilmesi kararına varmışlardır.[261]

6. 6 - 7 EYLÜL OLAYLARI

Atatürk'ün, Yunan topraklarında bulunan doğduğu, evine saldırılar olduğuna dair haberlerin İstanbul'a ulaşmasından sonra 6 - 7 Eylül olayları patlak vermiştir. Bu olaylar kışkırtma yoluyla büyütülerek, devletin başına büyük sıkıntılar açmıştır.[262]

Olayların çığırından çıkmasından sonra polisin etkisiz kalması sebebiyle asker olaylara müdahale etmiş ve sıkıyönetim ilan edilmiştir. Başbakan, bu olayların suçlusu olarak basını görmüştür. *Akşam* gazetesi 7 Eylül tarihli baskısında, bu olayı ele alarak İstiklal Meydan'ın da yanan bir otomobil resmi paylaşmıştır.[263] Olayla ilgili gazeteler birçok yazılar yazılmıştır.

Zafer gazetesi, 6 – 7 Eylül Olaylarıyla Kıbrıs Meselesinin birbirinden ayrılması gerektiğini, Kıbrıs konusunun arkasına sığınarak bir şehri harabeye çevirmenin amacının; Türk'ü Rum'a, fakiri zengine ve Türkiye'yi Yunanistan'a düşman etmek olduğunu, bunu isteyenlerin amaçlarına 6 – 7 Eylül gecesinde kavuştuklarını yazmıştır.[264] *Zafer*, bir sonraki yazısında ise, olayların başlangıçta Türk geleneklerine uygunlukla başladığını, asilce devam ettiğini ve öyle bitecek görünürken, tahrik edici güçlerin o çirkin ellerini halkın arasına ne ara uzatıp, ortalığı karıştırdığının görülemediği yazmaktadır.[265]

Muhalefetteki partiler ve birçok kişi, tam bir kaos ortamı yaratan, 6-7 Eylül olaylarının sorumlusu olarak iktidarı görmüştür. DP'li olup, DP'yi sorumlu olarak gören İstanbul Milletvekili Aleksandros Haçopulas ise şunları söylemektedir: Meydana gelen olaylarda, suç kitleleri tahrik eden herkesindir. Emniyet teşkilatı sadece lakayit davranmamış, aynı zamanda da olaylara göz yummuştur. 200-300 kişinin adaya geçip olay çıkarmasından sonra ada polisi bu bir avuç insana engel olamaz mıydı, diyen

---

261 *Zafer*, 10 Mayıs 1959.

262 6-7 Eylül olaylarının gelişimi ve olayların büyümesiyle ilgili birçok tanık bulunmakta, bunlar hatıraları ve yazılarıyla gelişen olayları aktarmaktadırlar. 6-7 Eylül'de meydana gelen olaylarla ilgili görgü tanıkları ve hatıralarıyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Rıfat N. Bali, *6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar- Hatıralar,* Libra Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul 2012.

263 *Akşam,* 7 Eylül 1955.

264 *Cumhuriyet,* 10 Eylül 1955.

265 *Cumhuriyet,* 8 Eylül 1955..

Milletvekili, hadiselere bilerek seyirci kalındığını, evinin yanında karakol olmasına rağmen evinin yağmalandığını söylemektedir."[266]

İstanbul'da 6-7 Eylül'de patlak veren olaylar, hükümete İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etme bahanesini de vermişti. Sıkıyönetimin ilan edilmesi muhalefeti susturmanın da bir yolu olarak görülmüştü. 6-7 Eylül olaylarında sıkıyönetim ilan edilmesi anayasanın 86. Maddesindeki koşullardan hiçbirine uygun değildi. Ne savaş tehlikesi, ne ayaklanma, ne de Cumhuriyete karşı bir komplo vardı. Yine de sıkıyönetim ilan edilerek, Meclis tarafından onaylandı. Sıkıyönetimin ardından kişi ve konut dokunulmazlığı, basın, haberleşme, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü ile ilgili çeşitli kısıtlamalar da beraberinde geldi.[267] Sıkıyönetim komutanı olan Korgeneral Nurettin Aknoz, 10 Eylül günü Harbiye'de düzenlediği basın toplantısında koyduğu yasakları gazetecilere bildirmişti.[268] Sıkıyönetim komutanının açıkladığı yasaklardan ardından, yeni yeni yasaklar getirilmiş ve bu yasaklar gazetelere telefonla bildirilmişti.[269]

Akşam gazetesi "Altı Eylül Hadiselerinde Zarar Görenlerin İstekleri" başlıklı yazısında, 6-7 Eylül olaylarında zarar görenlerin zararlarının tamiri için; gelir vergisinin ikinci taksitinin alınmaması ve vadesi gelen borçların ödemesi hemen istenmemelidir. Zarar görenlere (fazla miktarlarda) kredi yardımı yapılarak zarar ziyanın en kısa sürede tespiti yapılmalıdır. İnşaat malzemelerinin uygun fiyatlarda tutulması ve cam ithalinin sağlanarak, zarar ziyanın devlet tarafından tanzimini istemektedir.[270]

Menderes ayaklanmanın suçlusu olarak komünistleri görmüş ve güvenlik güçlerinin, milliyetçi bir gösteri olduğu düşüncesiyle ayaklanmayı bastırmamalarını kınamıştı. Muhalefetin, sıkıyönetimin kaldırılması isteğine rağmen DP meclis grubu sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması kararını çoktan vermişti.[271] Sıkıyönetim Menderes'e muhalefeti geçici olarak yenilgiye uğratma olanağını vermişti. Fakat sıkıyönetim kararı, hükümetin zayıflığını gözler önüne serdi. Zira sıkıyönetim kararının uzatılması iktidarın, normal yollarla durumu kontrolü altına alamadığının bir göstermekteydi.[272]

---

266 *Milliyet,* 13 Eylül 1955.
267 Ahmad, *a.g.e.,* s. 113.
268 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 198-199.
269 H.Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür,* Paragraf Yayınları, Ankara 2005, s. 87.
270 *Akşam,* 10 Eylül 1955.
271 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 141.
272 Ahmad, *a.g.e.,* s. 114.

6-7 Eylül olaylarının ardından İstanbul'un yüzyıllardır sahip olduğu çok kültürlü yapısı sona ermiştir. Bu olaylardan sonra başta Rumlar olmak üzere İstanbul'da bulunan azınlıklar Türkiye'den göç etmişlerdir. Çavdar, bu yaşananların Rum azınlığı tasfiye hareketi olduğunu dile getirerek, kalan "Son Göçmenler" in de İnönü'nün 1960 sonrası başbakanlığı sırasında çıkartılan bir kararname ile yurt dışına çıkarıldıklarını söylemektedir.[273]

7. DP'nin Ekonomi Politikası

CHP'ye karşı duyulan memnuniyetsizlik, DP'nin doğuşuna yol açan en önemli sebep olmuştu. Bu muhaliflerin şikâyetçi oldukları konular iki ana kaynaktan besleniyordu. İlki, egemen sınıfta bulunanların iktidara olan arzusu; ikincisi ise halkın tek partili sisteme karşı duyduğu bıkkınlıktı. Halk Partisi'nin müdahaleci iktisadi politikası halkı tedirgin ettiğinden, halk kendini güvende hissetmiyordu.[274]

Siyasi partiler yürütülen devletçilik politikasıyla ilgili bazı görüşler benimsemişlerdi. Türkiye'deki devletçilik politikasının ilk yürütücülerinden biri olan Celal Bayar, görüşlerini DP'nin hükümet politikası haline getirmişti. Bayar'ın devletçiliği orta yol istikametinde yürütülecekti. Ekonomik liberalizm çoktan tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştı. Bu yüzden endüstride ve tarımda daha ılımlı politika yürütülmeliydi. Yeterli sermaye ve insan gücüne sahip olan ülkelerin liberal iktisadi politika yürütebileceğini söyleyen Bayar, Türkiye'de sermaye birikimi hala sınırlı olduğu için iktisadi liberalizm yapılamayacağı ifade etmekteydi. Devletin ekonomiye doğrudan doğruya müdahale etmesi engellenmeliydi. Devlet özel teşebbüse öncelik tanımalı ve sadece özel sermayenin istenilen sonuçları alamadığı alanlarda müdahale etmeliydi. Bayar devletçiliğin kötü yanının, ağır vergiler yoluyla devletin sermaye biriktirmesi ile hayat ve kültür seviyesini düşürerek devletçiliğin sosyal amaçlarına aykırı sonuçlara sebep olduğunu dile getirmişti."[275]

DP, iktidara geldiği ilk yıllarda ürün fiyatlarının arttırılması, Ziraat Bankasının kredilerinin arttırılması, tarımda traktörün kullanılması sonucu tarım ürünlerinde büyük bir artış meydana gelmiş, bu da ekonomiyi kısa süreli olsa bile rahatlatmıştı. Fakat bu rahatlama uzun ömürlü olmamış ve halktan şikâyetler gelmeye başlamıştı.[276]

---

273 Çavdar, *a.g.e.*, s. 54.
274 Eroğul, *a.g.e.*, s. 72.
275 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 378.
276 Balcı, *a.g.e.*, s. 131.

1950 yılından sonra, Devletçiliğin ıslah edilerek, devlet malı olan fabrikaların özel sermayeye devredilmesi hususunda teşebbüsler oldu ise de bunlar başarılı olamamıştır. İçerisinde bulunan şartlar sebebiyle Türkiye'de devletçiliğin bir süre daha devam edeceği görülmüştür.[277]

1954 tarihinde başlayan iktisadi bunalımı, 1957 seçimlerinden sonra siyasi bunalım izlediğinden dolayı DP ekonomi politikasını değiştirmemişti.[278] Hükümet hayat pahalılığının yükselmesi üzerine savaş yıllarındaki iktisadi yaptırımlara benzer şekilde Milli Korunma Kanunu'nu 1956 yılında yeniden uygulamaya koymuş, fakat bu kanun daha sonradan kaldırılmıştı.[279]

Ekonomik bunalım DP'nin sırtındaki gizli bir muhalefetti. Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinin yapılacak yardımı durdurmasının sonucunda 4 Ağustos 1958'de ekonomik istikrarı düzeltmek için tedbirler alması gerektiği ve DP'nin ekonomik anlamdaki başarısızlığı gün yüzüne çıkacaktı. Bahsi geçen ekonomik tedbirler, yoğun zamlar, enflasyon ve piyasa yorgunluğu ile sonuçlanmıştı.[280]

1958-59 yıllarında yaşanan ekonomik bunalımlarla dış borç hacmi genişlemiş, alınan yeni krediler geçici bir moral düzelmesine sebep olmasına rağmen, baskıların arttığı yönündeki tartışmalar huzursuzluğu körüklemiştir.[281]

277 Karpat, *Türk Demokrasi…,* s. 384.
278 Erkan Şenşekerci, *Türk Devrimi'nde Celâl Bayar (1918-1960),* Sosyal Yayınlar, Bursa 2000, s. 224.
279 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 385.
280 Şenşekerci, *a.g.e.*,s. 225.
281 Korkmaz, *a.g.e.*, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN VATAN CEPHESİ ÇALIŞMASI

1. Vatan Cephesi

Vatan Cephesi'nin kurulmasına giden yolu ve kuruluşunu anlamak için 1957 - 1958 Türkiye'sine göz atmak gerekmektedir. 1957 seçimlerinde muhalif partilerin DP'yi iktidardan düşürebilecek şekilde güçlenerek güç birliğine yönelmeleri, Orta Doğu'daki gelişmeler ve Sovyet tehdidi DP'de iktidarı kaybedebileceği endişesini doğurdu. Ülke ekonomisinin, DP iktidarının ilk yıllarına göre kötüye gitmesi toplumsal hoşnutsuzluğu arttırdığı gibi, muhalefetin eleştirilerini de arttırmıştı. DP tüm bu gelişmeler sonunda muhalefeti baskı yoluyla susturma yoluna gitmişti. DP'ye göre muhalefetin yıkıcı faaliyetlerine karşılık, halk DP saflarında toplanmalıydı.[282]

Vatan Cephesi'nin ortaya çıkışı ise DP'nin meşrutiyet krizi içine düştüğü döneme denk gelmektedir. Krizin en temel sebeplerinden biri DP'ye karşı siyasi ve toplumsal muhalefetin hızlı bir şekilde yükselmesiydi.[283] Menderes 1957'den sonra kürsülerde ve başka sohbetlerinde neler söylenmesi gerektiğini düşünmez olmuş ve sırf bu sebepten muhalefetin elinde keskin silahlar oluşturmuştu. Menderes'teki bu gidişat "Vatan Cephesi" deyimini de doğurmuştu.[284]

DP, 1957 genel seçimlerinde yeniden iktidara gelmiş olmasına rağmen, bu seçimde almış olduğu oylar muhalefet partilerinin almış olduğu oydan aşağıda bulunmaktaydı. Ve 1950 yılından beri ilk kez %50'nin altına düşmüştü. Seçimlerin ardından muhalefet partileri DP'nin iktidardan ayrılması gerektiğiyle ilgili propaganda yapmaya başladılar, zira iktidar artık azınlığa düşmüş durumdaydı. Muhalefet partileri, iktidar karşısında güç birliği oluşturmak amacıyla, Ekim 1958 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi birleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisini oluşturmuşlardı. 1957 seçimlerimde başarı sağlayamayan Hürriyet Partisi ise CHP ile birleşmişti. Muhalefetin birleşme hareketine karşı olarak da DP, Vatan Cephesini kurarak cevabını vermişti.[285]

Başbakan Menderes, 6 Eylül 1958 tarihli Balıkesir İl Kongresinde yaptığı konuşmasında, muhalefete ve muhalif basına şunları söylemiştir: Gazeteler komşu bir

---

282 Doğaner, *a.g.e.*, s. 37.
283 Yıldırmaz, *a.g.m.*, s. 174.
284 Samet Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler,* Yapı Kredi yayınları, İstanbul 2016, s. 96.
285 Uyar, *a.g.e.*, s. 23.

ülkede öldürülenleri haftalarca yazarak ve Irak İhtilali haberlerini neşrederken imalarda bulunup bir de bu imalarda da ısrar ederek, ülkemizde karışıklık çıkarmayı amaçlıyorlardır. Bu yaptıklarıyla iktidarında yere çarpılması gerektiği imajını vermektedirler. DP ve DP'liler için söylenmekte olan, bunları öldürecek yok mu şeklindeki sözlere karşılık Menderes, Rabbimden dilerim ki: bu yaptıklarından dolayı herhangi bir sorun çıkmasın, yoksa o zaman yaptıklarının bedelini ödemek mecburiyetinde kalırlar, demektedir.[286]

DP, muhalefeti "kin ve husumet cephesi" ve "şer cephesi" olarak tanımlamaya başladığı dönemde, muhalefete en ağır suçlamaları yapılarak, kitleler tahrik ediliyor ve muhalefet neredeyse ihanetle suçluyorlardı. Vatan Cephesi'nin örgütlenmeye başladığı dönemden (Ekim 1958), Mayıs 1960'a kadar geçen sürede ilişkiler gerginleşerek düşmanlık boyutlarına ulaşmıştı.[287]

Vatan Cephesi'nin kurulması, örgütlenmesi ve yayılmasında radyonun ve iktidar taraftarı basının aşırı yayın yapmalarına, muhalefetinde aynı şekilde karşılık vermesi gergin olan siyasi ortamı bir savaş alanı haline getirmişti. Bu sebeple Vatan Cephesi'nin yaptığı çalışmalar bazı DP'liler tarafından dahi eleştirilmişti (R.S. Burçak ve S. Ataman).[288]

1960 yılına girildiğinde DP, basın ve muhalefet üzerindeki baskısını iyice artmıştı. Muhaliflerin üzerindeki baskı arttırılırken, Vatan Cephesi teşekkülünün ocak ve ilçe örgütleri gibi çeşitli aşamalar oluşturulmuştu.[289]

1.1. Kuruluşu ve Amacı

Vatan Cephesi, DP iktidarının 1957 seçimlerinin ardından kaybettiği destek ve politik olarak yaşadığı sıkıntılara bir çözüm olarak düşünmüştür. DP, Vatan Cephesi çalışmasıyla partisini güçlendirmek ve partiye olan katılımları, bu kurum sayesinde arttırmayı amaçlamıştır.

Başbakana göre, muhalefetteki politikacıların iktidarı ele geçirebilmek amacıyla yürüttükleri politikanın çıkardığı kargaşa durumunu gidermek ve muhalefetin tehlikeli oyunlarını bozmak ve vatandaşları DP'nin korunaklı çatısı altında birleştirmek lazımdı.

---

286 *Zafer*, 7 Eylül 1958.
287 Uyar, *a.g.e.*, s. 43.
288 Albayrak, *a.g.e.*, s. 523.
289 Çavdar, *a.g.e.*, s. 75.

Bu nedenle Vatan Cephesi'ne, DP'li olmayanların da katılımlarının sağlanabilmesi için çalışmalar yapılmasını istemiştir.[290]

Özellikle CHP'li vatandaşların, Vatan Cephesi'ne katılımı isteniyordu. CHP'lilerin, Vatan Cephesi'ne katılım sağlamasıyla muhalefet zayıflatılmış olacaktı. Bu sebeple CHP'lilerin katılımları gazetelerin sayfalarında sık sık verilerek, halka örnek niteliğinde gösterilmekteydi. Bu haberlerden biri, "Bir hatip, C.H.P. den istifa etmiş vatandaşların bu milletin hakiki evlâtları olduğunu söyledi"[291] şeklindedir.

Menderes, Vatan Cephesi'nin sözünü, ilk olarak Manisa'da yaptığı İl Kongresinde kullanmıştır. Menderes, bu konuşmasında Vatan Cephesi'ne, İl ve İlçeler de kurulacak olan Vatan Cephesi Ocakları'na herkesi davet etmektedir. CHP, HP ve CMP ileri gelenleri ise Menderes'in çağrısının cevapsız bırakılacağını söylemişlerdir.[292] Yaptığı konuşma şu şekildedir:

> "Sevgili Manisalılar,
>
> Sizlere ne kadar büyük ve derin bir sevgi ile bağlı bulunduğumu söylemek için huzurunuza çıkmış bulunuyorum. Bana ve arkadaşlarıma bu sefer de gösterdiğiniz bu sıcak ve samimi hüsnü kabulden dolayı şahsım ve arkadaşlarım adına sizlere nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Size vermek istediğim ilk haber memleketimizin, medeniyetin nurlu yolunda büyük bir hızla bir dakika bile durmaksızın koşmakta bulunduğudur. Memleketimizin her tarafında başlamış olduğumuz birçok eser bitmiştir. Başka birçokları bitmek yolundadır. Daha birçoklarının da temelleri atılmak üzeredir. Bunların hepsinin ortaya çıktığı gün mesut ve müreffeh büyük Türkiye vücut bulmuş olacaktır. Bugüne kadar elde edilmiş olan neticelerin ne kadar büyük müspet olduğunu görmüş bulunuyorsunuz. Bütün bu eserler meydana getirilirken çalışmalarımızda daima sizlerin itimat ve muhabbetten kuvvet aldık. Bu itimat ve muhabbeti kazanabilmek ve devam ettirebilmek için sekiz senelik vazife hayatımızda akla hayale gelmedik müşkülatla karşılaştığımızda yolumuzu sizlerin nurlu yüzünüzden ve muhabbetli gözlerinizden fışkıran cesaret verici şuleler aydınlatmış ve bu şulelerdir ki kalplerimizi her müşkülatı yenebilecek kudretle doldurmuştur. Bugüne kadar yapılan işler için büyüktür dedim. Yapılmakta olanlar daha da büyüktür. Yapılacaklar bunlardan daha büyük olacaktır. Bütün bunların hasılasının ne kadar azametli olacağı görülmektedir. Biraz evvel üzerinden geçtiğimiz için sırf bir misal olsun diye söylüyorum, Akhisar'dan Manisa'ya bugün 40 dakikada geldik. Eskiden ancak dört saatte gelinebilirdi.
>
> Muhterem Manisalılar,

290 Zehra Arslan, "Trabzon'da Vatan Cephesi (12 Ekim 1958-27 Mayıs 1960)", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 36 (2013), s. 131.
291 *Dünya,* 13 Nisan 1959.
292 *Dünya,* 14 Ekim 1958.

Vilayetinizin her köşesinde şimdiye kadar misli asla görülmemiş olan muazzam bir kalkınmanın birçok eserlerini görmekle mesutsunuz. Geleceğe daha büyük ümitlerle bakmaktasınız. Manisa vilayeti içinde yapılmakta olan dev baraj bitmek üzeredir. Bu Türk köylerini nura ve enerjiye kavuşturacaktır. İmdiye kadar bizden köyleriniz için su ve mektep isterken altı aya varmayacak sizin bütün köylerinize elektrik getirilmesini ve nura kavuşturulmasını, bizden haklı olarak talep edeceksiniz. Çektiğimiz zahmetler katlandığımız bazı mihnetler işte bunun içindir. Elbette ki söz olsun diye baraj yapılmaz. Bu barajlar ancak bu vatana, bu mübarek millete hizmet etme duygusunun kalpleri ilahi bir aşkla doldurması neticesinde, birer milli mucize olarak meydana gelir. Yalnız barajlar mı? Hayır. Yollar, fabrikalar daha neler neler. Bütün bunların hepsi Manisa'da olduğu gibi yurdun her tarafında da yapılmaya devam ediyor.

Sevgili Manisalılar,

Sizler böylece yapılanlardan memnun, istikbâle itimatla bakarken biliyorsunuz ki, her tarafta yer yer bir kısım politikacılar, memleketin bu güler yüzünü kapkara göstermek, sizin yüzünüzdeki tebessümü adeta bir keder halinde dünyaya aksettirmek için, durmadan ve usanmadan gayret sarf etmektedirler. Bir baraj açarsınız bunlar gazetelerinin bir köşesinde dahi bu baraja yer vermezler. En büyük eserleri deste deste Türk milletinin hizmetine tevdî edersiniz dönüp bakmazlar. En çok sevineceğiniz zamanlarda onlar birçok kavgalar ve yoktan meseleler çıkarmak sureti ile bu gürültüler arasında Türk milletine saadetini idrak ettirmemek için bütün münafıklıkları yaparlar. Türk milletinin iftihar edeceği günler olursa en büyük kavgaları o günlerde koparark Türk milletinin iftihar hislerini gölgelendirmeye çalışırlar. İstanbul'da bir sanayi sergisi yaptık acele oldu. Bu yüzden bu sergi sanayide eriştiğimiz seviyenin belki yarısını bile gösterecek durumda değildir. Buna rağmen dünyanın gözlerini dört açtıracak kadar zengindir. Bu sevgi Türk iktisadi ve sınai dehasının, Türk mühendisinin vücuda getirdiği göz kamaştırıcı eserlerle doludur. Fakat ötede nifak ocağı sırtını bu muazzam esere dönmüş tezvir dolabını döndürmektedir. Bunları acaba ne yapsak da memnun edebilsek? Sorarım sizlere evinizde, ailenizde, hayatınızda ve memleketinizde gördüğünüz terakkilerle, sizler memnun olurken, bu kara görüşlü ve kara bahtlı insanlar, acaba neden hiddetlidirler? Neden yeis ve kader içindedirler?... Bugün iktisadi vaziyet fenadır diyorlar. Yuvarlak sözler söylemek kolaydır. Fakat niçin fena imiş onu söylesinler. Büyük krediler aldık kendi imkânlarımız da üç misli büyümüştür. Her sabah gözlerinizi açtığınız zaman bu memlekete bir milyon dolar yardım gelmiş olmaktadır. Zaman ilerledikçe yılda bir milyar dolarlık ithalat imkânları ele geçecektir. İktisadi durumun fenalığı bu mudur? Niçin doğruyu söylemiyorlar…

Sevgili Manisalılar,

Siz söyleyiniz bunlar ne istiyorlar? Ne yapsak kötüdür diyorlar. Kötü olan fabrikalar mıdır, barajlar mıdır, hayır… Kötü olan onların kalplerindeki menfi hislerdir, kıskançlıktır, politika ihtirasıdır. Bozgunluktur, nifaktır. Onların nifak dolabı daha iktidardan düştükleri gün kurulmuştur. O zamandan bugüne bir an dahi durmaksızın nifak ve tezvir dolabı döndürülmekte, bu acı ve zehirli propaganda, bir an dahi susmamaktadır. Halbuki bugün dünyamız tehlikelerle doludur. Başta en kudretlileri olmak üzere, bütün milletler bu tehlikelerden korkmakta bu

tehlikelere karşı tedbirler almaktadır. Bizzat Birleşik Amerika dahi herhangi bir tehlike karşısında milli mevcudiyetinin nihayet bulmaması için kendisini tedbirler almak zorunda görmektedir. Bu tehlikeler nereden geldiği belli olmadan zuhur edebilir. Bu tehlikeler sinsice milli bünyeye girerek bu bünyeyi zaafa uğratmak suretiyle milletlerin başına felaketler getirebilirler. Türkiye'mizin bu tehlikelerden masun olduğunu tasavvur etmek kabil değildir. Bu tehlikelere karşı en başta gelen tedbir, milletçe beraber olmak mütesanit bulunmaktadır. Bu bir lazımedir. Fakat maalesef bizim muarızlarımız bunu asla nazara almadan milli tesanütü bozacak nifak hareketlerinden hala geri durmamaktadırlar.

Aziz Manisalılar,

Bu memleketi bütün sahalarda geriliklerden, fakrüsefaletten kurtararak ona medeni milletlerin ölçülerini vermek, çocuk oyuncağı değildir. Bunun bazı güçlükleri ve sıkıntıları olabilir. Biz hükümet olarak böyle bir ateşten gömleği, sırtımıza giymiş bir halde, size hizmet etmek ve memleketi itilalara götürmek aşkıyla bunların hepsine seve seve katlanıyoruz ve katlanacağız. Büyük işler yapmaya azmetmiş milletlerin başında gelen Türk milleti, kendi ölçüsüne göre emsali görülmemiş bir kalkınmayı başarmak için bütün kudretiyle şahlanmış bulunuyor. Bu millet tarihini ve kaderinin en büyük mücadelesini yapmaktadır. Milli tesanüte en ziyade muhtaç olduğumuz anları yaşamakta bulunduğumuza şüphe yoktur. Bütün dünyanın tehlikelerle muhat bulunduğu bir zamanda evvela milli mevcudiyetimizi ve bekamızı temin etmek ve sonra insanca yaşamak için giriştiğimiz büyük kalkınma hamlesinin tahakkuku azmi ile ayağa kalkmış olduğumuz ve el ve işbirliğine en ziyade muhtaç bulunduğumuz bir anda nifakın varlığını ve bunun en ileri derecelere kadar götürüldüğünü büyük teessür ve elemle görüyoruz. Fakat bunun yanında milletimizin, bu iktidar düşkünlüğü ve ihtirası ile mest olmuş politikacıların nifak ve tezviratından tamamıyla masun kalmış olarak büyük davasının peşinde yürür görmekle, o teessürümüz saadete kaybolmaktadır.

Sevgili Manisalılar,

Burada muhterem Demokrat Partili vatandaşlarımla karşı karşıya bulunduğum gibi, muhalefete mensup aziz vatandaşlarımın da karşısında bulunmaktayım. Onların iktidarımızın ilk zamanlarında icraatımız hakkında tereddüt göstermeleri, ne oluyor demeleri, tabi görülebilir. Alaca karanlıkta tutulan yolun istikametini, yapılan işleri sarahatle tayin edememiş olabilirler. Yanlış propagandalarla aldatılmış, yanlış yola saptırılmış olabilirler. Aradan sekiz sene geçtikten ve eserler gereği gibi meydana çıktıktan sonra 'bugün batıyoruz, yarın batıyoruz' propagandasının susmamış olmasına rağmen yurdun bugünkü manzarasının vatandaşlarımızı uyandırmış bulunması lazım gelir. Politika ve ihtirastan vareste vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı vatanperverane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaasına azmetmiş bir vatan cephesinin kurulması zarureti kendini göstermiştir. Böyle bir vatan cephesiyle bu güzel ve muazzam eserlerin Türk milletince müdafaası lazımdır. Çünkü muarızlarımız menfî propagandalarla hakikatleri yere sermek davası peşindedirler. Bir fabrika mı yapılmıştır. Onlarca bu fabrika mutlaka iyi değildir. Bir baraj mı kurulmuştur. Yarın yıkılacaktır. Elektrik mi getirilmiştir, bu ancak sefaletler pahasına olmuştur. Onlar bütün ümran ve terakki

eserlerine adeta hasım gözüyle bakmaktadırlar. Bu güzel ve masun eserleri, ihtirastan azade vatandaşların vatan ve terakki cephesinde birleşmek suretiyle, kin ve nifak yaratıcı, bozguncu, iptidai, geri ve tahripkar propagandalara karşı aslanlar gibi müdafaa etmeleri lazım geliyor. Muhalefetteki arkadaşlarımızın vatanperverliğine bugün bir defa daha huzurunuzda müracaat ederek rica ediyorum. Kin ve ihtirası desteklemekle devam etmesinler. Vatana hizmetin hangi istikamette bulunduğunu düşünerek muhalefetin kötü gidişine paydos desinler. Anarşiye ve nifaka paydos dedikten sonradır ki, hakiki demokrasinin ve hürriyetin güneşi bütün parlaklığı ile ortaya çıkacak, milletimizin terakki ve tealisine giden yolu daha da aydınlatacaktır.

Aziz vatandaşlarım,

Vatan Cephesinde birleşerek eserlerimizi hep birlikte muhafaza edeceğiz. Dünyada siyasi, iktisadi ve içtimai istikrara örnek telâkki olunabilecek bir mükemmeliyette olarak Türk milletinin bütün gayretlerini bu istikamet üzerinde tevcih edilmiş görmek bize nasip olacaktır. Şu heybetli manzaranızla da apaçık gösteriyorsunuz ki, Türk milleti tezvir ve nifakın peşinde değildir. Vatanperver duyguların manevi seferberliğini yapmış bir halde bulunmaktadır. Daha mamur bir vatan daha müreffeh bir millet olma yolundaki çalışmada Allah hepimizi muvaffak etsin sevgili vatandaşlarım."[293]

Başbakan'ın bu konuşmasından sonra ülkenin birçok yerinde hızlıca Vatan Cephesi ocakları açılmaya ve üye kaydı alınmaya başlandı. 1960 yılının Mart ayına gelindiğinde, sadece İstanbul'da 134 Vatan Cephesi ocağı ve bu ocaklara kayıtlı 74.040 kişi bulunuyordu. Bütün ülkede ise Vatan Cephesi'ne üye olanların sayısı, ocağın açılmasından sonraki yıl bir milyona yaklaşmıştı.[294]

Vatan Cephesi'nin kurulma amacı, muhalefetin ve basının üzerinde merakla durdukları konulardan olmuştur. *Vatan* gazetesinde Nihat Türel "Vatan Cephesi ve Rejim Meselesi" başlıklı yazısında DP'nin, Vatan Cephesi kurmaya gidişinin sorumluları olarak muhalefet ve basın gördüğünü, susturulmaları gerektiğinin düşünüldüğünü aslında DP'nin halkın demokratik isteklerinin önüne geçilebilmek amacıyla Vatan Cephesi'ni kurduğunu yazmıştır. Türel, suçlu görülen basın ve muhalefet partilerinin neden Vatan Cephesi kurdurmak gibi bir amaçları olduğunun düşünüldüğünü anlamadığını, bunun onlara hiçbir yarar getirmeyeceğini söylemektedir. Muhalif basın ve muhalefet partilerinin yapmakta oldukları muhalefetin, DP'nin muhalefette iken yaptığından hiçbir farkının bulunmadığını, sözü geçen iki grubun da isteklerinin demokratik düzen ve hürriyet rejiminde olan hakların yerine getirilmesi olduğunu, DP'nin yaptığının ise bu zihniyeti silip süpürerek Vatan Cephesi ideali etrafında vatandaşları birleştirmek olduğunu yazmıştır. Yazar, DP'nin Vatan Cephesi

293 *Zafer*, 13 Ekim 1958.
294 Yıldırmaz, *a.g.m.*, s. 188.

kurmakla halktan, "üniversite muhtariyeti, basın hürriyeti, seçim emniyeti vesaire gibi iddiaları başka bahara bırakmak ve bunları tekrar edenleri susturmak için vatandaşların D.P.yi takip etmeleri, daha fazla zihin çalışmaları ile kafalarını yormadan ve hallerine şükrederek, bir sfenks sükûtu içerisinde «nurlu gelecekleri» tahayyülde bulunmaları" isteniyor, demektedir.[295]

Asım Us, *Vakit'teki* "Vatan Cephesi" başlıklı yazısında: genel anlamda Vatan Cephesinin ülkede zaten var olduğu, iktisadı manada bir Vatan Cephesi kurulmaya gelince bunun, ancak muhalefet partilerinin de içinde bulunduğu bir koalisyon kabinesi kurmakla mümkün olduğunu söylemiş ve bunu yapacak olanın muhalefet değil iktidar olduğunu anlatmıştır. Us, bu yazısında 1950 seçimleriyle Türkiye'ye çok partili hayatın gelmesini sağlayan partinin başkanının, Manisa'daki konuşmasında insanları Vatan Cephesi'ne davet etmesinin mantıksızlığını yazmıştır. Çünkü Us; Türkiye'de, Atatürk'ün Milli Mücadele günlerinde kurduğu zihinsel alt yapının bir Vatan Cephesi olduğunu, onun ölümünün ardından bile bu fikrin yaşadığını ve böyle bir şeyin gereği olmadığını anlatmaktadır.[296]

Adnan Menderes, Vatan Cephesi girişimiyle "Muhalefet Cephesi'ne Karşı Vatan Cephesini kurarak", muhalefetin birleşme çabalarını etkisiz kılmak istemiştir.[297] Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde DP İl Kongresinde yaptığı konuşmasında Vatan Cephesi'nin kurulma amacıyla ilgili: "Vatan Cephesi memleketin huzur ve emniyetini bozmak, iktisadi kalkınmasını ve her iki teşebbüsü kötülemek isteyenlerin karşısında, ancak bu suretle kurulacak ve bu cephe milletin hizmetinde hiçbir şeyden yılmadan çalışmaların karargâhı olacaktır"[298] demiştir.

1.2. Katılımlar

Vatan Cephesine katılanlar, çoğunlukla köylerdendi. Gazeteler her gün yüzlerce kişinin ismini yayınladı. Vatan Cephesi'ne katılanlardan partisiz vatandaş olduğu kadar HP, CMP ve CHP'den istifa ederek geçenlerde bulunmaktaydı. Gazetelerin ilk sayfasında genellikle "Vatan Cephesine Kitleler Halinde İltihaklar" veya "Vatan Cephesine İltihaklar" başlığıyla haberler yayınlanırdı.[299]

---

295 *Vatan*, 6 Kasım 1958.
296 *Vakit*, 17 Ekim 1958.
297 Albayrak, *a.g.e.*, s. 522.
298 *Zafer*, 13 Ekim 1958.
299 Uyar, *a.g.e.*, s. 54.

Gazetelere yansıyan Vatan Cephesi'ne katılımlarla ilgili bazı haber başlıkları; "DP 'Vatan Cephesi Ocağı Açtı", "Sürenkök «aklı selimi olan binlerce insanın haftalardan beri D.P ye katıldığını» söyledi."[300], "Dün davul, zurna ile üç "Vatan Cephesi,, ocağı daha açıldı"[301], "Ofis radyosuda Vatan Cephesi Safına katılıyor"[302], "Yeni Açılan Vatan Cephesi Ocakları"[303] şeklindedir.

Özellikle *Zafer* gazetesi, Vatan Cephesi'ne iltihaklar başlığı altında çokça yazı yayınlamış ve bu yazılarda katılan insanların katıldıkları yer, çıktıkları parti ve isimlerinin olduğu uzun listeleri "Muhalefet partilerinden istifa ederek DP saflarına geçmiş bulunan vatandaşlarımızın listesini veriyoruz"[304] şeklindeki açıklamanın ardından vermiştir. 3 Ocak 1959'da yayınladığı "D. PARTİ SAFINA YENİ İLTİHAKLAR" başlıklı yazısında muhalefet partilerinden ayrılan yüzlerce insanın Vatan Cephesi'ne katıldığı anlattıktan sonra bu katılımcıların listesini paylaşmıştır.[305]

Menderes, "25 Kasım 1958 tarih ve 3335 sayılı Tamimi"nde Vatan Cephesine üye alımıyla ilgili olarak DP İl Başkanlıklarına şu metni yollamıştır: "Diğer partilerden istifa ederek aramıza katılmak isteyen arkadaşlardan herhangi bir şart aranmaması ve lüzumlu muamelenin hemen ifasını ehemmiyetle rica ederim." Bu tamimde, Menderes'in kişileri partiye üye yapmak konusunda aceleci bir tutum takındığı görülmektedir. DP'ye üye olanların sayısını çoğaltarak, DP'nin ve Menderes'in yanında duranların sayısını arttırmayı istemektedir. Bu düşünceyle yapılan aceleci adımlar beraberinde temkinsiz davranışları getirdiğinden Vatan Cephesi'ne katılımların hızlandırılırken halka baskı uygulanmasına sebep olmuştur.[306]

DP Milletvekili bulunan R.S. Burçak hatıralarında, Ocak 1959 tarihinde Menderes'e gönderilmiş olan telgrafların yirmi bine ve Vatan Cephesi'ne katılım gösterenlerin sayısının ise 200.000'e yaklaştığını söylemiştir.[307] Ayrıca Burçak üyelerin illere göre dağılımını ise şu şekilde vermiştir:

---

300 *Vatan,* 6 Aralık 1958.
301 *Vatan,* 16 Şubat 1959.
302 *Vatan,* 12 Mart 1959.
303 *Zafer,* 19 Nisan 1959.
304 *Zafer,* 6 Ocak 1959.
305 *Zafer,* 3 Ocak 1959.
306 Ayşe Emre Kaya, Zakir Avşar, "Vatan Cephesi: Demokrat Parti'nin Politik Meşrutiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası", *Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923-1980 Makaleler,* Der: Ayşegül Komsuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul 2008, s. 190.
307 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 407-409.

Tablo 2. 1: Vatan Cephesi üyelerinin illere göre dağılımı

Ağrı	2.918
Amasya	4.600
Ankara	22.946
Antalya	8.039
Artvin	8.525
Aydın	8.039
Balıkesir	17.583
Bilecik	4.030
Bingöl	2.586
Bitlis	4.050
Bolu	13.262
Burdur	12.121
Bursa	17.814
Çanakkale	4.325
Çankırı	6.442
Çorum	14.198
Diyarbakır	19.203
Denizli	14.175
Edirne	9.297
Elazığ	15.888
Erzincan	7.787
Erzurum	10.052
Eskişehir	11.547
Gaziantep	17.355
Giresun	11.300
Hakkari	2.000
Hatay	8.666
Isparta	5.000

İçel	12.356
İstanbul	82.182
İzmir	38.667
Kars	29.803
Kastamonu	3.500
Kayseri	13.751
Kırklareli	1.240
Kırşehir	13.254
Kocaeli	6.847
Konya	60.975
Kütahya	9.325
Malatya	27.288
Manisa	20.480
Maraş	10.722
Mardin	8.906
Muğla	12.885
Muş	3.500
Nevşehir	6.636
Niğde	27.297
Ordu	6.500
Rize	4.486
Sakarya	15.780
Samsun	7.782
Siirt	6.468
Sinop	8.737
Sivas	53.000
Tekirdağ	15.968
Tokat	18.447
Trabzon	11.184

Tunceli	27.823
Urfa	18.275
Uşak	10.786
Van	14.981
Yozgat	6.697
Zonguldak	7.300

Umumi Yekun: 973.170. **Kaynak:** Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 407-409.

Hakkı Uyar, bu listenin pek gerçekçi olmadığını çünkü bu listenin, DP İl yönetim kurullarının bildirmiş olduğu listeden alınmış olması sebebiyle sağlıklı olmadığını, rakamların partililer tarafından hazırlanmasından dolayı abartılı olduğunu ifade etmektedir.[308]

DP'nin iktidarda bulunmasının cezbedici yanı, Vatan Cephesi'ne katılan kişilerin kısa sürede gözlerini kamaştırmıştı. DP, ceza-ödül yöntemini kullanarak üye çekmeye çalışınca ödül kısmından yararlanmak isteyenler, kişisel girişimlerle DP'nin içine düşmüş olduğu krizden yararlananlar haline gelmişlerdi. Krediye ihtiyacı olanlar, devlet dairelerinde sorunları olanlar, iş bulamayanlar, polisle sıkıntı yaşayanlar çözümü Vatan Cephesi'ne katılmakta bulmuşlardı. Bunun sebebi ise Vatan Cephesi'ne katılanların çeşitli şekillerde ödüllendirilmesi olmuştu.[309] DP'nin, V.C Vatan Cephesi'ne katılımları arttırmak için ödüller verilmesi ile ilgili haberler: "Gülek,, Ocağı karşısında Menderes Ocağını açan eski bir C.H.P. li 75 bin liralık karşılıksız çek aldığını söyledi"[310] şeklinde gazetelerde sıkça görülmeye başlamıştı.

Kim dergisi, yayınladığı "Vatan Cephesi" başlıklı yazısında, Vatan Cephesi'ne olan katılımlarla ilgili ajans ve radyonun gereksiz haberleri arasında "(…) Turgutlunun Sınırlı Köyündeki C.H.P. liler ocaklarını kapatmışlar" haberi yayınlanmış, diyerek bu haber üzerinde durmuştur. Bu köydeki CHP ocağını kapatan köylüye 3000 hektarlık mera dağıtılması kararının alınmasına, *Kim* dergisi: "Mera hazinenin, Yani milletin malı. Bu malı, muhalefetten istifa ettiler diye, keyfince şuna, buna peşkeş çekenler, yarın hesap zamanı, torunlarımızın bile ödeyemeyeceği bir borcun altına girildiğinin farkında mı?"[311] şeklinde yazmıştır.

---

308 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 407-409.
309 Yıldırmaz, *a.g.m.,* s. 194.
310 *Milliyet,* 28 Ocak 1959.
311 *Kim,* 31 Ekim 1958.

Bu ödüllerin güzelliklerine ve baskılara direnip Vatan Cephesi'ne katılmayı reddedenler de olmuştur. Bunlardan birisi 1960 darbesinden sonra Cemal Gürsel kabinesinde Ticaret Bakanlığı yapan Cihat İren'di. İren'in, DP'ye iltihakı istenmesi üzerine görevinden istifa etmesini, *Akis* dergisi 23 Mart 1960 tarihli sayısında haber yapmıştı. İstifa mektubunu, "milyonların az daha düşük bir hızla artması ihtimaline bile dayanamayıp partilerinden istifa eden ve VC' ye kaydolan zenginlerin manzarasından rahatsız olmuş Türk halkoyuna 'Demek helal süt emmişlerin suyu kurumamış' dedirtti" yorumu ile paylaşmıştı.[312]

Üniversite öğrencileri, DP merkezindeki toplantıya katılmışlar ve bu basında Vatan Cephesi'ne katılım olarak gösterilmiştir. Çünkü DP, Vatan Cephesi'ne katılımları basın aracılığıyla paylaşarak arkasındaki desteği muhalefete göstermeyi amaçlamaktadır. Bunun üzerine öğrenciler "bizim vatan cephesi ile ilgimiz yok" diyerek, oraya gitme sebeplerinin Vatan Cephesi'ne katılmak olmadığını, dertlerini anlatmak için gittiklerini söylemişlerdir. Olayın iç yüzü ise şöyledir: 13 Aralık tarihinde üniversite koridorlarında öğrenciler önemli dertleri olan yabancı dil ve yurt konularının halledilmesi amacıyla DP, il merkezinde görevli yüksek şahısların konuşacaklarını duymuşlardır. Öğrenciler, mevcut sorunlarının halledilmesi amacıyla il merkezine gitmişlerdir. Öğrenciler oraya gittiklerinde fotoğraflarının çekilmiş ve İl Başkanı Server Sürenkök'ün öğrencilerin Vatan Cephesi'ne katılmak amacıyla orada olduklarını söylemiştir. Öğrenciler olayın şokunu yaşarken DP'ye inanıp katılan gençler övülmüş, basına ve güç birliğine ağır ithamlarda bulunulmuştur. Yaşanan bu durum üzerine şaşırdıklarını, toplantıyı terk edip etmemeyi aralarında düşündükleri sırada, Başbakana öğrencilerin katılımıyla ilgili telgraf çekileceği bildirilmiş, bir takım öğrenciler telgrafı imzalamak mecburiyetinde kalmışlardır.[313]

Vatan Cephesine katılmak isteyen vatandaşlar katılım isteklerini telgraflar aracılığıyla bildirmiştir. Bu telgrafların bazılarında DP'ye ve Vatan Cephesi'ne katılımın en büyük sebeplerinden biri olarak CHP'nin uygulamalarından rahatsızlık duyulması olduğu görülür.

Araklı CHP İlçe İdare Kurulu azası Vatan Cephesi Başkanı Sami Özdoğan, Araklılar adına yazmış olduğu 25 Şubat 1960 tarihli telgrafında CHP'den neden vazgeçildiği ve Vatan Cephesi'ne neden katıldıklarını anlatmıştır. Özdoğan, CHP Araklı

312 *Akis*, 23 Mart 1960.
313 *Vatan*, 17 Aralık 1958.

teşkilatında kaza idare kurulu sekreter azası olarak beş seneden beri görev aldığını ve içerisinde bulunduğu CHP'nin Atatürk'ün kurmuş olduğu cemiyetle hiçbir alaka ve benzerliği olmadığını söyler. Öyle ki, CHP'liler her an ve her yerde yaptıkları propagandalarıyla DP'yi ve onun icraatlarını kötüleyerek gerçekleri inkâr etmenin verdiği mutlulukla Türk milletinin hükümete karşı olan güvenini sarsmaktadır. Yaptıkları bu propagandalarıyla halkın gözünde koltuk sevdalısı olduklarının anlaşılmaya başlamasından korkmaktadırlar. DP, ülkeyle ilgili kararlarının sistemli bir şekilde ele almış ve takdir kazanmıştır. Bu iktidar on yıllık çalışmaları ile fabrikalar, yollar, çeşmeler daha neler yapmıştır. İnsanların kapılarına kadar gelerek dertlerinin dinlemiştir. Ekmek ihtiyacını bile kapısına getirerek karşılamıştır. Tüm bunları yapan DP'nin Allah yardımcısı olsun. Yaptığı kalkınma ile yeni bir Türkiye meydana getirmiştir. Özdoğan, yukarıda anlattıklarından dolayı Halk Partililerin istifa ederek DP yanında vazife almak için Araklı'da Vatan Cephesi Ocağını merasimle açtıklarını yazmıştır. Açtıkları bu Vatan Cephesi'ne 200 kişinin kaydolduğunu ve isimlerini de yollayacağından bahsetmiştir.[314]

Başbakan Adnan Menderes'e yollanan telgraflarda vatandaşlar muhalefet partilerinin faaliyetlerini tasvip etmedikleri için bu partilerden istifa ederek, Vatan Cephesi'ne iltihak ettiklerini bildirmişlerdir. Bu telgraflardan bazılarını *Zafer* gazetesi "D.P. Saflarına Yeni İltihaklar"[315] başlığıyla yayınlamıştır. Etlik Bahtiyar Mahallesi Vatan Cephesi Ocağı adına Ocak Başkanı Zülfikâr Yalçın, yolladığı telgrafında Menderes'in şahsına yaptığı övgülerin ardından Vatan Cephesi'ne katıldıklarını bildirmiştir. Hafik Mamuga nahiyesi C.H.P. Bucak 2. Bask. Hüseyin Duvarcı, CHP'nin millet için yaptığını söylediği politikalarına aldandıklarını ve bundan usandıklarını söyleyerek DP'nin yanında durmak istediklerini ve 100 arkadaşıyla birlikte CHP bucak ikinci başkanlığından istifa ederek DP saflarına ve Vatan Cephesi'ne katıldıklarını bildirir. Ürgüp Demokrat Parti İlçe Başkanı İbrahim Boz, CHP ocak idare heyetinden 250 azayla birlikte istifa ederek DP'ye kaydolduklarını bildirir. Erzurum'un İspir kazası Cipoy köyü CMKP Ocak başkanı Rüstem Albayrak da, DP'nin memleket hizmetinde büyük bir gayretle çalıştıklarını gördüklerini, CHP'nin ise iktidar hırsı ile Güç Birliğine gittiklerini gördüklerinden dolayı 80 üye CMKP'den istifa ederek Vatan Cephesi'ne katılmaya karar verdiklerini aktarır. [316] Gazetede örnekleri verilen bu telgraflarda

[314] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Yassıada Davası Tutanakları Vatan Cephesi Klasörü*, 010.09.217.674.1, s. 189.
[315] *Zafer*, 10 Ocak 1959.
[316] *Zafer*, 10 Ocak 1959.

muhalif parti üyeleri kendilerince gördükleri yanlışlardan dolayı, DP'ye geçme kararı alırlar. Bu telgraflarda ki ortak nokta ise Menderes'in şahsına yapılan övgülerdir.

TMO Bolvadin Ajansında veznedar olan M. Nurettin Kalyoncuoğlu 06 Mart 1959 tarihli telgrafında DP'ye katılma sebebini şöyle anlatır. Telgrafta, yüzde yetmiş beşi çiftçi arazisi yüz milyon insanı besleyebilecek olan Türkiye'de vatandaşları II. Cihan Harbinde buğdayla karışık arpa toprak yedirterek yarı aç yarı tok bırakan ileri görgüsüzlük yüzünden, hububat siloları yapılmamış ve binlerce kilo buğday çürütülmüş, manevi değerlere gereken özen gösterilmeyerek yüzlerce cami yıkılmış ve gençlerin maneviyatı yok edilmiş, şeklindeki kızgınlık dile getirilmiştir. DP'nin ülkeyi bu haldeyken ele alarak kaybolmak üzere olan gençlerin geri kazanılması amacıyla imam hatip okulları, ilahiyat fakültesi açtığı ve ülkenin manen ve maddeten yüzlerce yıl ileriye götürüldüğünü söyleyen Kalyoncuoğlu, tüm bu övgülerinin ardından DP'ye tarafsız bir vatandaş olarak katılmak istediği bildirerek telgrafını sonlandırır.[317]

14 Mart 1960 Tekirdağ Şarköy'den CKMP'li bir grup tarafından çekilen telgraf da CKMP Tekirdağ vilayet idare heyeti, partinin feshedilerek Vatan Cephesi'ne iltihakı için kendilerine tebliğ edilmiş olan kararı İl Başkanları Hüseyin Ürgen'in başkanlığında yaptıkları toplantıda müzakere ettikleri bildirerek aldıkları kararı aktarmışlardır. Aldıkları karar telgrafta şöyle bildirilir: "Bizler Şarköy CKMP ilçe idare kurulu, vilayet idare heyetinin bu kararına ittifakla iştirak ederek kazamıza bağlı ve teşkilatımız olan 20 köyümüzde parti ocaklarını kapatarak 1500'e varan kayıtlı üyemizle birlikte DP Vatan Cephesine iltihakın vatanperverlik olduğuna inanarak ve hiçbir maddi menfaat gözetmeden, muhalefetin hususiyle CHP'nin bozguncu, inkârcı ve memleketin hayrına olmayan yıkıcı propaganda ve faaliyetine "yeter dur" demenin zamanı geldiğine bütün varlığımızla inanarak DP'ye iltihak eylediğimizi saygılarımızla arz eder, hürmet, muhabbet ve bağlılıklarımızı teyit ederiz"[318] denilmiştir.

Zafer yayınladığı "D.P. Saflarına Yeni İltihaklar" başlıklı yazıda; muhalefet partilerinin faaliyetlerini beğenmeyen vatandaşların, Adnan Menderes'e gönderdikleri telgraflar ile bu partiden istifa ederek Vatan Cephesi'nde yer aldıklarını bildirmişlerdir. Bahsi geçen iltihak haberlerinden bazılarında; "Reşadiye nahiyesi köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti âzaları, Durmuş, Binal Çiftçi, Süleyman Tarakçı, Ali Rıza Tarakçı, yedek âza Niyazi ve İbrahim Tarakçı C.H.P. den, Darendenin Yeni köy Halk Partisi ocak

317 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K.,* 010.09.218.675.1, s. 92.
318 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K.,* 010. 09.218.676.3, s. 4.

başkanı Mustafa Coşar ve 280 arkadaşı C.H.P. den, Göle Hürriyet Partisi kaza idare heyetinden Sıtkı Korkmaz ve beş arkadaşı Hürriyet Partisinden…" şeklinde listeler okuyucularla paylaşılmıştır. Bu listeler daha da uzamaktadır.[319]

1.3. Örgütlenmesi

DP, kurmuş olduğu yeni Cephe'nin tabanını genişleterek, halk kitlelerini seferber etme işine ağırlık vermişti. Yan örgüt olarak tasarladığı Vatan Cephesi için DP'nin il, ilçe, bucak ve ocak örgütlerine katılma çağrısında bulunmuştur.[320] Vatan Cephesi'nin kurulmasının ardından 1959 yılı itibariyle Türkiye sıkıntılı günlere girmiştir. DP, Vatan Cephesi adını verdiği ocakların sayısını arttırmaya başladıkça, CHP'de mevcut bulunan ocaklarının sayısını arttırmaya çalışmıştır. Partiler arasındaki bu gerilim Ankara'nın dışına taşarak tüm ülkede hissedilmiştir.[321]

Vatan Cephesine üye kaydına bakıldığında bölgelerarasında en yüksek ve en düşük katılım sayıları arasında farklılığın olmadığı görülmektedir. Karadeniz bölgesinde katılımların çok güçlü olmadığı dikkati çekmektedir. Vatan Cephesine katılımlar çoğunlukla çekilen telgraflarla olmuştur. Bunlardan bir kısmı DP Genel Merkezine hitaben ama çoğunluğu bizzat Menderes'e gönderilen telgraflardır. Bu telgraflar Genel Merkezin dışında bazen Başbakanlığa olmakla birlikte çoğunlukla Menderes'in İstanbul'a gittiğinde kalmayı tercih ettiği İstanbul Park Otel'e gönderilmiştir. DP'ye katılım için gönderilen telgraflarda katılım gerekçeleri dile getirilmiştir.[322]

Gazeteler, ülkede örgütlenmeye çalışan Vatan Cephesi'nin katılımcıları, nerede kurulduğu, kaç kişinin ne kadar sürede üye olduğu konuşunda bilgileri aktarmışlardır. *Zafer,* 15 gün içerisinde sadece Balıkesir şehrinde 17 gençlik ve Vatan Cephesi ocağının açıldığını, Tavas'ta, muhalefet partisi üyelerinden 105 vatandaşın DP'ye geçtiğini yazmaktadır.[323] Yukarıdaki bölümde de bahsedildiği üzere "Vatan Cephesine iltihaklar", ve "VATAN cephesine yeni iltihaklar"[324] başlığı ile gazeteler, yeni kişiler ve yeni beldelerle ilgili bilgileri aktarmaya devam etmiştir.

Zafer'de yayınlanan "Vatan Cephesi Gençlik Kolları Kuruluyor" başlıklı bir yazıda; Halil Kaplanoğlu'nun başkanlığında Van vilayetine bağlı Ercis kazasında Vatan Cephesi Gençlik kolunun kurulduğu, bahsi geçen gençlik koluna ilk hamlede beş

---

319 *Zafer*, 2 Ocak 1959.
320 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 403.
321 Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1991, s. 230.
322 Doğaner, *a.g.e.,* s. 54-55.
323 *Zafer*, 15 Ocak 1959.
324 *Zafer*, 24 Ocak 1959.

yüzden fazla gencin kayıt olduğu bildirilmiştir. Sivas'ın Kangal ilçesinde "Vatan Cephesi Gençlik Kolu" kurulmuş ve Ahmet Karahan'ın başkanlığında görevine başladığı, Kangallı gençlerin kurulan gençlik koluna heyecan içerisinde kayıt olduğu söylenerek bahsi geçen bölgelerdeki Vatan Cephesi'nin, örgütlenmesi ve katılımcı sayıları gösterilmiştir. [325]

Antalya Akseki Geriş nahiyesinden bir grup, 11.09.1959 tarihli telgraflarında, Vatan Cephesine neden katıldıklarını izah etmektedir. Telgrafı yazan köylüler, Türk Milleti'nin 1950 yılına kadar gaflet uykusunda olduğu, bu sebeple de aciz idarecilerin yönetiminden şikayetçi olmadıklarını söyledikten sonra, Menderes'in gayretleriyle 1950 yılının Türk milletinin ve telgrafın çekildiği köyün gaflet uykusundan uyanarak geceli gündüzlü yılmadan ve yorulmadan çalışılması sayesinde çok kısa bir sürede ülkeyi kalkındırıp medeniyet yolunda yapılan çalışmaları her gözlerini açıp kapadıklarında gördüklerini söylemektedirler. 1953 yılında tamamen yanan köylerinin yardımına ilk olarak DP'nin koşarak köyü modern bir şekilde çarçabuk yaptıklarını, acılarının kısa sürede geçtiğini ve bu köyün, DP sayesinde nahiyelik teşkilatı yapıldığı yazmışlardır. Köylerine yeni yatırımlar yapılacağı duyduklarını, 1946 senesinden beri DP'li olmalarına rağmen 1957 seçimlerinde "CHP'nin menfaatçi ve şeytan ruhlu" diye tabir ettikleri şahısları tarafından "iğfal" edildiklerini söyledikten sonra bu CHP'liler, beddua ile anılmıştır. "1950 senesinden beri yapıcı kuvvete sahip DP idaresine kalben bağlılığımızla Vatan Cephesine iki yüzseksen seçmenimizle birlikte Geriş nahiyesi DP ocağına kaydedildik" denilen telgrafta, bundan sonra fesatlıklara inanmadan bütün gayretleri ile Menderes'in uğurunda çalışacaklarına dair söz vermişlerdir.[326]

Vatan Cephesi tabirinin kullanılmasından sonra parti teşkilatına bizzat Adnan Menderes imzasıyla 9 adet tamim gönderilmiştir. İlki 7 Ekim 1958 tarihinde gönderilen tamimlerin sırası ise: 21 Ekim, 25 Kasım, 29 Kasım, 30 Kasım 1958 ve 12 Ocak 1959 şeklindedir. İlk üç tamimde Vatan Cephesi ibaresi yer almamışken son üç tamimde Vatan Cephesinin korunması, kurulması ve iltihaklar konusunda gayret sarf edilmesi gerektiği söylenmektedir. Tamimlerde yeni katılımlar için partililerin gayret sarf etmesi ve katılım için gelenlere kucak açmaları telkini ve verilen destek için teşekkür şeklindeki bir üslupla kaleme alınmıştır. Menderes'in tamimlerindeki üslubunun,

325 *Zafer*, 8 Mart 1959.
326 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K*, 010.09.218.675.1, s. 264.

CHP'lilere karşı nezaketten yoksunluğuyla dikkat çekmekte ve dönemin siyasi üslubunu bizlere göstermektedir.[327]

1.4. Niteliği ve Yayılışı

Vatan Cephesi'nin niteliğiyle ilgili Tanel Demirel: Vatan Cephesi hakikatte ne bir parti, ne de partinin yan teşekkülü, ne dernek, ne de DP'nin hukuk açısından bir parçası konumdadır, sadece partinin ocak teşkilatları tarafından kurulmuş olan ve çoğunlukla ocak teşkilatından başka bir şey olmayan bir oluşumdur, şeklinde anlatır.[328]

Vatan Cephesi, DP'nin yan teşekkülü olarak düşünülebilir. Fakat DP üyeleri dışındaki kişilerin Vatan Cephesi'ne katılması istenmiştir. DP kendi üyeleri dışındaki muhalif partililer ve partisiz vatandaşların da bu teşkilata katılmalarını istiyordu. Vatan Cephesi'nin kuruluşunun ilanından itibaren gazete, dergi ve radyo da yoğun propaganda yayınları yapılmıştır. DP yanlısı gazetelerin yanında Vatan Cephesi ismini taşıyan gazeteler çıkarılıp propaganda devam ettirilmiştir.[329] Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri gazetelerde yayınlandığı gibi radyoda da yayınlanıyordu.[330]

Vatan Cephesi'nin yaygınlaşması hızla devam ederken katılımcılar telgraflar ve mektuplar aracılığıyla katılma sebeplerini kendilerince anlatmışlardır. Bazı telgraflarda bizzat Menderes'in şahsına övgüler bulunduğu görülmektedir. Bu telgraflarda, Menderes'e şiir yazanlar dahi olmuştur. Menderes'e, "Bu aziz millete doğru çalışmanın vatan sevgisinden mülhem olduğu zatı devletlerinizin malumudur" girişiyle bir telgraf yollanmıştır. Bu telgrafın içeriğinde; iktidarın gittiği doğru yolu, sürekli eleştiren muhalefetin bunu kıskandığı ve DP'den doğan hakikat güneşini engellemek amacıyla balcıkla sıvamaya çalıştığının farkında olunduğu ve bu farkındalık sebebiyle muhalefetin yanında saf tutmanın sıkıcı bir hayat olacağı anlatılmıştır. Devamında ise CHP'ye karşı bakış açısı, "(…) buna kalpten inanmayacak bir tek insan var zira onun liderliği altındaki partinin saflarında çalışmak kör dövüşü olduğu ne kadar açık gerekse İslam, ahlak, hukuk, mantık kaidesi içinde muasır medeniyetle yarış edercesine çalışan DP'ye katılmamakta o kadar insafsızlık olur kanaatindeyim" cümlesiyle açıklanmıştır. Telgrafı yazan kişi, şiirleri ve fikirleriyle muhalefette çalışırken dahi tanındığını, hayattaki prensiplerini kaybetmek istemediğini ve bunu herkesin bildiğini açıklamıştır.

---

327 Doğaner, *a.g.e.*, s. 95-96.
328 Kabasakal, *a.g.e.*, s. 403.
329 DP'nin güçlü konumda bulunduğu Ege Bölgesi'nde (İzmir, Afyon, Manisa) Vatan Cephesi ismiyle gazeteler yayınlandı.
330 Doğaner, *a.g.e.*,, s. 44.

Bu açıklamasından sonra CHP'nin gerçeğe kelepçe vurma amacını taşıdığını bu sebeple muhalefet saflarından ayrılarak, sadece vatan ve millet için mücadele etmiş olan ve vatan topraklarını vakit kaybetmeden ne olursa olsun imar etmek isteyen DP'nin saflarına katılmak istediği bildirmiştir. İsteğinin kabul edilmesini bildiren kişi, Menderes hakkında yazdığı şiiri göndermiş ve hatıra olarak kabul edilmesini istemiştir.[331] Bahsi geçen şiir şu şekildedir

"MENDERES

İmâr ettiğin yeniden güzel yurdumuzu

Donattın sınai abidelerle bütün işkolumuzu

Vatan sathına abidelerle medeniyet temelini attın

Yeşil vadilerden geçen azgın ırmakları

Teknik barajlarla hepten donattın

İdeal dolu enerjinle yoluna devam et

Dize gelecek bir gün muhalefet

Önüne engeller çıkamaz ey lider senin

Nurlu istikbâli yaratan sensin

Ülküsü çalışmak, çalışmak Menderes'in

Sivas Çatalağzı Devlet Demiryolları sendikası işçilerinden Ali İşbaşı, 25.03.1960.[332]

Vatan Cephesi'ne şiirden başka marş yazanlar dahi olmuştu. *Kim* dergisinin 31 Ekim 1958 tarihli sayısında yayınladığı marş şöyleydi:

"Türke zafer kaynağı kutlu vatan cephesi

Türk genci bu cephede verecek son nefesi!"[333]

Vatan Cephesi'nin ocak ilçe örgütleri şeklinde aşamaları oluşturulmuş ve ülkenin çeşitli bölgelerinde şubeler açılarak büyük bir hızla yayılması sağlanmıştır. Bu yayılış ve örgütlenme ile Menderes bizzat ilgilenmiştir.[334]

Vatan Cephesi teşekküllerinden birisi olan Eti Ocağı'nın açılması, Yassı Ada mahkemelerinde, üzerinde en çok durulan konulardan birisi olmuştur. İdareciler tarafından memurlara yapılan baskılar, bu kişilerin kimler olduğu, çay bedeli adı altında

331 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K.,* 010.09.219.678.1, s. 291-293.
332 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K.,* 010.09.219.678.1, s. 291-293.
333 *Kim,* 31 Ekim 1958.
334 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 403.

para istenmesiyle ilgili araştırma istenmiştir. Eti Ocağı'nın programında, Vatan Cephesi adı hiç geçmiyor olmakla birlikte DP Eti Ocağı, Vatan Cephesi Ocaklarına somut olarak gösterilebilecek tek örneği teşkil ediyor olabilir. Kurulduğu söylenen pek çok ocağın aksine Eti Ocağı'nın açılışı 6 Şubat 1960'da yapılmıştır.[335]

Eti Ocağı'nın programı DP'ye destek olacak nitelikte vurgular içermekle beraber sosyal ve kültürel alanda halk eğitimi kurumu şeklinde tasarlanmıştır. Vatan Cephesi Ocağı olarak da değerlendirilen ocağın, programında ortaya koymuş olduklarını gerçekleştirebilmek için pek vakti olmamış, zira açılışından 110 gün sonra 27 Mayıs müdahalesi gerçekleştirilecektir. Eti Ocağı'nın yazılı bir programa sahip olması sayesinde Vatan Cephesi'nin kurulma amacı, faaliyetleri, kolları, üyelik koşulları gibi pek çok unsur hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.[336]

2. Güç Birliği Hareketi'nin Oluşumu (Milli Muhalefet Cephesi)

İktidarın ülkede yarattığı gerginlik, muhalefetin de artmasına neden olmaktaydı. Var olan siyasi gerginlik muhaliflerin ittifak yoluna girmeleriyle sonuçlanmıştı. 1954 seçimlerinin ardından muhalefet partileri arasında bir işbirliği havası doğmuş ve muhalefetin birleşmeye doğru gittiğinin sinyallerini gazeteler de vermeye başlamıştı. "CHP'nin, yalnız muhalefet partilerini değil, müstakilleri, hatta DP'lileri de rejim davasında birleşmeye çağıracak…" diyen *Akşam* gazetesi CHP'nin işbirliğine gideceğini belirtmişti.

CHP, muhalefetteki en güçlü partiydi. Bu sebeple CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "Milli Muhalefet Cephesi"ni kurarak, muhalefeti genişletmek istiyordu. Milli Muhalefet Kurma çalışmaları, bazı basın organlarının da yönlendirmeleri sonucunda toplum ve siyasi çevrede kamplaşmıştı. Muhalefet partileri, 1957 seçimlerinde yaptıkları hatayı yapıp iktidarı bir daha DP'ye kaptırmamak için muhalefet birliği yapmak istiyorlardı. CHP'nin öncülüğünde başlatılan, Milli Muhalefet Kurma çalışması iktidarla muhalefetin gergin olan ilişkilerini daha da gergin duruma getirmişti. CHP, muhalefet partileri arasındaki en güçlü partiydi. Diğer partilerin, CHP'ye katacakları çok bir şey olmamasına rağmen güç birliğine gidilerek, muhalefeti yaymak amaçlanıyordu.

Güç Birliği lafları daha ortalarda dolaşırken bile Birliği, isteyenler ve istemeyenler gazetelerdeki yazılarında fikirlerini beyan etmeye başlamışlardır. Peyami

335 Doğaner, *a.g.e.*, s. 122.
336 Doğaner, *a.g.e.*, s. 122- 126.

Safa, *Milliyet'teki* 19 Ağustos 1957 tarihli yazısında partilerin birleşip birleşemeyeceğini açıklamaktadır. Safa, "Muhalif partiler birleşebilirler mi? Birleşirlerse seçimi kazanabilirler mi?" sorusuyla başladığı yazısında: Güç Birliği'nin önünde iki engel olduğunu yazmıştır. Seçim kanununun karma denilen listeye izin vermediği, muhalif partilerin arasında bölgelerin taksim edilmesi gibi bir imkân da olmadığı ve herhangi bir partinin kendi bölgesine kendi adayına oy vermek hakkından vazgeçtiği bir anlaşmanın demokrasinin ruhuna aykırı olduğunu dile getirerek "Bu zorlukların aşılabileceğini sanmıyorum" demiştir. Yazısının devamında ise Güç Birliğini amaçlayan bu partilerin neden devamlı bir birleşmeye gitmediklerini merak ettiğini söylemektedir.[337]

Güç Birliğine gidilmesiyle ilgili ilk hareketin HP den geldiği görülmektedir. Hürriyet Partisi Yönetim Kurulu, bu konuyla ilgili olarak bir tebliğ yayınlamıştır. Yayınlanan bu tebliğde: "Müstakbel seçimlerde muhalefet lehine tecelli edeceğinde şüphe olmayan vatandaş ekseriyeti reylerini, Meclis ekseriyeti haline getirtmek, bu suretle ekalliyetteki bir partinin demokratik rejime paydos diyebilme temayülünü kesin olarak bertaraf etmek halledilmesi gereken en mühim davadır" denilerek muhalefeti temsil edenlere, DP'ye karşı birleşme çağrısı yapılmıştır. Bu çağrının ardından muhalifler güç birliği görüşmelerine 7 Ekim 1958 itibariyle başlamışlardır.[338] *Vatan* gazetesi, "Hür. P., Muhalefeti «güc birliği» ne çağırıyor" başlığı ile yayınladığı haberinde Hürriyet Partisi'nin, "Yayınlanan tebliğde, birliği önliyen "bütün hissi unsurların,, terki istendi" denilmektedir.[339]

CMP ile TKP'nin birleşerek, CKMP'ni kurmalarıyla DP iktidarı karşısında güçlü bir muhalefet oluşması sağlanmıştır. Muhalefetin meydana getirdiği "Güç Birliği" adını alan bu oluşumlar, Vatan Cephesi ocaklarının açılmaya başlanmasıyla beraber "Güç Birliği Ocakları" olarak karşı örgütlenme oluşturmuşlardır.[340]

Muhalif görüşteki basın Güç Birliği'nin gerçekleşmesinden yanadır. *Vatan* gazetesinde Oktay Albay'ın "Muhalefet Tek Cephe Kurmalı" başlıklı yazısı Güç Birliği'nin gerçekleşmesini isteyen yazılardan birisidir. Albay, bu yazısında birliğe gitmenin güçlükleri ve gereklilikleri üzerinde durarak, bir buçuk yıl önce muhalefet partilerinin birleşmelerinin gerekliliğiyle ilgili yazılar yayınlamıştık. Muhalefet partileri,

337 *Ayın Tarihi,* 1957.
338 Kabasakal, *a.g.e.,* s. 402.
339 *Vatan,* 6 Ekim 1958.
340 Yıldırmaz, *a.g.m.,* s. 174.

çoğunlukla basının da hazır bulunduğu toplantılarında birliği gerçekleştirmek için çare arayıp durdular. Tabi üç ayrı partiyi birleştirmek kolay olmamıştır. Çünkü her parti kendisini gelecek seçimlerde şanslı olarak görmektedir. Bu şekildeki türlü anlaşmazlıklar birlik kurmaya engel teşkil ettiğinden dolayı işbirliği yapılabilmesi için gazeteciler, yazarlar ve hür fikirli vatandaşlar ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir. Nihayet partiler işbirliği yapılmasına karar verdiler ama bu birlik gerçekleştirilememiştir. Çünkü iktidar, kanuni tedbirleri almış ve Güç Birliği'nin kurulmasına engel olmuştur. İktidarın Güç Birliğini engellemesinin sonucunda, "Muhalefete oy veren seçmen sayısı iktidara oy verenden çok daha fazla olmasına rağmen muhalefet cephesi kurulamadığı için iktidar partisi seçimi kazandı" demiştir. Albay, okuyuculara hitap ederek gelinen noktada muhalefet partilerinden birini tutmaktan ziyade muhalefet grubunun tutulması gerektiğini, bunun yapılması durumunda istenilene ulaşılabileceği ve ülke için ümit olacağını yazmıştır.[341]

Asım Us *Vakit*'te yayınlanan "Millî Birlik Yolu" başlıklı yazısında: Kurulmak istenilen Güç Birliği'nin, iktidara karşı gibi görünmesine rağmen gerçekte onun lehinde olduğunu söylemektedir. Us'a göre, Güç Birliği sayesinde iktidarla muhalefetin kolay anlaşabilmesinin önü açılacak ve milli birlik sağlanacaktır.[342]

Muhalefetin birlik çalışmaları, iktidarın ve iktidar yanlısı bazı yöneticilerin hırçın hareketlerde bulunmasına sebep olmuştur. 17 Ekim tarihinde Zile kaymakamının, İsmet İnönü'nün konuşmasına engel olması ve meydana gelen olaylar sebebiyle muhalefet güç birliği hareketini hızlandırmıştır.[343] Güç Birliği'nin kurulmasına muhalif basında taraftar görünmüştür. İktidar yanlısı basın ise konuyla ilgili haberleri ya eleştirerek ya da tarafsız bir şekilde okuyucularıyla paylaşmıştır. Güç Birliği'yle ilgili gazetelere yansıyan bazı haberler şu şekildedir; "Güçbirliği İdealistlerin yolu birleşiyor"[344], "Güçbirliği Anlaşmasının Ana Hatları Açıklandı"[345], "Basın ve Güçbirliği"[346], "MUHALEFET CEPHESİ TEŞKİLİ İSTENİYOR"[347], "İstanbul Hür. P.lileri güçbirliğine taraftar"[348]…

---

341 *Vatan,* 8 Ekim 1958.
342 *Vakit,* 27 Kasım 1958.
343 Albayrak, *a.g.e.,* s. 522.
344 *Kim,* 17 Ocak 1958.
345 *Vakit,* 19 Kasım 1958.
346 *Kim,* 16 Ocak 1959.
347 *Milliyet,* 4 Mayıs 1959.
348 *Dünya,* 12 Kasım 1958.

Kim'de yayınlanan bir yazıda ise muhalif basının Güç Birliği'ne olan inancı açıkça görülmektedir. "Güç Birliği 1957 de yapılsaydı" başlıklı yazıda, Güç Birliği önceden yapılmış olsaydı nasıl faydası olacağı gösterilmiştir. Birlik önceden yapılsaydı CHP'nin milletvekili sayısında artış olacağı inancı ve bir sonraki seçimlerde de başarı kazanılacağı düşünülmektedir. Ayrıca Vatan Cephesi'ne katılımları arttırmak için radyoların kullanıldığı bunun yapılma sebebi olarak da Güç Birliği'nin kazanacağı başarıdan korkulduğu gösterilmektedir. Sözü geçen yazıdaki tablo şu şekildedir:

Tablo: 2.2. "Güç Birliği 1957 de yapılsaydı", CHP milletvekillerinin sayısı

Milletvekili sayısı	C.H.P.+ HÜR. P. oyu	D.P. oyu
ADIYAMAN (5)	37.933	37856
AMASYA (6)	42.636	42581
ÇORUM (10)	81150	71150
DİYARBAKIR (9)	56.238	54743
GAZİANTEP (10)	74.683	70.848
GİRESUN (8)	58.523	55.659
İÇEL (9)	73.854	67.215
İSPARTA (5)	45.281	36.172
KONYA (21)	141.555	137.906
MUŞ (3)	19.815	19.361
SİİRD (5)	28.110	27.934

Kaynak: *Kim,* 5 Aralık 1958.

Güç Birliği 1957 yapılmış olsa ve yukarıdaki tablo gerçekleşseydi: CHP 91 milletvekili daha kazanmakla kalmayıp, Burdur ve Niğde'den tam listeyle meclise girebilecekti. Bu hesaplar sonucunda CHP, 1957 seçimlerinde 178 yerine 274 milletvekiline sahip olacaktı. "Ayrıca, C.H.P. ile Hür. P. nin aldığı oylar, D.P. ninkine çok yaklaşan, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Denizli, İstanbul, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Samsun, Trabzon, Zonguldak ve Bingöl'de, D.P.'nin şansı çok azalacak ve bu illerin çoğunda karma neticeler çıkabilecekti." *Kim* bu yazısının sonunda, yine de gelecek seçimlerde CHP'nin, Güç Birliği sayesinde 441 milletvekili çıkarabileceği yazılmıştı.[349]

[349] *Kim,* 5 Aralık 1958.

DP'nin yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçilebilmesi için kurulan Güç Birliği farklı görüşlere sahip partileri bir araya getirmiştir. Bu partiler bir amaç için bir araya gelmiş olsalar bile aralarında meydana gelen fikir çatışmaları bazı parti teşkilatlarına zarar vermiştir. Bu konuyla ilgili HP Bursa İkinci Başkanı Dr. Hilmi Öktem ile CHP İl Başkanı İbrahim Kutluk arasında yaşanan olayı Bursa *Ekspres* gazetesi şöyle aktarmıştır: İbrahim Kutluk, HP Bursa İkinci Başkanı Dr. Hilmi Öktem ile CHP İl Başkanı İbrahim Kutluk arasında başlayan tartışmanın tuhaf bir aşamaya girdiğini söyleyerek konuya başlanmıştır. Kutluk, CHP İl Başkanı sıfatımla HP'lileri partimize davet etmiş, fakat iki parti arasında Güç Birliği söz konusu iken yapılan bu teklife HP İkinci Başkanı'nın, "densiz, kinci, seviyesiz, idraksız, ahlak ve fikir seviyesi düşük gibi" sözlerle cevap verdiğini yazmıştır. Kutluk, HP İl Başkanının eleştiriye kapalı bir insan olduğunu bu tavrının onu şaşırtmadığını, ondan başka bir şey beklenmediğini yazmıştır. HP İkinci Başkanının bu tepkisini çok gereksiz bulan Kutluk, "Ne dedik ki bay il başkanı kendi sinirlerine hâkim olamadı" diyerek şaşkınlığını dile getirir. Ona göre bir partinin başkanı olarak başka bir partiyi kendi saflarına çekmek istemesinden daha doğal bir şey yoktur.[350]

İsmet İnönü, muhaliflerin çalışmalarıyla oluşturulan Güç Birliği Hareketi'ni takdir ederek 10 Ocak 1959 CHP Balıkesir, Ege Mahallesi Gençlik Kolu Kongresi'nde şu mesajını vermiştir: Güç Birliği fikrine karar vermiş olan idealistlerin sayesinde, Balıkesir şehrinde birçok insanın CHP'ne katıldığını ve bu katılımları sevinç ve coşku ile karşıladıklarını söylemiştir. "Bugün, bütün memlekete mal olacak şekilde genişlemiş olan güçbirliği fikrinin, rejim için hakiki bir selâmet çaresi olduğuna şüphe yoktur" diyen İnönü, Güç Birliğinin faydalarından bahsettikten sonra Balıkesir azalarını göstermiş oldukları başarıdan dolayı saygı ve sevgi ile tebrik ederek konuşmasını bitirmiştir.[351]

10 Mart 1960'ta CMKP'nin feshedilmesiyle birlikte Vilayet idare heyetleri, ilçelere ve birimlere gönderdiği tebliğle DP'ye iltihak edeceğini bildirmiştir. Bahsi geçen telgrafta, CMKP'nin devam etmesinin ülkenin menfaatlerine aykırı olduğu ve CHP'nin emellerini gerçekleştirmesine hizmet ettiğinin anlaşıldığı, 1957 seçimlerinde işbirliği bozulmasına rağmen CHP'nin köy köy dolaşarak CMKP'lilerden "işbirliği devam ediyor reylerinizi bize vereceksiniz" şeklinde oy istediklerini unutmadıkları

350 Bilal Tunç, "Bursa'da Vatan Cephesi", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. 9, S. 2 (2016), s. 141.
351 Sabahat Erdemir,(derleyen), *Muhalefet'te İsmet İnönü,* Ekicigil Matbaası, İstanbul 1959, s. 346.

aktarılır. Telgrafta, "Kader birliği yapan siz cefakeş ve kadirbilir CKMP'li arkadaşlarımız senelerce nasıl bizlere inanarak bizim yürüdüğümüz yolda yürümüş iseniz şimdi de, köylü yol parası veremediğinden kap ve kacağını sattırmayan, dün ayağına çarık bulamazken bugün iskarpin giyen, dün mektebi angarya olarak mektebi kendisine yaptırılırken bugün okulunu yapan, yolunu ve çeşmesini inşa eden, dün camisi depo olarak kullanılırken bugün ibadeti için yeni camiler inşa ettiren, dün camisi depo olarak kullanılırken bugün ibadeti için yeni camiler inşa ettiren, dün mektebe verdiği çocuğuna din hususunda en küçük bir bilgi vermeyen, Atatürk (Türk köylüsü Türk'ün efendisidir) dediği halde onun direktifini hiçe sayarak ve hakiki manasıyla Türk köylüsü ve vatandaşını medeni bir insan olarak yaşatmanın mücadelesini yapan DP saflarının sıklaştırılarak CHP'nin inkarcı, bozguncu ve yıkıcı faaliyet ve propagandasına karşı daha mütecanis olarak mücadele etmenin kaçınılmaz olduğunu idrak ederek DP Vatan Cephesine iltihaka davet eder, ilişik olarak gönderilen istifa mektuplarını ocağınıza kayıtlı azalarımıza imzalatmanızı ve köyünüz uğurlu olmasını cenabı haktan niyaz eyler, hepinizin gözlerinizden öperiz"[352] denilerek partililer DP saflarına davet edilmektedir.

3. Vatan Cephesi Oluşumuna Eleştiriler

DP'nin yapmış olduğu politikalar ve uygulamalar, bugün dahi eleştiri yağmuruna tutularak fikir birliği sağlanamamıştır. Eleştirilerin başını çeken en önemli konulardan birisi de Vatan Cephesi uygulamasıdır. Adnan Menderes'in, Vatan Cephesi'nin kuruluşunu ilan etmesinin ardından bu teşekküle, eleştiriler de gelmeye başlamıştır. En büyük eleştiriler CHP'den gelmekle birlikte, diğer partilerin ve muhalif basınında olumsuz yaklaştığı görülmektedir.

Sinan Yıldırmaz, Vatan Cephesi'nin ne olduğuyla ilgili olarak, "DP iktidarının ekonomik ve toplumsal krizle birlikte politik meşrutiyet krizine girmesiyle ortaya çıkan bir politik manevra olarak tanımlanabilir"[353] demektedir.

Ahmet Refik Noyan, *Vatan'da* yayınlanan "Vatan Cephesi" başlıklı yazısında bu kuruluşa neden gerek olduğunu, DP varken bir de Vatan Cephesi'nin kurulmasına neden lüzum görüldüğünü söylediği eleştirisinde, radyoda adı yayınlananların niyetlerini sorgular ve bir partinin sayısını fazla göstermek amacıyla girdiği bu yolu şaşkınlıkla anlamaya çalışır. Noyan, "Vatan Cephesi" başlıklı yazısının içeriğinde:

352 *B.C.A. Y.D.T. V.C.K,* 010.09.218.676.3, s. 12.
353 Yıldırmaz, *a.g.m.,* s. 175.

"«Vatan Cephesi» ne demektir?" sorusunu sorarak sanki ülke tehlikeli bir noktaya geldi de, Vatan Cephesi kuruyorsunuz. DP, hali hazırda var iken Vatan Cephesi'ne ne gerek vardır? Diyerek iktidara çıkışır, Vatan Cephesi'nin kurulmasının tek sebebinin muhalefet partileri arasında Güç Birliği için çalışmalar başlaması olduğunu söyler. Radyolarda her gün yayınlanan isimlerin gerçek olup olmadığını, yoksa bu kişilerin adlarını radyoda duyma ve duyurma amacıyla mı bunu yaptığını merak eder. Bir partinin, kuvvetini aza sayısıyla ölçmesinin mantığını anlamadığını söyleyen Noyan, "menfaat vesaire düşüncesiyle iktidar partisine girmiş, midesini doldurmuş, zamanı gelince ve muhalefetin kazanacağını anlayınca ona reyini vermiş, o tarafa geçtiğini ilân etmiş olanlar çok görülmüştür", der. Muhalefetteki partilerin ve muhalif görüşlü vatandaşların ve hatta iktidar partisi içerisindeki ayrı görüşlülerin isteği, ülkede demokrasi rejiminin bir an önce inşası iken Vatan Cephesi kurulmakla acaba yavaş yavaş demokrasiden uzaklaşılarak bütün halkı tek bir partiye bağlayıp, memleketi bu şekilde idare etmeyi mi istiyorlar?, sorusunu sorduktan sonra, bunu isteyenlerin dünyadaki yeni düzene dikkat etmelerini, medeni dünyanın demokratik esaslar üzerine kurulduğundan Türkiye'nin müttefiki bulunan ülkelerin bu rejimde son derece hassas olduklarını hatırlatmaktadır. Yazar, memleketin yarısından fazlasını temsil eden muhalif vatandaşların, tek parti sistemine hiçbir zaman onay vermeyeceklerini ve demokratik bir idarenin kurulması için var güçleriyle çalışacaklarını tekrar tekrar hatırlatır. DP'nin kendi içerisinde ayrılıklar olduğunun bilindiğini ve bir siyasi partinin içerisindeki ayrılıkları cephe kurmakla giderebileceğini nasıl düşündüğüne şaşırılmaktadır.[354]

Cihad Baban, *Vatan* gazetesinde "Vatan Cephesi Kurmak ve Siyasi Ahlâk Meselesi" başlıklı yazısında Vatan Cephesi'ni geçmişteki faşist kuruluşlara benzetir. Baban, Manisa'daki konuşmasında Vatan Cephesi, yani işbirliğinden bahseden Menderes'in bu işbirliğin manasının ne demek olduğunu herkesin anlamadığını söyler. Çünkü Menderes'e göre, muhalif partilerden çıkarak DP'ye ve Vatan Cephesi'ne iltihak etmek faziletli bir davranıştır. Menderes'in Vatan Cephesi kurma isteği muhalefeti kökünden kurutarak yok etmekten başka bir şey değildir. Yani zorla alamadığı tek partili yönetimi, sürekli itham ettiği muhalefeti kurutarak yok etmeği amaçlamaktadır. Yazar halka, "İkinci Dünya Harbinden evvel Romanya'da Demir Muhafızlar, bilmem nerede vatan cephesi gibi teşekküller, faşist temayülleri temsil ederdi" diyerek varılabilecek noktayı göstermeye çalışmıştır. DP'nin kendi yaptığı barajlar, fabrikalar

354 *Vatan*, 29 Şubat 1959.

ve yollar sayesinde Vatan Cephesi'ni kurarak bu memleketin topraklarına sahip çıkamayacağını söylemiştir. Yazar, "Vatan yalnız Tevfik İleri'nin veya Demokratların değildir, vatan hepimizindir" diyerek Vatan Cephesi teşekkülünün ulaşabileceği noktadan endişesini dile getirmektedir.[355]

Vatan Cephesi'ne muhaliflerinin ortak eleştirisi ise radyoda her gün uzun uzun okunan katılımların abartıldığı, insanları zorla, baskı ve kandırılarak üye yapıldığı üzerine olmuştur. Vatan Cephesi'ne katılan herkesin niyetinin Menderes'in niyetiyle aynı olmadığı ve katıldı denilen kişilerin gerçekte katılım göstermediği anlaşılınca özellikle muhalif basın tarafından bu konu, alay konusu haline getirilmiştir.

Kemal Akman, *Vakit'te* yayınlanan "D.P. nin Vatan Cephesi nasıl gelişmez?" başlıklı yazısında Vatan Cephesi'ne katılımları ve iktidarı alaycı bir dille eleştirilmiştir. Bu yazısında Akman; Vatan Cephesinin dar bir alana hitap ettiğini söyleyenler her halde radyodaki yayınlardan haberdar olmayanlar olsa gerek, çünkü eğer dinlemiş olsalardı diriler bir yana, ölülerin bile katıldıklarını kendi kulaklarıyla duyacaklar, demektedir. Vatan Cephesi'ne katılan kişi sayısı üzerinden gücünü ölçen DP'ye hitap ederek; "Bunlar görmüyorlarmı, CHP. den on yıl önce çekilerek DP. de sağlam yer edinmiş olanların bir kısmı son günlerde yeni kurulan Vatan Cephesine bir kez daha CHP. Den çekilerek kayıtlarını yaptırmaktadır"[356]

Hükümetin Vatan Cephesi'ne katılımları arttırmak için baskı yollarını tercih etmesi ve bu baskıları sertleştirmesi üzerine, karşılık vermek amacıyla CHP'li bir heyet karşı atak olarak Türkiye gezisine çıkmıştır. Muhalefetteki partilerin, Vatan Cephesi'nin vatandaşları böldüğünü ve insanların zorla üye yaptırılarak üye sayısının abartıldığını ifade etmeleri hükümeti sinirlendirmiştir. Muhalefetin bu tarzdaki konuşmalarına sinirlenen iktidar, muhalif partilerin konuşmacılarıyla ilgili soruşturma açarak sindirme yoluna gitmiştir.[357]

Şevket Süreyya Aydemir, Vatan Cephesi'yle ilgili kaleme aldığı bir yazısında; "şayet kısa ömürlü olmasa idi, yani, 1958'de dünyaya geldikten sonra bir buçuk yıl içerisinde hayatı son bulmasaydı, pek muhtemeldir ki; Vatan Cepheleri (Hitler'in S.S.'leri gibi) (Mussolini'nin Kara Gömleklileri) gibi aynı mahiyette ve açıkça anti-

355 *Vatan,* 16 Ekim 1958.
356 *Vakit,* 21 Mart 1959.
357 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 407.

demokratik bir kuruluş haline getirilebilirdi" diyerek Vatan Cephesi'ni dikta rejimlerindeki uygulamalara benzetmiştir.[358]

4. Tahkikat Komisyonu'nun Kuruluşu ve Askeri Müdahaleye Giden Süreç

4.1. 1957 Genel Seçimleri

Seçimlerden önce DP, hala en güçlü parti olma konumundaydı. En güçlü muhalefet partisi olarak da CHP anılmasına rağmen, tek parti dönemindeki uygulamaları halkın belleğindeki tazeliğini korumaktaydı. [359] 1957 seçim kampanyası sert geçmiş ve tarafların birbirlerine karşı ağır ithamlarına sahne olmuştu. İnönü ve Menderes seçim konuşmalarının büyük bir kısmını birbirlerine ayırmışlardı.

Seçim kampanyaları sırasında İsmet İnönü: "Demokratik rejimde geriye gitmek teşebbüsünde hiç kimse asla muvaffak olmayacaktır" diyerek DP'yi uyarır ve bu yoldaki bütün teşebbüslerinin hüsranla sonuçlanacağını ekler.[360] İnönü'nün bu konuşmasına, Menderes: İnönü'nün hala Milli Şef edasıyla Türk milletine emirler verdiğini ve konuşmasın üslubunu eleştirir. Menderes, DP iktidarının değişmesini isteyen İnönü'ye "Ne demek o? Emir mi veriyorsun a mübarek adam" karşılığını verir.[361]

Zorlu geçen seçim süreci ardından 1957 seçimlerini DP kazanmış, *Hürriyet* seçim sonuçlarını "DP yine kazandı"[362] manşetiyle duyurmuştur. Bu son seçimlerle DP'nin oyları azalmış, CHP ise yükselişe geçerek, kalabalık bir milletvekili grubunu meclise sokmayı başarmıştı. İktisadi durumun kötülüğü ve halkın huzursuzluğu hesaba katıldığında sonraki seçimin CHP tarafından kazanılması şaşırtıcı olmazdı. Ancak Menderes ve DP ileri gelenleri, iktidardan uzaklaşma ihtimalini kabul etmemekte direniyordu. İktidarı kaybetmenin verdiği korkuyla daha sıkı bir yönetim yürütmeye başlamak için gerekçe aramaktaydı.[363] DP'nin sıkıyönetim için gerekçe aradığı dönemde, gerekçe ve vesile olacak iki dış örnek ortaya çıkmıştı. Bunlardan birisi Irak Devrimi[364], ikincisi ise Fransa'da[365] olup bitenlerdi.

---

358 Yıldırmaz, *a.g.m.,* s. 174.
359 Bulut, *a.g.m.,* s. 131.
360 *Akşam,* 13 Ekim 1957.
361 *Milliyet,* 16 Ekim 1957.
362 *Hürriyet,* 28 Ekim 1957.
363 Akşin, *a.g.e*., s. 234.
364 1958'de Irak İhtilali patlak verdi. Hayatlarını kaybeden Kral ailesi ve Nuri Sait Paşa gibi Irak'ın politikacıları Adnan Menderes' ve arkadaşları ile içli dışlıydılar. İhtilal ve bu kişilerin ölümünden Menderes etkilenmiştir. İhtilal korkusu onu ve yakındakileri sarmıştı. Aydemir, *a.g.e.,* s. 289. Irak ordusu, yaptığı darbe ile iktidarı ele geçirerek Faysal ve Nuri Said'i öldürüldüler. Tüm bu olanlardan Demokrat Partililer oldukça etkilendiler. DP iktidarına göre

27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde: DP'nin oy oranı %47.7, CHP'nin %40.8, CMP %7.1 ve HP ise % 3.8 olmuştur. Seçim sistemi DP'nin mecliste ağırlık kazanmasında etkili olmuştur, fakat diğer üç partinin oluşturdukları oy oranı ile DP'nin karşısındaki muhalefet sertleşmişti.[366]

Tablo 2. 3: 1957 Genel seçim sonuçları

Kayıtlı seçmen sayısı	12.078.623
Oy kullanan seçmen sayısı	9.250.949
Seçime katılma oranı	% 76.6
Cumhuriyet Halk Partisi	3.753.136 (% 40.5)
Çıkardığı milletvekili sayısı	173 (% 28.7)
Cumhuriyetçi Millet Partisi	652.064 (% 7.05)
Çıkardığı milletvekili sayısı	4 (% 06)
Demokrat Parti	4.372.621 (% 47.26)
Çıkardığı milletvekili sayısı	419 (% 69.6)
Hürriyet Partisi	350.597 (% 3.78)
Çıkardığı milletvekili sayısı	4 (% 06)
Bağımsızlar	4.994 (% 005)
Çıkardığı milletvekili sayısı	2 (% 03)

Kaynak: Çavdar, *a.g.e.,* s. 70.

1957 genel seçimlerinden sonra memleketteki gergin hava gitgide şiddetlendi. DP'ye karşı var olan hoşnutsuzluklar çoğaldı. İktidar ile muhalefet arasında siyasi çatışmalar ve suçlamalar kızışmıştı. Ekonomik sıkıntılar, vatandaşa eşit muamele yapılmaması, suiistimaller, din sömürücülüğü halk içerisinde bıkkınlık ve isteksizlik yarattı. Atatürk devrimleri ve demokratik prensipler çiğneniyordu. Halk geçim sıkıntısı içerisindeyken iktidarda bulunanlar, halkın duygularını göz ardı ediyordu.[367] Cüneyt

---

Irak'ta meydana gelenler dış güçlerin desteğiyle gerçekleşen bir faaliyetti, muhalefete için ise baskıcı yönetime ve dış güçlere karşı bir ayaklanmaydı Akşin, *a.g.e.,* s. 236-237.

365 Fransa'da II. Cihan Harbi esnasında Almanlara karşı direnişin öncülüğünü yapmış olan De Gaulle, 31 Mayısta başbakanlığa getirilmişti. De Gaulle, savaştaki başarısından dolayı karizmatik önder sıfatını kazanmış ve bu durumundan yararlanarak, demokratik dikta rejiminin önderi olmuştu. Menderes, bu gelişmeleri kendisine örnek almak istiyordu. Fakat De Gualle II. Dünya Savaşı'nda Fransa'yı kurtarmış ve barışı sağlamak için görevlendirilmişti. Oysa Türkiye'nin böyle bir sorunu yoktu. Akşin, *a.g.e.,* s.236-237.

366 Çavdar, *a.g.e.,* s. 70

367 Tunaya, *a.g.e.,* s. 92.

Arcayürek, 27 Ekim 1957 Genel seçimlerini ihtilalin başlangıç tarihi sayılabiliriz, demektedir.[368]

4.2. Dokuz Subay Olayı

Birçok yazara göre darbenin habercisi olan "Dokuz Subay Olayı", DP'nin son döneminin önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. Araştırmacılar bu konunun, DP iktidarınca yeterince değerlendirilemediğini düşünmektedir.

Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, 1957 yılında ordu içerisinde değişik birimlerde görev yapan sekiz arkadaşıyla birlikte hükümete yönelik darbe yapma konusunda anlaştı. 1957 seçimlerinin ardından darbenin ayrıntılarını bu 9 subay görüşmeye başlamışlardı. Dokuz subayın lideri konumumda bulunan Samet Kuşçu, bazılarının tavırlarından şüphe etmeye başladı. Subaylara karşı güven duymayan Kuşçu, bu kişilerin "Menderes'e Sadık Subaylar" örgütünden olduklarını düşünmeye başlamıştı. Şüphe ettiği subayların gerçekten de "Menderes'e Sadık Subaylar" örgütünden olduklarına emin olduğunda, bu subay arkadaşlarının kendisinden önce davranıp ihbar etmelerinde korktuğu için onları ihbar etme kararını verdi.[369]

Siyasi çevrelerde ve yabancı ajanslarda ordunun hükümete karşı bir komplo içerisinde olduğu yönünde söylentiler ortaya atmışlardı. Söylentilerin artmasıyla birlikte hükümet açıklama yapmak gereğinde kalmış ve 16 Ocak 1958'de, dokuz subayın tutuklanmış olduğunu açıklamıştı. Türk Siyasi Tarihinde "Dokuz Subay Olayı" olarak anılan bu olay, ordu içerisindeki dayanışma nedeniyle hiçbir sonuç vermedi. 6 ay süren askeri yargılama beraatle sonuçlandı. İhbarı yapan Samet Kuşçu ise yanlış ihbar yapmak suçundan hüküm giymişti.[370]

Samet Kuşçu, kimilerine göre darbenin öncü haberini veren demokrasi kahramanı, kimilerine göre tam bir ispiyoncuydu.[371] Fakat Samet Kuşçu'nun ihbarını DP, dikkate almış olsaydı belki 27 Mayıs'a gidilen süreç aynı olmayabilirdi.[372]

Dokuz subayın, Hükümet aleyhinde hareketler tasarlamak suçundan İstanbul'da tutuklandığı bildirilmiş ve bu subaylardan birisi de 13 Eylül 1957'de CHP'ye katılmış bulunan emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım'dı.[373] Başbakan 1959 yılında Genel

368 Cüneyt Arcayürek, *Bir İktidar Bir İhtilal 1955 1960*, Bilgi Yayınları, İstanbul 1985, s. 257.
369 Yücel, *a.g.e.*, s. 132.
370 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 208.
371 Gürsoy, *a.g.e.*, s. 24.
372 Arcayürek, *a.g.e.*, s. 260.
373 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 175.

Kurul'da yaptığı konuşmasında 9 Subay Olayı ile ilgili; "Adımın Adnan olduğuna inandığım kadar Cemal Yıldırım'ın da suçluluğuna öyle inanıyorum; fakat Askeri Mahkeme Türk ordusunda böyle bir hadisenin mevcut olduğunun duyulmasını zararlı görerek işi bu suretle kapattı"[374], demişti.

Dokuz Subay Olayı olarak isimlendirilen bu olayı iktidar, gerektiği şekilde görerek, önlemini alamamıştır. Celal Bayar'dan ziyade Menderes, ordunun içerisindeki kıpırdanmaları iktidara yönelik muhalif olarak görüp soruşturma başlatmak yerine, bütün örgütlenmeyi muhalefet ve İnönü'ye indirgemeye çalışmış ve bunu da başaramayınca olayın üstünü kapama yoluna gitmiştir. Hakikatin peşine düşmek yerine muhalefetin suçlu olduğunu kanıtlama arzusu kendisine propaganda malzemesi aradığını göstermektedir.[375]

Metin Toker ise bu konuda tam aksi şekilde düşünmektedir. Toker, 9 subayın iktidara el koyabilmek amacıyla hazırlık yapmadıklarını, tabi ki konuya "hiçbir şey" olmadığı şeklinde yaklaşılmadığı, fakat abartıldığı gibi de "zannedilen şey" olmadığını ifade etmiştir. Toker, darbeyi önlemek için 9 Subay Olayının ele geçen bir fırsat olduğunu, Menderes ve Bayar'ın bunu kaçırdıklarını söyleyenlere katılmamaktadır.[376]

4.3. İktidarla Muhalefet Arasındaki İlişkilerin Sonlanması

DP, Vatan Cephesi ile uğraşırken muhalefet iktidara karşı Ankara merkezli kampanyalar yürütüyordu. Halk, muhalefetin bu yaptıklarına yeterli ilgiyi göstermiyordu. Bu sebeple CHP, muhalefeti bir halk hareketine dönüştürmeye karar verdi.[377]

İnönü'nün önderliğinde CHP'nin Türkiye'nin batısındaki illeri kapsayan ve "büyük taarruz" adını verdiği seferlere başlandı. Bu propaganda seferlerine İnönü başkanlığıyla ilk olarak Uşak şehri seçilmişti (29 Nisan 1959). Hazırlanan kafile daha Uşak'a varmadan olaylar meydana gelmeye başladı. Ankara garında polisle İnönü'yü karşılamaya gelen halk arasında çatışma oldu. Uşak'ta DP il binası önünden geçilirken Eşref Öğün'ün bardağını kafileye fırlatması Uşak olaylarının fitilini ateşlemişti. Atılan bardak bir gazeteciye isabet etmiş ve oradaki CHP'liler DP binasına saldırmışlardı. [378]

---

374 Gürsoy, *a.g.e.,* s. 85.
375 Kaya, Avşar, *a.g.m.,* s. 401.
376 Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları(1944- 1973) Demokrasiden Darbeye 1957-1960,* Bilgi Yayınları, Ankara 1991, s. 57.
377 Yücel, *a.g.e.,* s. 138.
378 Ağaoğlu, *Demokrat Partinin…*, s. 220.

Dünya gazetesi Uşak olaylarını, "Uşak D.P. il merkezinden İnönü'ye bardak attılar CHP'liler de çiçekle mukabele etti"[379] şeklindeki ana başlıkla vermiştir. Hükümete yakınlığı ile bilinen *Zafer* gazetesi ise "Uşak'ta Halk Partililer Kanunu, asayişi bozdu" başlıklı bir haber yayınlamıştır. *Zafer'de,* CHP'li mebusların ve eşlerinin önderliğinden dolayı olayların çıktığı ve DP'lilere saldırılar olduğu yazmaktadır.[380]

İnönü'nün not defterinde, büyük taarruz olarak adlandırılan seferlerle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Not defterinde Uşak'a gelindiği günle ilgili olarak şunlar yazılıdır: Ege seyahati için hareket edildi. Metin görüldükten sonra istasyona gidiş. Saat 14'de istasyonda teşyi. Polatlı. İyi karşılama. Eskişehir. Büyün kalabalık. Kütahya. Uyandırdılar.[381]

Uşak'ın ardından Manisa'ya giden İnönü, burada konuşma yaparak yılmayacağını söylemiştir. İnönü, Manisa'daki konuşmasında; Uşak'taki saldırganlar benim hayatıma kastetmek için harekete geçmişlerdir. Bunun suçluları ise Menderes ve Bayar'dır. Çünkü Menderes, muhalefeti haçlılara Bayar'ın ise muhalefeti ezilmesi gereken bir karıncaya benzetmişlerdir. Bayar ve Menderes'in bu benzetmelerinden dolayı saldırganlar harekete geçme cesaretini göstermişlerdir. İktidar, azınlıkta kaldığını anladığı için kaba kuvvete başvurarak vatandaşları insan haklarından mahrum yaşatmaya karar vermiştir. Hükümetin ve saldırganların niyetleri ne olursa olsun, haklarının peşinde olan özgür vatandaşlar karşısında başarılı olamayacaklardır. "Vatandaşlarımızın hizmetleri uğrunda seve seve can vermeyi, hayatımızın yüksek şerefli ve son mükâfatı saymaktayız"[382] diyerek konuşmasını bitirmiştir.

Metin Toker meydana gelen olaylar içerisinde "en fenası olarak Uşak'ı görüyorum" demektedir.[383] Uşak olayları ardından, 7 Mayıs'ta İnönü Ankara'ya geldiğinde yine olaylar meydana gelmiş, bu olaylarda da polisle halk arasında çatışmalar yaşanmıştır.[384]

1959 yılında siyasi hava biraz yumuşamış gibi görünmesine rağmen CHP'nin Eylül ayındaki Çanakkale Gezisi ile olaylar yeniden başlamıştı. Çanakkale'de DP'li olduğu iddia edilen bir grup, CHP heyetine saldırdı. Çıkan olayları araştırmak için CHP, kendi milletvekillerinden oluşan bir grubu Çanakkale'ye göndereceğini açıklayınca

379 *Dünya,* 1 Mayıs 1959..
380 *Zafer*, 1 Mayıs 1959.
381 Toker, *a.g.e.*, s. 224.
382 Eroğul, *a.g.e.*, s. 220.
383 Toker, *a.g.e.*, s. 231.
384 Albayrak, *a.g.e.*, s. 526.

ortalık iyice karıştı. Hükümet, her isteyenin soruşturma yapmasının mümkün olmadığı söylemesine rağmen "CHP soruşturma heyeti" Çanakkale'ye gitmişti. Ancak olayların meydana geldiği Gedikli'ye girmelerine polis izin vermedi.[385]

İnönü, Konya'ya gittiğinde yine olaylar oldu. Bu olaylarda kendisini karşılamaya gelenlerle polis arasında çatışmalar meydana geldi. Güvenlik kuvvetleri halkı dağıtmak için cop ve gaz bombası kullandı.[386]

Kayseri'de, Tarım Kooperatifi'nde yapılan seçimleri CHP eğilimliler kazanınca olayların fitili ateşlenmişti. Silahlı DP'liler, CHP'lilere saldırınca yaralananlar oldu. Yaşanan olayların ardından İnönü, beraberinde bir heyetle Kayseri'ye gitmek için yola çıktı. Kayseri valisi dönmesini istemesine rağmen İnönü bunu reddetti. CHP'li heyetin direnmesi sonuç verdi. Kayseri'ye geldiğinde İnönü'yü büyük bir kalabalık tren istasyonunda karşıladı.[387]

Kayseri'de meydana gelen olayların ardından CHP'liler bir tebliğ yayınlamışlardı. Yayınlanan tebliğde, "(…) Kayseri hadiseleri CHP'nin kuvvetini ve büyük Türk Milleti'nin demokrasiye liyakatini olduğu kadar, DP idarecilerine hâkim olan zihniyetin artık memleketimiz için ne kadar büyük zararlar taşıdığını da hiç şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkta birer kere daha meydana çıkarmıştır" denilmiş ve olayların suçlusu olarak DP idarecilerinin görüldüğü açıkça ifade edilmişti.[388]

Tahkikat Komisyonu'na yetki veren kanun 27 Nisan 1960 günü Meclis'te kabul edildi. Kanunun kabulünden sonra ki gün İstanbul'da, ardından da Ankara'da binlerce öğrencinin toplanmasıyla protesto mitingleri yapıldı.

4.4. Tahkikat Komisyonu'nun Kuruluşu ve Faaliyetleri

DP'lilerin muhalefete karşı saldırgan tutumu muhalefeti yıldıramayınca, DP'liler Tahkikat Komisyonu kurma yoluna gitti. İktidar partisinin Bursa milletvekili Baha Akşit, önerisi ile komisyon 18 Nisan 1960'da CHP nin karışıklığa sebep olan, kanun dışı ve gayri meşru faaliyetlerine karşı araştırma yapmak amacıyla kuruldu.[389]

DP'li iki milletvekili Baha Akşit ve Mazlum Kayalar'ın TBMM'ye sundukları önergenin Tahkikat Komisyonu'nun kurulması için var olan gerekçeleri içermesi ve

385 Yücel, *a.g.e.*, s. 140.
386 Karpat, *Türk Demokrasi…*, s. 225.
387 Çavdar, *a.g.e.*, s. 75.
388 *Milliyet*, 6 Nisan 1960.
389 Uyar, *a.g.e.*, s. 36.

DP'nin içerisinde bulunduğu ruh halini anlatması bakımından önem arz etmektedir. Önerge şu şekildedir:

> "1) CHP'lilerin yasa dışı yollarla halkı zorlamak, yasal tedbirlere karşı direnmek, hükümete, idari ve adli merciler, fiili tecavüzlere karşı teşvik ve tahrik etmek,
>
> 2) CHP'lilerin, kendi partilerine mensup bazı kişileri silahlandırmak,
>
> 3) Orduyu siyasete karıştırmak,
>
> 4) 'Bizim Radyo' adındaki komünist radyosunu Halk Partisi'ne ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeye yöneltmek,
>
> 5) Gelecek seçimlerin meşruluğuna şimdiden şüphe düşürmeye kalkmak, kurulmuş ve kurulacak iktidarın aleyhine vatandaşları meşru olmayan yollarla harekete geçirmek suretiyle güvensizliğe ve huzursuzluğa yöneltmek,
>
> 6) Hücre teşkilatıyla işleyen gizli kollar kurmaya çalışarak bu eylemleri daha etkin bir hale getirmek,
>
> 7) Aynı amaçla yayın yoluyla faaliyette bulunarak, devletin ve toplumun ana kuruluşlarını şantaj, baskı ve korkutmak suretiyle memleketin siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamını tehlikeye sokmak."[390]

Antidemokratik olduğu söylenen Tahkikat Komisyonları için "kanunî ama hukukî değil" değerlendirmesi yapılabilir. Kurulan Tahkikat Komisyonu'nun hukuki dayanağı Meclis İç Tüzüğü'nün 169. ve 177. maddeleridir. İçtüzüğün 169. Maddesi, bakanların bizzat kendisine veya Kurulun hepsi hakkında yapılabilecek olan cezai ve maddi sorumluluk getiren fiillerle ilgilidir. 177. madde ise TBMM'nin bizzat yani kimseye danışmasına gerek olmadan, bilgi edinmek istediği her türlü konuyla ilgili bir Komisyonu'n kurulabilmesini hükme bağlamaktaydı.[391]

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ana sebebi muhalefet ve basının aleyhinde ortaya sürülen suçların soruşturmasını yapmaktı. Komisyon soruşturmaları, bitene kadar her türden siyasal toplantılar durdurulacak, Meclis'te görüşülenler ve önergeler devlet gazetesi haricinde hiçbir gazete de yayınlanmasına izin verilmeyecekti. Kurulan Tahkikat Komisyonu'nun üyeleri ise "Sait Bilgiç, Necmettin Önder, Turhan Bahadır, Selâmi Dinçer, Himmet Ölçmen, Ahmet Hamdi Sancar, Osman Kavuncu, Cavit Asena, Kemal Biberoğlu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger ve Nüzhet Ulusoy"dur.[392]

---

390 Şahhüseyinoğlu, *a.g.e.,* s. 93.-94.
391 Yücel, *a.g.e.,* s. 144.
392 Doğaner, *a.g.e.,* s. 104.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ardından epeyce telgraf gönderilmiştir. Bu telgraflarından bazıları içeriği, bazıları ise yazan kişiler sebebiyle önem ve dikkat çekmektedir. Hem içeriği hem de yazan kişi bakımından dikkat çeken telgraflardan birisi de İsmet İnönü'nün teyzesinin oğlu olan M. İhsan Yazman'ın gönderdiğiydi. Telgrafı gönderen kişi, İsmet İnönü'nün akrabası olmasına rağmen telgrafında DP'nin politikalarına karşı duyduğu saygıyı ve hoşgörüyü dile getirmiştir. Yazman, 1950 seçimlerinin yapılmasının ardından başlayan dönemde bazı muhalefet partilerinin yaptıkları konuşmalarla vatandaşlar arasında ikilik yaratmışlardır, der. Geçen bu on yıl içerisinde iktidar partisi sabrının son haddine kadar iyi niyetlerinin sömürülmesine sabrederek zarar verenlerle mücadele etmesini ve kısa süre de kurulup başa gelmesini takdir etmesinin ardından Birlik Partisi'nin hükümete karşı olmadığını anlatmıştır. "Birlik Partisinin sözcü ve salahiyetli başkent temsilcisi sıfatıyla ayrıca üç günlük gazetenin müessis ve başmuharriri olarak iki günden beri parti teşkilatımızdan ve okuyucularımızdan aldığım yüzlerce telgrafta hükümetin ve TBMM son karar ve kanunları memleketin hayrı sükûnunun temine matuf tedbir mahiyetindeki örfi idare ilanını partimiz teşkilatınca olduğu gibi diğer sağduyulu huzur ve sükuna muhtaç yurttaşlarımızın vatanın her tarafında hükümetin ve büyük meclisin hattı hareketini tasvip ve taktirle karşıladığını arz etmek isterim." Yazman gönderdiği telgrafının sonunda ise, yıllardır DP'nin sürdürdüğü yönetimi suiistimal ederek kötüye kullananlar ve kullanacaklar için DP hükümetinin aldığı ve alacakları kararların arkasında olduklarını ve olacaklarını söyler.[393]

Tahkikat Komisyonu'na sınırsız yetkiler veren ve kurulmasının temelini teşkil eden 2247 sayılı yasanın, yürürlüğe girmesinin ardından Tahkikat Komisyonu göreve başlamıştır.[394] Tahkikat Komisyonu'nun yetki ve görevinin sınırını belirleyen yasayla ilgili çeşitli eleştiriler yapılmıştır.

CHP'nin kanun dışı yollarla iktidara gelmeye çalıştığı iddiasıyla, on beş kişiden oluşan Tahkikat Komisyonu kurulmasına karşılık olarak CHP, Başbakan Menderes hakkında 21 ayrı konuyu içeren bir soruşturma önerisi vermiştir. Fakat CHP'nin vermiş olduğu bu önerge dikkate alınmıştır. Tahkikat Komisyonu ise hemen çalışmaya başlayarak üç ayrı yasak kararı alır. Getirilen bu yasaklarla birlikte parti kongre toplantıları, siyasi faaliyetleri, yeni teşkilat kurmaları, komisyonun çalışmalarıyla ilgili

393 *B.C.A. Y.D.T. V.C.K.,* 010.09.213.662.1, s. 27-30.
394 Albayrak, *a.g.e.,* s. 532.

yayınlar ve TBMM'nin soruşturma önergesi ile ilgili görüşmelerin yayınlanması yasaklamıştır.[395] Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşu, görev ve yetkileri bakımından anayasaya aykırı olan bir kurul olduğu anlaşılmaktadır.

4.5. Alınan Son Kararları Protesto Eden Öğrenci Olayları

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ardından ilk öğrenci olayı Ankara'da meydana gelmiştir. İnönü Kızılay Meydanı'ndan geçerken lehine yapılan gösteriler, kısa bir süre sonra iktidar aleyhine gösteriye dönüşmüştür. Çıkan olaylarda 1 gazeteci, 21 öğrenci olmak üzere 22 vatandaş gözaltına alınmıştır.[396]

28 Nisan 1960 Perşembe günü alınan sert tedbirleri ve kararları protesto etmek için İstanbul'da üniversite öğrencileri bir gösteri yapmaya karar verdiler.[397] 28 Nisan tarihinde Beyazıt'ta meydana gelen bu olaylarda 5 genç hayatını kaybetmiştir. Polisle meydana gelen olaylarda ölen 5 gençle ilgili muhalif gazeteler, kapatılma korkusu yüzünden konuyu yazmaktan çekinmişlerdir. Bahsi geçen gazeteler 28 Nisanda ölen bu gençleri "Hürriyet Şehidi" ilan ettiler. Ordunun yönetime el koymasından sonra Hürriyet gazetesi 28 Mayıs 1960 tarihli sayısında, Beyazıt Meydanı'nda ölen gençlerin aynı ideali paylaştığını dile getirmiştir.[398]

28 Nisanda ölen gençler basının da desteğiyle Anıtkabir'e defnedilmiştir. Bu defin haberini *Hürriyet'*te[399] Yakup Kadri Karaosmanoğlu "milli bir gün" olarak değerlendirerek, Atatürk'ün gençliğe güvenmekle ne kadar haklı olduğunu yazar. Gençlerin, "yüzyıldan beri dört neslin başaramadığı bir zaferi, hürriyet davasının zaferini iki günlük bir mücadele neticesinde elde etmekle (…)" şereflendirdiklerini dile getirir. Karaosmanoğlu, bu çocukların özgürlüğü alabilmek için kullandıkları silahlar ne idi diye soranlara, çıplak elleri ve çıplak göğüsleri olmakla birlikte "Atatürk'ün asaletinden emin olduğu kanla gerili damarları, onları bir zırh gibi kaplıyordu" demiştir. Onlar korku nedir bilmediler. Gülerek makinalı tüfeklerin, tankların ve topların üzerine yürüdüler ve yine gülerek sonsuzluğa uğurlandılar. Bu gençlerin hepsi ne ölümden korktular ne de dünya nimetlerine itibar ettiler. Onları ne kadar büyük bir şan ve şeref

---

395 Doğaner, *a.g.e.,* s. 104.
396 Albayrak, *a.g.e.,* s. 535.
397 Tökin, *a.g.e.,* s. 93.
398 Hayati Tek, *Darbeler ve Türk Basını,* Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 28.
399 Hürriyet Gazetesi 1 Mayıs 1948'de çıkmaya başlamıştır. Sedat Simavi yoğun uğraşları ve yatırımlarıyla 1948'de *Hürriyet'i* yayın hayatına sokmayı başarır. Parti tartışmalarının en yoğun olarak yaşandığı dönemde *Hürriyet* tarafsızlık ilkesine sıkı sıkıya tutunmuştur. *Hürriyet* dönemin büyük olaylarını kullanmayı bilen bir gazete olmuştur. 1948 Londra Olimpiyatlarına muhabirler göndermiş ardından Kıbrıs sorununda halkın duygularına tercüman olmuştur. 1950'lerde *Hürriyet'i* büyük gazetelerden biri yapan ise kendisine ait dağıtım teşkilatını kurarak, bayilerle çalışmaktan kurtulmuş olmasıdır. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 186-187.

beklediğini söyleyen yazar, bu şan ve şerefin sebebini Anıtkabir'e defnedilerek Atatürk'ün yanında yatmaları şeklinde cevaplamıştır. "Ne mutlu onlara de ne mutlu Atatürk'e!" diyerek bu haberi sevinç içerisinde yazarak sadece gençlerin değil Atatürk'ün de ruhunun şad olacağını söyler. Atatürk diyecektir ki, "Cumhuriyeti ve inkılapları Türk gençliğine emanet etmekle yanılmamışım." Karaosmanoğlu, gençlerin cenazelerinin Anıtkabir'e gömülmesi karşısında kendisinin ve halkın yapabileceği tek şeyin Türk Ordusu'na minnet ve şükranlarını iletmek olduğunu zira bu gerçeğin onların yardımı ve kudretleriyle gerçekleştiğini söylemiştir.[400]

Dünya gazetesi de diğer muhalif gazeteler gibi 28 Nisan'da ölenleri "Hürriyet Şehidi" ilan etmiştir. "Hürriyet Şehitleri" başlıklı yazısında Falih Rıfkı Atay ilginç tespitler yapmıştır. Ayrıca 11 Haziran'da "Şehitler Ata'ya Ulaştı" başlığı ile bu konuyla ilgili çıkardığı yazısında: "Muazzam törene yüz binler katıldı. Bütün yurt şehitler için gözyaşı döktü" demektedir. [401]

Mükerrem Sarol, İstanbul'da meydana gelen olayların yankılarının Ankara'ya ulaşmasının ardından gençlerin telaş ve heyecana kapıldıklarını anlatmaktadır. İstanbul'da olayları haber alan gençlerin, olayın içeriğini öğrenebilmek amacıyla İstanbul gazetelerinin bürolarına ve CHP Genel Merkezine gittiklerini aktarmaktadır. Fakat gençlere haberleri aktaranları, asılsız söylemlerle onların beyinlerini yıkamakla suçlar. CHP'li gençlerin kışkırttığını düşünen Sarol, partili öğrencilerin partiye sempatisi olan diğer öğrencileri de yanlarına alarak 29 Nisan günü protesto yapmak için karar verdiklerini aktarıyor.[402]

Ankara'da gerçekleşen olayların ağırlık merkezi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Hukuk Fakültesi idi. Diğer fakültelerdeki öğrencilerde buralara gelerek protestoya katılmışlardı. Bir gün öncesinde de İstanbul ve Ankara şehirlerinde sıkıyönetim ilan edilmişti.[403]

29 Nisan 1960 tarihinde Ankara Yüksek Tahsil gençliği ile polis arasında çatışmalar oldu. Bu çatışmalardan dolayı aynı gün "Tahkikat Komisyonu" aldığı bir kararla 12 gazete ve derginin ve matbaaların kapatılmasına karar vermiştir.[404] *Hürriyet,*

400 Tek, *a.g.e.,* s. 43.
401 Tek, *a.g.e.,* s. 53-54.
402 Mükerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes,* İnkılâp Yayınları, 2.Cilt, İstanbul 2014, s. 395.
403 Sarol, *a.g.e.,* s. 396.
404 Tökin, *a.g.e.,* s. 93.

"Ata'dan Utansınlar" başlıklı haberinde: Ankara'da gençlerin üzerine ateş etmekten utanmadıklarını, fakat Atatürk'ün ruhunun onları yere serdiği yazmaktadır.[405]

Olayların büyümesiyle birlikte Menderes'in radyo ile vatandaşlara ulaşmasının önemi de artmıştır.[406] Başbakan Menderes meydana gelen son olayların ardından radyoda konuyla ilgili konuşma yaparak, halka olayların asılsız nedenlerle ve gençlerin kışkırtılması sebebiyle meydana geldiğini söylemiştir.[407]

5. 27 Mayıs İhtilali

İkinci Meşrutiyet'ten itibaren Türkiye'de siyasal partiler ortaya çıkmış ve bu süreç itibariyle partiler arası çekişmeler sık sık yaşanmıştır. Bu cepheleşmelerden etkilenenler ise demokratik hayat ve ülke olmuştur. İkinci Meşrutiyetten günümüze kadar geçen süreçte ise Türkiye'de görülen cepheleşmeler şöyle sıralanabilir; İttihatçı - İtilafçı Cepheleşmesi, Vatan Cephesi, Milliyetçi ve Demokrasi Cephesi'dir.[408] Tüm bu cepheleşmelerin ülkede meydana getirdiği tek şey kaos olmuştur. Sonuçları farklı farklı olsa bile bu kaosdan etkilenen ülke ve vatandaşlardır.

DP ileri gelenleri arkalarındaki halk desteğini kaybetmediklerini düşünüyorlardı. Bu sebeplerle Ankara Kızılay Meydanı'nda 5 Mayıs 1960 günü saat 17.00'de bir miting düzenlemeye karar verildi. Yapılacak bu mitingle, CHP ve İnönü halka şikâyet edilerek hükümetin kendisini savunma imkânı doğacaktı. Fakat Kızılay Meydanı'na gelen insan seli, kalabalığa dalan Menderes'e hakaretler ederek, istifa etmesini istemişti.[409] Bu olayda Menderes öğrenciler tarafından hırpalanmıştı. 21 Mayıs'ta sayıları bini bulan Harp Okulu öğrencileri, başlarında okul komutanı Sıtkı Ulay olmasına rağmen arkalarında subay ve sivillerden meydana gelen büyük bir kalabalık ile Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne doğru yürümüş ve hükümete ikazda bulunmuşlardı. Meclis, 25 Mayıs tarihinde büyük bir kargaşanın ardından tatile girmiş, Eskişehir'e giden Başbakan oradan Tahkikat Komisyonu'nun işlerini bitirdiğini ve görevinin sona erdiğini söylemişti.[410]

27 Mayıs'ın yaklaştığı vakitlerde öğrenci olaylarının artmasıyla iktidar muhalefet cepheleşmesi ivme kazanmıştır. 5 Mayıs'ta Ankara Kızılay'da yaşanan

---

405 *Hürriyet,* 2 Haziran 1960.
406 Adnan Menderes'in gelişen olaylarla ilgili diğer önemli radyo konuşları için bkz: Mükerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes,* İnkılâp Yayınları, 2.Cilt, İstanbul 2014, s. 409-411.
407 Sarol, *a.g.e.,* s. 409-411.
408 Uyar, *a.g.e.,* s. 26.
409 Yücel, *a.g.e.,* s. 143.
410 K. Ekrem Uykucu, *1919'dan 1973'e Kadar Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi,* Kervan Yayınları, İstanbul 1973, s. 284.

olaylar için partililer ve partili olmayan birçok kişi tarafından resmi ve sivil kuruluşlardan pek çok destek telgrafı gelmiştir. Başbakan Menderes bu olaylar sebebiyle DP İdare Heyetlerine gönderdiği telgraf yollamış, telgrafın içeriği tembih eden tamim niteliğindedir.[411]

Menderes'in DP İdare Heyetlerine gönderdiği telgrafında, CHP Gençlik Kollarının İstanbul ve Ankara'da bir isyan ve kıyama hazırlandıklarının bütün vatandaşlar tarafından anlaşıldığı, bu isyan hazırlıklarının CHP merkezinden idare edildiğine şüphe olmadığından bahseder. Ülkede bulunan komünist teşkilatlarının bu hareketlerin tasarlayıcısı ve "28 Nisan'da İstanbul'da ve müteakiben Ankara'da vukua gelen ve şekli zahiride üniversiteliler ve hatta Türk gençliği tarafından tertip edilmiş gibi gösterilmek istenilen hadiseler hakikate bir taraftan gizli bir taraftan açık şekilde çalışan Halk Partisi gençlik kolları teşkilatının bir hareket ve eseridir." Menderes, İstanbul ve Ankara'da başarılı olamayacaklarını anlayınca diğer vilayetlere sıçramaya çalışan teşkilatın, çalışma şekli "Ya mebusları vasıtasıyla muhtelif vilayetlerdeki parti teşekküllerine gizli talimat göndermektedir veyahut İl İdare Kurullarındaki mutemet kimselerini merkezlerine çağırmak suretiyle gizli talimat vermekte, bunlar da talimatı alarak vilayetlerine gittiklerinde bu gizli talimatı yaymak için muhtelif yollara ve çarelere başvurmaktadırlar" demiştir. Köylere kadar ulaşabildikleri her yerden partililerini çağırıp veya giderek gizli talimatlarını yaymışlardır. CHP'lilerin ihtiraslı ve suçlu olan grubunun dışındaki iyi niyetli CHP'li vatandaşların asla bu hareketlere katılmayacağının bilindiğini söyleyen başbakanın telgrafının devamı şöyledir:

> (…) Böyle olmakla beraber büyük vatan meseleleri üzerinde son derece hassas ve dikkatli olmak her şeyin başında gelen mukaddes vazifemiz olmak itibariyle bütün teşkilatı da ikaz etmek suretiyle her an uyanık ve har an dinamik ayakta bulunmanız ve karşı tarafın şüpheli bütün hareketlerini gözden kaçırmamanız ve görülebilir veya hissedilebilir herhangi zararlı ve tehlikeli bir teşebbüsleri olursa bunu derhal mahalli makamlara haber vermekle beraber Genel Merkezimizi de en süratli vasıta ile haberdar etmeniz ve ayrıca bütün vatan sathında cereyan ettirilmek istenen yalan haberler ve tehlikeli şayialar yayma, zihinleri ve fikirleri karıştırarak her türlü zararlı ve tehlikeli hareketlere vasat hazırlama teşebbüslerinde katı bir mücadeleye geçmeniz ve Halk Partisi merkezi ve bazı elemanlarının nasıl tehlikeli bir yolda olduklarını komitacılık metotları ile ayaklanmalar vukua getirdiklerini, bunu yapmak için bütün gayretlerini sarf etmek yolunda olduğunu, her imkan ve vasıtadan faydalanarak bütün vatandaşlarımıza anlatmak lazımdır.

[411] Doğaner, *a.g.e.*, s. 85-86.

Her zaman memleketin yüksek menfaatlerini müdafaaya hazır bir ruh haleti içinde partili arkadaşlarımın bütün ihmallere karşı hazırlıklı olmalarını temenni ederim. Hükümetin aldığı tedbirler tamamıyla kifayetlidir. Bu memlekette isyanın ne şartları ne de vasıfları mevcut değildir. Şimdiden hüsrana uğramışlardır. Serbest seçimlerin cereyan etmekte olduğu, vatandaşlarımızın hayat şartlarının her geçen gün eskisinden daha iyi olması için milli tarihimizde görülmemiş gayretler sarf etmekte olduğumuz ve ayrıca hürriyetin bozguncular ve yıkıcı faaliyette bulunmak isteyenler hariç, bütün vatandaşlarımızı tatmin edecek bir genişleme mevcut olduğundan vatanımızdaki istikrar ve huzur şüphe edilmeyecek bir emniyet altında bünyevi bir rüçhaniyete sahiptir. Partili arkadaşlarımızın bu tamimi bütün teşkilatımıza yaymalarını bugün her zaman uyanık, dikkatli ve hassasiyet göstermelerini ve hadiseleri muntazaman takip ederek lüzumlu ve faydalı müdahale ve teşebbüslerde bulunmalarını ehemmiyetle rica eder, bütün arkadaşlarımın muhabbetle gözlerinden öperim.

Başvekil ve DP Genel Başkanı Adnan Menderes

Ankara, 7.5.1960.[412]

Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk askeri darbe, devlet yönetimini ele alan DP'nin hoş görülmeyen uygulamalarına karşı Milli Güvenlik Komitesi tarafından 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

İhtilal dört saatte tamamlanmış ve stratejik noktaların hepsi ele geçirilmiştir. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar ve diğer DP Milletvekilleri gözaltına alınmışlardır. Harp Okuluna getirilen tutuklular buradan davaları görülmek üzere Yassıada'ya götürülmüşlerdir.[413]

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin hiyerarşik yapısına aykırı olarak gerçekleştirilen bu darbe, ilk ve son olarak gerçekleştirilen askeri müdahaledir. Askeri müdahalenin sebebi olarak Menderes hükümetinin çıkardığı yasalar ve sert uygulamaları olduğu ileri sürülmüştür. Milli Birlik Komitesi (MKB), ihtilali kardeş kavgasının önüne geçmek ve anayasa ihlaline dur demek için yaptığını söylemektedir.[414]

Cumhuriyet gazetesi[415] 27 Mayıs ihtilalini şu sözlerle kutlamıştır; TSK, ülkenin geldiği durum itibariyle tam zamanında yönetime el koyarak, patlamak üzere olan bir

412 *B.C.A. Y.D.T.V.C.K.,* 010.09.213.662.1, s.7-11.
413 Uykucu, *a.g.e.,* s. 285.
414 Erdem Yavuz, "1960 Darbesi Sonrası Basında Algı Yönetimi ve Propaganda (Cumhuriyet-Hürriyet-Milliyet Gazeteleri Örneği)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 5, S. 63 (2017), s. 96.
415 Cumhuriyet Gazetesi'nin tutumu başlarda DP'den yana iken gazete yavaş yavaş muhalefete geçmiştir. Başyazıları, Nadir Nadi yazmaktadır. Doğan Nadi ise "Bir Dakika" adlı bölümünde çarpıcı, birkaç cümleden oluşan eleştiri yazıları çıkmaktadır. Cevat Fehmi Başkut, gazeteyi yönetirken dış politika sütununda Ömer Rıza Doğrul bulunmaktadır. Ankara bürosunu Mekki Sait Esenin yönettiği gazetenin zengin bir yönetici kadrosu vardır. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s.188.

bombanın patlayışına engel olmuş ve kardeş kavgasının önüne geçmiştir. Yaşanılan günlerin ciddiyeti kavranmalı ve her vatandaş vatan borcunu unutmamalıdır. Bu borç hafife alınmayacak kadar ağır bir borçtur. İlk olarak can vatanı huzursuzluktan kurtarmak için uğraşlar vererek, üzerine sorumluluk alan Türk Silahı Kuvvetlerine inanalım. "Milletimizin göz bebeği, kahraman ordumuzun yaptığı ilk hamlenin vatandaş kan dökülmeksizin başarılması, bize iyi yarınlar müjdeleyen bir talih eseridir"[416] denilmiştir.

Yeni Sabah[417], 1 Haziran 1960 tarihli yazısında, geçmiş dönemin istibdat uygulamalarıyla ilgili örnekler verdikten sonra, 27 Mayıs'ın gerçekleştirilmesinde en büyük emekleri verenlerin basın ve gençlik olduğunu söyler. "Türk'ün yakın tarihini bilenler, ordumuzun nasıl daima istibdata karşı hürriyet bayrağını açmak için mücadele ettiğini pekâla ve rana hatırlarlar." ifadelerini kullanarak görüşünü açıklar.[418]

Askeri müdahalenin ardından gazeteler Milli Birlik Komitesini destekleyen ve darbeyi kutlar şekilde yazılarını gazete sayfalarında halkla paylaşmışlardır. *Ulus* gazetesi, Bülent Ecevit'in "Günaydın" başlıklı yazısı yayınlamıştır. Bülent Ecevit, bu yazısında ülkenin üzerinde bir kılıç gibi duran boğucu günlerin bittiğini "Günaydın Türk milleti, çetin bir medeniyet sınavını, bir hürriyet, haysiyet ve insanlık sınavını, sen, yalnız Türk tarihinde değil, insanlık tarihine de şeref sayfaları katacak bir başarı geçirdin" sözleriyle anlatır. Halka hitap ederek, bu hürriyet savaşını hürriyete yaraşır yöntemlerle başardın ve diğer herkese bunu gösterebildin, demektedir. Darbenin gerçekleştiği sabah halkın güneş doğmuş bir ülkeye uyandığını, bu güneşli ülkeyi halka, "Türk ordusu, bir büyük müjde olarak, gecenin karanlığında sessiz sedasız hazırlayıp hak ettiği bir armağan olarak gün ışığıyla beraber sundu" der. Ecevit, "Yaşasın Türk Ordusu! Günaydın Türk Milleti!" diyerek yazısını sonlandırır.[419]

Hürriyet gazetesi de, darbeyi yerinde bularak MKB Başkanı Cemal Gürsel ile yapılan röportajı yayınlamıştı. Gürsel, darbenin nedenlerini şöyle açıklamaktaydı: bir ülkedeki mevcut bulunan anayasa iktidar tarafından çiğnenirse o idarenin hiçbir meşruiyeti kalmaz. Ülkemizdeki anayasanın mevcut iktidar tarafından yıllardır

---

416 *Cumhuriyet,* 28 Mayıs 1960.

417 İlhami Saraçoğlu ve Cemalettin Saraçoğlu birlikte kurmuşlardır. İlhami Saraçoğlu kurmalarından bir yıl sonra hisselerini C. Saraçoğluna devretmiştir. C. Saraçoğlu kadroyu genişletmesinin ardından gazetecilikten sıkılması sebebiyle gazeteyi Safa Kılıçoğlu adında bir işadamına satar. Gazeteyi satın alan Kılıçoğlu'nun DP yöneticileri ve Menderes'le arası çok iyidir. Bu sebeple hükümetten destek görmüştür. Gazete atılım gerçekleştirerek o dönemin büyük gazetelerinden biri olan *Hürriyet'le* yarışacak düzeye gelir. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s.189.

418 Tek, *a.g.e.,* s. 58.

419 *Ulus,* 28 Mayıs 1960.

çiğnendiğine bizler bizzat şahit olduk. Fakat bu durumun önüne meşru yollarla gidebilmek için sabırlı bir şekilde bekledik. Ülkemiz son zamanlarda yaşanan hadiseler sebebiyle bir çıkmaza girmişti. Fakat beklediğimiz süre boyunca parlamento bunun düzeltilmesi yolunda bir şey yapmamıştı. Anayasanın ihlal edilmesi gözle görülür bir hal aldığı için vatandaşlar diktatörlüğe doğru gidildiğinin endişesine kapılmışlardı. Bu gidişat sadece partilerin değil partili vatandaşlarında birbirleriyle olan münasebetlerini güç bir duruma getirmişti. İçeride gelinen nokta dış meselelerde de ülkeyi güçsüz duruma düşürmüştü. Bu sebeplerden dolayı, "Orta Doğu bölgesinde sulh ve sükûnun temini ve anayasanın her türlü tesirden azade bir hale getirilmesi maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri kendi sorumluluğu altında bunu düzenlemeye karar verdi."[420]

Kim dergisinde yayınlanan "Okuyuculara Mektup" başlıklı yazıda darbeyle ilgili övgü dolu sözler dile getirilerek ordunun, halkı ve memleketi içerisinde bulunduğu durumdan çıkardığı söylenmiştir.[421]

Darbenin ardından basına sansür getirmesine rağmen birçok gazete kendi rızalarıyla darbeyi destekler nitelikte yayın yapmıştır. Basın, halk üzerinde algı yaratabilmek amacıyla darbeden sonra da kullanılmıştır. Basının bu şekilde kullanılmasıyla darbeci cunta, "darbe" tabirinin halkta oluşturduğu izlenimi yumuşatarak bir gerekçeye oturtmak isterken, DP'ye yöneltilen suçlamalarla itibarını yerle bir etmeyi amaçlamıştır. [422]

Darbenin öncesinde muhalefetin yanında olan güçler arasında basın ve üniversiteler yer almaktaydı. DP'nin başlangıçta verdiği sözleri unutarak bu gruplarla girdiği mücadele karşısındaki muhalefeti arttırmıştı. Özellikle basın darbe öncesi ve sonrasındaki tavrı ile yerini belli ederek, askeri müdahalede başrolde olmuştur.[423]

Gerçekleştirilen hareket direnişle karşılaşmadan Cumhurbaşkanından başlayarak tüm devlet erkânı ve mülki amirlere kadar asker sivil pek çok kişi tutuklanmıştı. Milli Birlik Komitesi (MBK) adındaki askeri idarenin başında Cemal Gürsel bulunuyordu. MBK ilk gün yayınladığı 18 tebliğle halka yönetime ilişkin talimatlar yayınlamanın yanında, her türlü siyasi parti yayın faaliyetlerinin yasaklandığı, karşı gelenlerin cezalandırılacağı, gazete kapatma kararlarının iptal edildiği, önceden tutuklanan öğrenci

420 *Hürriyet,* 28 Mayıs 1960.
421 *Kim,* 30 Mayıs 1960.
422 Yavuz, *a.g.m.,.,* s. 98.
423 Oğuzhan Börekçi, Ülkü Ayşe, "Siyaset, Medya ve Ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi "Karanlığa Direnen Yıldız" Üzerinden Bir Bakış", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* C. 8/9, S. Summer (2013), s. 1915.

ve gazetecilerin serbest bırakılacağı, fakülte ve yüksekokulların eğitim - öğretime başlayacağı bildirilmiştir.[424]

Darbenin başarılı olmasının ardından kabine üyelerinin dışında Meclis Tahkikat Komisyonu üyeleri (15 kişi), komisyonun kurulmasını teklif eden milletvekilleri; General Kenan Çakın, General Hilmi Giray, Hakim General Arif Onat, General Şahap Mete, General Şefik İlter, Altemur Kılıç, Anadolu Ajansı Genel Müdürü, Milli Emniyet Başkanı - Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı ve Füruzan Tekil tutuklanmıştır.[425]

Vatan gazetesi[426] darbeyi "Bütün Mesuller Mevkuf" manşetiyle yayınladığı haberinde: tutuklanan gazetecilerin serbest bırakıldıklarını, TBMM'nin feshedildiğini, yakalanan bütün resmi kişilerin Harp Okulu'nda toplandıklarını, profesörler heyetinin Anayasa için çalışmalara başladıklarını okuyucularına aktarır.[427]

Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi kararıyla DP, 29 Eylül 1960 tarihinde kapatıldı. Partinin menkul, gayrimenkul ve evraklarına el konuldu. DP başkanı Adnan Menderes Yassıada'da alınan ifadesinde: "Bugünkü şartlar içinde kapatılmasına taraftarım" demişti.[428]

---

424 Doğaner, *a.g.e.,* s. 111.

425 Akın, *a.g.e.*, s. 363.

426 *Vatan,* bir nevi DP'nin yayın organı sayılır. DP yöneticilerinden birçok kişinin yazısı, yayınlandığı gibi aynı zamanda Yalman, DP'lilerin akıl hocası sayılmaktadır. Fakat *Vatan,* DP'nin son dönemlerinde muhalefetin sesini yansıtmaya da başlamıştır. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s.188.

427 Tek, *a.g.e.,* s. 59.

428 Mahkeme kapama gerekçesi olarak, "Demokrat partinin esas gayesinden ayrıldığı ve din'i siyasete alet ettiği, bir zümre tahakkümü kurduğu, bir grup vatandaşı diğer grup vatandaşa hasım yaptığı, vatandaşlar arasında eşitlik haklarını ihlal ettiği, parti ileri gelenleri tarafından Anayasa'nın ihlaline yol açıldığı, seçmenlerine karşı itimat bırakmadığı, seçmenlerinin iradesinden ve programı ve tüzüğünü suiistimal ettiği, parti teşkilatına hesap vermekten korkup muayyen zamanlardaki umumi kongrelerin yapılmasına mani olunduğu, T.C.K. nun dahi hemen bir çok maddalerinin ihlaline kadar gidildiği, parti teşkilatının bu yola sevkedilmesi sebebiyle parti gerek kendi tüzük ve programını diğer kanunlarla bağdaşamıyacak hareket ve fiili ile mezkur partinin sosyal bir parti olmak vasfını da kaybettiği cihetle Medeni Kanunun 71. Maddesi uyarınca talep usul ve kanuna uygun görülmüş ve Demokrat partinin feshine dair karar tesis olunmuştur" demiştir. Tökin, *a.g.e.,* s. 98-99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BASIN'DA VATAN CEPHESİ

1. Demokrat Parti'nin Basın İle İlgili Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte 1940'da İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Hükümet (CHP), savaş bitene kadar sahip olduğu sınırsız yetkileri kullandığından basın özgürlüğünün lafı bile edilmemiştir. Bakanlar Kurulu gerekli gördüğünde istediği gazeteyi istediği sürece kapatabilme hakkına sahiptir. Kapatma kararını, Basın Genel Müdürlüğü telefonla bildirir. Devlet başkanı istediği takdirde af çıkartır ve gazete yeniden çıkmaya başlar. Dönemin basınının içerisinde bulunduğu hava budur.[429]

1946'da çok partili döneme geçilirken gazetelerin büyük çoğunluğunun DP'yi desteklemelerinden dolayı CHP hükümeti basına ödünler vermek mecburiyetinde kaldı. CHP'nin basının desteğine ihtiyacı olmasının yanında basın özgürlüğünü kısıtlayan kanunda hali hazırda mevcuttu. Bahsi geçen madde: "Memleketin politikasına dokunacak yayından dolayı, Bakanlar Kurulu kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilirler" [430] şeklindeydi.

DP kurucu milletvekilleri, daha CHP'den kopma aşamasında iken gazeteyi en uygun şekilde kullanarak halka kendini anlatma, halkın çıkarlarını savunma şeklinde bir strateji yürütmüşlerdi. DP liderleri, partilerinin kuruluş aşamasında basını kullanarak kamuoyunu bilgilendirmiş ve partilerini kurduklarında ise kendisinden tarafta olan yayın organlarını destekleyerek, kendi yayın organlarını kurdurmuşlardır.

DP'nin kurulmasından sonra Necmeddin Sadak, *Akşam'*da "İki Parti Arasında" başlıklı yazısında tek parti dönemi ve yeni parti arasındaki ilişkinin halka ve basına nasıl yansıdığını anlatmıştır. Sadak, gazetecilik mesleğinin, son zamanlarda, özellikle partiler arasındaki sivrilikleri törpülemeye ve yumuşatmaya çalışan Ahmet Emin Yalman'ın, çok partili dönemle ilgili intibaını aktarır. Yalman, bir partiden başka bir partiye, bir sistemden öteki sisteme doğru hareket eden asgari sarsıntı devam etmektedir. Devam eden gelişmeler herkesi tatmin edecek şekilde olmuyor. Tabi ki atılan adımlar hatasız değildir. Fakat ülkenin içerisinde bulunduğu durumda böyle olmasından daha normal bir şey yoktur. Kısacası, memleket adına insanı üzecek kadar

429 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 170.
430 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 184.

bir mesele bulunmamaktadır. Hatalı hareketler varsa bile bunlar artmayacak ve düzeltilecektir. Bir kere tek parti devrinin gidişine üzülmemeli, o mecburi huzur ve sakinliğin hasretini çekmemek gerekir. Ne o günler geri gelir, ne de yarınlar geçmişe benzer şeklinde düşüncelerini aktarmıştır. Yalman yazısının sonunda, "C.H. Partisi otuz yıldır hep hatalı işler görmüş, iyi hiçbir şey yapmamıştır" ve çok partili hayatın devamı için gerekliyse CHP devam etmeli demektedir.[431]

DP bu dönemde basının ve basın mensuplarının arkasında olduğunu görmek istediğinden, 1945 - 1950 arasında basın hürriyetinin en büyük savunucularından birisi olmuştur. Adnan Menderes, basın mensuplarının yayın yapma özgürlüklerinin en temel kişisel ve siyasal hakları olduğunu söyleyerek başladığı yazısında basın özgürlüğünün gerekliliğine dem vurmaktadır. Menderes, basın özgürlüğünün olmadığı yerlerde halkın diğer hak ve özgürlüklerinin de elinde olmadığı anlamını taşıdığını ve topluluk hayatının çürümeye başlayacağını söylemiştir. Menderes yazısını şu sözlerle bitirmektedir: "Dünyanın her yerinde her zaman görülmüş bir gerçektir ki insan topluluklarının mukadderatını diledikleri gibi ellerinde bulundurmak isteyenler, hücumlarını her şeyden önce basın hürriyetine çevirmişler ve topluluğun menfaatini savunur gibi görünerek kendi durumlarını sağlamlaştırmanın ve basın hürriyetini yerden yere vurmanın yolunu bulmuşlardır."[432]

DP iktidara gelince en çok sevinenlerden biri de gazeteciler olmuştur. Bedii Faik, "hiçbir parlamento, bir basını böylesine coşku ve sevgi içinde bağrına basmamış ve hiçbir ülkede parlamento basın kucaklaşmasının bu derece sıcak sahneleri sergilenememiştir" diyerek, abartılı da olsa iktidar değişiminin yarattığı heyecanı göstermiştir.[433]

1.1. 1950'de Basın Özgürlüğü

DP nin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra teşkilatlanması ve 1950 seçimlerinden zaferle çıkarak, iktidara gelişinde en büyük rolü basın üstlenmiştir. Menderes hükümetinin, 1950-54 yılları arasındaki dönemde basınla arasında birkaç istisna dışında iyi bir seyir takip edilmiştir.[434]

---

431 *Akşam,* 16 Haziran 1950.
432 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 185.
433 Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 200.
434 1945 yılında yapılan bu istisnalar ise Anayasa dilinin sadeleştirilmesine rağmen önceki haline getirilmesi, CHP nin birçok malının kamusallaştırılması, Ezanın tekrar eskisi gibi okunmasının tekrardan serbest olması gibi konulardı.

DP muhalefette iken basın özgürlüğü ile ilgili verdiği sözlerle kendisini destekleyen bir grup oluşturduğundan, basının büyük ümitler beslediği bir parti konumundaydı. Kendisinden umut bekleyenlerin çoğunlukta olduğu bir hava içerisinde iktidara gelince ilk ele aldığı işlerden biri de basın sorunu olmuştur. Basın ile ilgili hazırlanıp Meclis'e sunulan kanun tasarısı, seçimlerden iki ay kadar sonra, Meclis'te büyük çoğunluğun oyu ile 21 Temmuz'da yürürlüğe girmiştir. Bugün birtakım değişikliklerle de olsa hala yürürlükte olan kanunun içeriğinde: Gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin hükümetten izin ve ruhsat almaları yerine bir bildiri almaları yeterli olacaktır. "Kötü ünlü" kişilerin gazetelerde yayın yapmalarını yasak eden eski maddeler bu kanunda yer almamıştır. Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelerde olacak, böylece uzun yıllar süren davalar ve yazışmalardan olmayacaktır. Cevap hakkıyla ilgili madde düzenlenmiş ve gazetelere gönderilen her çeşit cevap ve düzeltme yazılarının komik bir şekilde basılmasının önüne geçilmek amacıyla mahkemelere bazı yetkiler verilmiştir. Gazete sahipleri yapılan düzenlemelerle ceza almaktan kurtulmuşlardır. Yani suç olarak kabul edilen bir yazıdan yazar ve yazı işleri sorumlu olacak, gazete sahibinin ise sadece hukuki ve mali sorumluluğu vardır.[435]

15 Temmuz 1950 tarihinde getirilen Basın Kanunu'nun ömrü fazla uzun olmayacaktır. 1951 tarihinde çıkarılan Resmi İlanlar Kanunu ile muhalifler cezalandırılıp yandaş gazeteler ödüllendirilmiştir.[436]

DP'nin iktidara geldiği ilk yıllar basının mutlu dönemi diye adlandırılır. Kovuşturulan veya tutuklanan gazeteci yoktur. Hükümetle basın arasındaki ilişkiler iyi kurulmuş, hatta gazete sahipleri ile Adnan Menderes arasında "balayı dönemi" vardır. İlişkilerin sıcak olduğu bu yıllara Ahmet Emin Yalman, basının "altın devri" demiştir.[437]

Basınla arasını iyi tutan DP, gazetecilerin sosyal haklarının varlığını tanıyan ve basın mesleğinde bulunanlarının ilişkilerini düzenleyen 5953 sayılı, 13 Haziran 1952 tarihli "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetleri Düzenleyen Kanun"u hazırlatmıştı. Yapılan kanunla, basın mensupları sendika kurabilme, sosyal sigortalardan yararlanabilme, işverenin gazeteciyle iş anlaşması yapma zorunluluğu, yapılan iş anlaşmasını bozmak isteyen işverenin gazeteciye kıdemine göre tazminat ödemesi, askerlik mahkumiyet ve gazetenin kapanması gibi

435 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 193.
436 Akın, *a.g.e.*, s. 354.
437 Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 179.

durumlarda gazeteciye ücret ödenmesi, gazete çalışanlarının haftalık tatil, yıllık ücret gibi hakları olacaktı.[438]

Basın mensupları kendilerine çalışma alanı sağlayan bu kanundan memnun kalmışlardır. Mümtaz Faik Fenik, *Zafer* gazetesinde bu kanunla ilgili memnuniyetini "Harika Basın Hürriyeti" başlıklı yazısında şöyle dile getirir: TBMM, dün fikir ve kalemiyle çalışanları himaye eden kanunu görüşmüş ve ortak kararla kabul etmiştir. Meclis'in gazetecilik mesleğine karşı gösterdiği bu ilgi ve alaka tüm basın çalışanları arasında sevinç yaratmıştır. Yapılan bu kanun, gazetecilik mesleğinde şimdiye kadar devam eden sistemi yıkarak, gazeteciliğin gerçek bir meslek olarak algılanmasını sağlamıştır. Teknik açıdan gerçek basın özgürlüğü bu kanunla elde edilmiştir. Çünkü basın mensuplarının hayatı ve gelecekleri teminat altına alınabilmiştir. "13 Haziran 1952 günü kendilerini gazetecilik mesleğine atamış insanlar için hakikaten bir bayram günüdür." Bu kanun gazetelerden siyasi sansürün kaldırılması kadar önemli bir harekettir.[439]

DP iktidarının ilk yıllarında, basınla hükümet arasındaki ilişkileri iyi tutmaya özen göstermiştir. DP iktidarını sağlamlaştırmasının verdiği rahatlık, toplumsal, siyasi ve ekonomik durumun kötüleşmesi ve DP'nin basına yönelik uygulamalarının CHP'ye yönelik muhaliflikten ileri geldiğinin anlaşılması sebepleriyle basın ve iktidarın arası açılmaya başlamıştır.

1.2. DP ile Basın Arasındaki Gerginlikler

DP, iktidara gelmeden önce verdiği tüm sözlere ve beklentilere rağmen istenileni gerçekleştirememiş bu da halk arasında hayal kırıklığına sebep olmuştur. DP döneminde fiyatlar ucuzlamamış, gelirler artmadığı gibi hayat daha da pahalı hale gelmiştir. Partililerin kuvvetlerini kötüye kullanması sebebiyle usulsüzlükler ve karaborsaya adları karışmıştır. Tüm bu olanları, gazeteler geniş bir şekilde yer vermişlerdir. Menderes'le basının arasının açılması da bu şekilde başlamıştır. Basın ile hükümet arasında sürdürülen iyi ilişkiler iki yıl kadar sürmüştür.

DP ile basın arasında gerginlikler baş gösterince iktidarın eleştirilmeye karşı hoşgörülü olmadığı 1951 yılında belli anlaşılmıştır. İlk yıllarında gazetecilerle ilgili tutuklama veya suçlamada bulunmayan DP, eleştirisi veya haberinin içeriğinden

438 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 194.
439 *Zafer*, 14 Haziran 1952.

rahatsızlık duyduğu gazetecileri tutuklatmaya başlamıştır. "Vur Abasıza" isimli dergiyi yayınlayan Samim Akay, birkaç kez tutuklanmış ve hapis cezasına çaptırılmıştır.[440]

Başbakanla basın arasındaki ipler iyice gerilince hükümet, basınla ilgili bir kanun tasarısı hazırlamaya başlar. DP'nin basına karşı değişen tavrı bu şekilde belli olmuştur. Gazeteler de buna karşı tepkiler kendini gösterir. Nadir Nadi, *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan "Hangi Basın Rejimi" başlıklı yazısında iktidarı şöyle eleştirmiştir. Nadi, üç buçuk yıl önce özgür basın nidaları atarak basını göklere çıkaran, onun desteğiyle kuvvetlendiğini ilan eden, iktidarı ele geçirince eski Basın Kanunu'nun zincirlerini kıran DP, şimdi genel seçimlere üç – beş ay kala, birden bire fikir ve huy değiştirmiştir. DP'nin bu yaptığı akla ve mantığa sığmamaktadır. Özgür basını kısıtlamak için alınan her tedbir, nihayet o basının faydalarını da silip süpürecektir. Yani yapılan bu değişikliklerle, basın hürriyeti yok edilmek isteniyor.[441]

1954 yılı DP'nin hızlı yükselişinin durduğu ve toplumun muhalefetinin başladığı dönem olmuştu. Basının, dönüm noktası ise Hüseyin Cahit Yalçın'ın tutuklanmasıydı.[442] Tutuklandığında 79 yaşında bulunan Yalçın, 3 ay sonra serbest kalmıştır. Fakat bu olay, DP'nin basına ve gazetecilere yönelik gerçekleştireceği baskıların, sansürün, cezaların… başlangıcını teşkil ettiğinden önemli bir yeri bulunmaktadır.[443]

DP'nin iktidarıyla neredeyse özdeşmiş durumda bulunan baskıcı davranış ve yasaların ilk sinyalleri, 1954 yılına gelindiğinde yeni kanun tasarısıyla görülmüştü.[444] 1954 yılında hükümet, basından gelen eleştirilere karşı ağır cezalar getiren yeni yasayı çıkardı. Bu yasayla, mahkemeye çıkartılan gazetecilerin iddialarını ispat etme hakkı ellerinden alınıyordu. Bu haksızlık birçok DP'li milletvekilinin dahi itirazlarına sebep oldu. DP'li 19 milletvekili, "ispat hakkı"[445] ile ilgili mücadele etmelerine rağmen bir

---

440 Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü,* Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s. 165.

441 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 195.

442 Uyar, *a.g.e.,* s. 34.

443 Barış Bulunmaz, "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", *Öneri Dergisi,* C. 10, S. 37 (2012), s. 209.

444 Bulunmaz, *a.g.m.,* s. 208.

445 İspat hakkının özü şudur: İlk kez 1947 yılında Ali Yücel - Kenan Öner davası ile ilk ispat hakkı tartışmaları gündeme gelmiştir. Sözü geçen davada, Kenan Öner, TCK 481. Madde uyarınca, İspat hakkı talep etmiştir. Fakat Yargıtay, Bakanların memur sayılmadığı gerekçesiyle, bu hakkın tanınamayacağını bildirmiştir. DP iktidara geldiğinde ise bunu kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve HP'nin 20 Nisan 2956 yılında verdiği "ispat hakkının tanınması hakkında yasa" önergesi reddedilmiştir." Akın, *a.g.e.,* s. 355.

başarı elde edemediklerini görünce bazıları ya DP'den ayrılarak ya da çıkarılarak Hürriyet Partisi'ni[446] kurdular.[447]

DP'nin içerisindeki muhalefeti ve ayrılıkları körükleyen bu yasadan sonra basına hiç görülmemiş şekilde ceza yağdırılmıştır. HP'nin kurulması, Türkiye'nin iç – dış, siyasi ve ekonomik sorunlarının artmış olması, muhalefetin ve basının hükümete karşı sert eleştirilerini arttırmıştır. İktidar, artan eleştiriler sebebiyle git gide huzursuz bir hale gelmiş ve bu huzursuzluğunu basına getirdiği yeni yasalarla çözmeye çalışmıştır.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, "ispat hakkı"nı en çok eleştiren kişilerden birisiydi. Kasım Gülek'e göre bu tasarıyla DP'nin elde etmek istediği dört hedefi bulunmaktaydı. Bu hedefler: 1- İktidarı eleştirenlerin kolayca suçlanabilmesi, 2- Hoşlanılmayan gazetecilerin kolayca bertaraf edilebilmesi, 3- Siyasi partilerin çalışmalarına müdahale edebilme, 4- Suç olarak teşkil edilen yeni hakların iktidarca elde edilebilmesiydi.[448]

1954 yılı başından itibaren DP iktidarı kaybetmemek, basının muhalefete yaklaşmasını engelleyebilmek amacıyla, Basın Kanunu'nu (8 Mart 1954) değiştirerek "devletin siyasi ve mali prestijini sarsan yayın" adı ile yeni bir suç ortaya çıkararak, muhalifleri susturmanın yeni bir yolunu bulmuştur.[449]

"Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun Tasarısı" isimli kanun tasarısı, DP tarafından meclise getirilerek, 9 Mart 1954'te kabul edilmiştir.[450] Basından gelen eleştirilere karşı ağır cezalar getiren bu Basın Yasası'nın yeni getirilen hükümleri ile yeni yaptırımların yolunu açmıştır. Getirilen yeni hükümler; namusa, şerefe ve kişilerin haysiyetine saldırılması ve hakarette bulunulması, itibarı sarsacak veya şöhret ve servete zarar getirebilecek bir hususun isnat edilmesi, ailevi durumun teşhir edilmesi gibi durumlarda suçu işleyene altı aydan üç yıla kadar hapis ve bin liradan on bin lirada kadar hapis cezaları getirmiştir.[451]

"Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun Tasarısı"nın kabulüyle birlikte herhangi bir gazetede, DP ileri gelenleriyle ilgili itibarı sarsacak herhangi bir haber çıkar ve eğer o kişi bunu görmezse savcılar bununla ilgili

---

446 1955 yılında Hürriyet Partisi kuruldu. Yukarıda bahsedilen 19 üye içerisinde Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Turan Güneş, Ekrem Hayri Üstündağ, Ekrem Alican gibi isimler vardı. Akşin, *a.g.e.*, s. 232.
447 Akşin, *a.g.e.*, s. 232.
448 *Ulus*, 3 Haziran 1956.
449 Akın, *a.g.e.*, s. 354.
450 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 196.
451 Şahhüseyinoğlu, *a.g.e.,* s.79.

doğrudan kovuşturma yapma yetkisine sahip olacaktır. Bu kanun üzerine gazetelere karşı binlerce kovuşturma yapılmıştır.[452]

Basına getirilen kısıtlamaların kanunlarla desteklenmesi iktidar ve muhalefetin arasında tartışmalara yol açmıştır. Yapılan yeni düzenlemelerle iktidarın arası sadece muhalefetle değil, basınla da açılmıştır. İktidarın basına karşı olan bu tavrı, iktidarla aynı bakış açısında olan gazeteler bile muhalefete doğru kaydırmıştır.

Basın mensupları iktidarın uyguladığı baskı politikası sonucunda dava açma yoluna gitmişlerdir. *Milliyet* gazetesi, gazetecilerin dava açmasını "Gazeteciler Dava Açıyor" alt başlığı ile haber yapmıştır. "Gazeteciler Federasyonu da son tecavüzlerle durumun gazeteciler için vahim bir hal aldığını açıklamıştır. Son zamanlarda basın mensuplarına karşı yöneltilen çeşitli tecavüz hareketleri, üzerinde dikkatle durulmağa değer bir mahiyet arzetmeye başlamıştır" denilen haberde, 24 Eylül 1959 tarihinde vazifeli gazetecilerin Galata'ya gittikleri ve burada polislerin saldırısına uğrayarak bazılarının hastaneye kaldırılacak şekilde yaralandığı yazılmıştır. Gazeteciler iktidarın bu tavrının, "Türk gazeteciliği için son derece vahim bir hal aldığını üzülerek açıklarken, meslek şerefimizin himayesi yolunda hiçbir engelden yılmayacağımızı da belirtmek isteriz" diyerek haklarını savunacaklarını dile getirmektedirler.[453]

1.3. DP'nin Basın Özgürlüğünü Kısıtlaması

1956'da DP Hükümeti basın özgürlüğünü kısıtlayan iki yasa daha çıkarmıştı. Var olan Kanunu'na eklenilen yeni maddeler ise şunlardı: Cevap ve düzeltme yazılarıyla ilgili daha kısıtlayıcı koşullar uygulanacak, gizli toplantı ve görüşmelerdeki alınan kararların yazılması yasaklanacak, ülkenin ahlaki ve aile düzenini bozacak şekilde heyecana sebebiyet vermek yasak olacaktır.[454]

DP'nin başa geldiği ilk yıllarda kurmuş olduğu basın özgürlüğü rejimi yapılan bu yeni değişikliklerle eski anlamından uzaklaştırıldığı görülüyor. DP'nin basın kanununda yaptığı değişiklikler DP'lileri bile rahatsız etmiştir. DP'lilerde meydana gelen bu rahatsızlık basın mensuplarında bir beklentiye sebep olmuştur. Bu beklenti ve alınan dönütle ilgili *Vakit* gazetesi şu haberi yapmıştır: "DP Meclis Grubu'nda basın hakkında baskıcı kararlar alınırken cereyan eden hadiselerle bakınca bu kararların TBMM'den geçileceği zaman yine bir takım hadiseler çıkması beklenir." DP'lilerin

452 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 196.
453 *Milliyet,* 26 Eylül 1959.
454 Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 201.

tavrına bakılınca basınla ilgili eskilere dönülebileceğinin düşünüldüğü sanılmıştır. Fakat bu beklenti karşılanmadığı gibi daha da kötüye gidilmiştir. *Vakit* yayınladığı bu haberde iyimser beklentilerin karşılanmadığını tam aksine "DP Meclis Grubu'nun Salı günkü toplantısı bizim için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur" denilmektedir.[455]

Basına getirilen yeni yasaklara ilişkin İhsan Ada, "Büyük İntikam" başlıklı yazısını yayınlamıştır. Bu yazısında Ada, yeni basın yasasıyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır: Basın Hürriyeti kökünden yıkılınca hırsıza hırsız denemeyecek çünkü şerefli taklidi yapan hırsıza karşı elimizde ispat hakkı yok, çünkü "ispat hakkı idari namuskârlığın ilk şartıdır. diyordu yeni rejim". Basın susturulmamalıdır, bu susturma basına hançer saplamaktan farksızdır. "Basın susturulduktan sonra Türkiye'yi derin bir ölüm sukûtu kaplayacak ve Türkiye susanların ülkesi haline gelecektir."[456]

İsmet İnönü, "Uyandırma" başlıklı yazısında basına getirilen yeni yasayı eleştirir: DP'nin çıkarmak istediği kanun tasarıları, tahmin edilemeyecek derecede yıkıcıdır. Ve bu kanunların, meydana getireceği ıstıraplara dayanılması güç olacaktır. Bu kanunlarla, "Yazı yazan ve konuşan herhangi sevimsiz vatandaşa, herhalde eziyet etmek arzusu hâkim görünüyor." Kurbanlar verildikçe bu yaptırımlara yapılan eleştirilerde azalacaktır. "Bu suretle siyasette, ilimde tamamıyla karanlık yeni bir devre girmiş bulunuyoruz." İnönü, Türk Milletinin hak ettiği şey 1956 yılında karanlığa gömülmek değildir. İktidar yanlılarını yarmak istiyorum zira bu gidiş tehlikelidir, demiştir.[457]

27 Aralık 1957'de DP, TBMM'den geçirdiği yasayla Meclis başkanının yetkilerini arttırdı. Bu yasayla başkana, milletvekillerinin konuşmalarındaki istemediği bölümlere müdahale ederek TBMM tutanaklarından çıkarabilme yetkisi tanındı. Bununla muhalefeti mecliste etkisiz hale getirme ve Meclis'teki istenmeyen gelişmelerden kamuoyunun haberinin olmamasını sağlamak amaçlanıyordu. Menderes Bursa'da (9 Şubat 1958) yaptığı konuşmasında basına yönelik yapılan politikaların sebeplerini şöyle açıklamıştı: Muhalefetin bizi zorlaması sebebiyle yeni tedbirler alma mecburiyetinde kalıyoruz. Bu tedbirler demokrasiye uygun sonuçlar doğurmamakta, eğer bizi zorlamasalardı, beğenmedikleri kanunları çıkarmazdık. CHP bizi zorladığı için bu tedbirlere başvuruyoruz. "Fakat daha şiddetli kanunların çıkması için ne derece

455 *Vakit*, 1 Haziran 1956.
456 *Vatan*, 6 Haziran 1956.
457 *Ulus, Dünya,* 1 Haziran 1956.

zorlarsa zorlasınlar DP sınırı aşmak, ölçüyü kaçırmak gafletini göstermeyecektir."[458] DP'liler, Menderes'in bu konuşmasında açıkladığı şekilde yapılan baskıcı kanunların sorumlusu olarak CHP'yi gösteriyorlardı.

Doç. Dr. Muammer Aksoy, *Vatan* gazetesinde "Gerçekler İnkâr Edilemeyecek Kadar Aşikârdır Basın Hürriyeti Azami Derecede Zedelenmiştir" başlıklı makalesinde Adnan Menderes'in inkâr ettiği basına yönelik baskılar üzerinde durmuştur. Aksoy, "Sayın Adnan Menderes, Aydın nutkunda, «Bu memlekette basın hürriyeti olmadığını iddia edebilecek tek kimse var mıdır? Matbuat hürriyeti yoktur denilirse, düpedüz yalan söylemiş olur» dedi." Menderes'in bu sözünün yersiz olduğunu düşünen Aksoy, tüm dünyanın bildiği gerçeklere gözlerini kapayan Menderes'in, "Matbuat dilediği gibi tenkid etmiyor mu? Hattâ hücumda bulunmuyor mu?" düşüncelerinin ardına takıldığını söylemiştir. Menderes'in söylediği bu söze karşılık olarak, "Önce işaret edelim ki, bir memleket basınında iktidarı tenkid veya ona hücum eden yazıların sadece yayınlanabilmesi, basın hürriyetinin mevcut sayılması için kâfi gelebilseydi, sansür sistemini Anayasa ile reddetmiş olan bütün memleketlerde basın hürriyetinin varlığını kabul etmek gerekirdi" diyerek cevap verir. Ülkede sansürün bulunmamasının demokratik anlamda basın hürriyetinin olduğu anlamına gelmediğini yazısında defalarca tekrar etmiştir.[459]

27 Nisan 1960'da kurulan Tahkikat Komisyonu kanunundaki ikinci maddesi basınla ilgili yeni hüküm içermektedir. Bu hüküm: yasalara uymayan gazete ve dergilerin basılması ve dağıtımı durdurulur ve yayın yasaklarına rağmen uygulamasında devam eden yayınlar kapatılır, şeklindedir.[460]

Tahkikat Komisyonu, yeni yasakları beraberinde getirmişti. Gazeteler, kapatılmalarına rağmen yine de yazılarını yazmaya devam etmişlerdi. DP'yi destekleyen gazeteler dışında ki diğer gazeteler, basına yönelik yapılan, çalışma alanının kısıtlanmasına sebebiyet veren kanunların çıkarılmasından memnun değillerdi.

1.3.1. DP'nin Basına İlişkin Yasakları

Bu dönemde hükümet olumsuz yazılar yazan gazetecilere karşı oldukça sert bir tutum göstermiştir. Yazarlara karşı uygulanan, hapis ve gazetelerin kapatılması gibi

458 Uyar, *a.g.e.*, s. 34-36.
459 *Vatan*, 6 Ekim 1958.
460 Topuz, *100 Soruda…*, s. 208.

yasaklar olağan hale gelmeye başlamıştır. Türk basınının önemli simalarından birisi olan Hüseyin Cahit Yalçın, ileri yaşına rağmen tutuklananlar arasındadır.

Menderes dönemindeki yayın yasaklarının Atatürk ve İnönü dönemindekilere kıyasla daha çok olduğu görülmektedir. Bunun sebebini bazı tarihçiler Sovyet-komünizm tehditi, dış sorunlar, Türkçülük düşmanları, Ermeni ve Kürt propagandası yapanların engellenmek istenmesi olarak ele aldığı gibi diğer tarihçiler ise baskı rejimi kurarak iktidarı kaybetme korkusuna bağlamaktadırlar.

Tablo 3.1. Menderes döneminde yayın yasağının uygulandığı konular

Komünist Propagandası Yapanlar	47 Adet
Kürtçülük Propagandası Yapanlar	17 Adet
Rumluk ve Ermenilik Propagandası Yapanlar	17 Adet
Müstehcen Yayınlar Yapanlar	3 Adet
İnkılâplara Muhalefet Edenler	6 Adet
Misyonerlik Yapan Yayınlar	18 Adet
Devlet Büyükleri Aleyhine Yazılar Yayınlayanlar	2 Adet
Ülke Aleyhine Yayın Yapanlar	40 Adet
Komşu Ülkelerle Var Olan İlişkilere Zarar Verici Yayın Yapanlar	1 Adet

Kaynak: Yılmaz Mustafa, Doğaner Yasemin, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973),* Siyasal Kitapevi, Ankara 2007, s. 20.

Haftanın Sesi dergisinin sahibi ve yazı işleri müdürü olan Yusuf Aluşkol, *'İşçiler Birleşiniz'* başlıklı yazısı yüzünden 1951 yılında tutuklanmıştır.[461]

6 - 7 Eylül Olaylarının ardından *Ulus* gazetesi, 19 Eylül 1955 tarihinde İsmet İnönü'nün "Çetin Bir İmtihan" başlıklı makalesini yayınlamıştır. Bu makale ile *Ulus* gazetesi sıkıyönetim kurallarını çiğnemiş bulunarak kapatılmıştır. Sözü geçen makalenin içeriği ise şu şekildedir: 6 - 7 Eylül olaylarının hassasiyeti sebebiyle Meclis toplanmalı ve olayları tetkik etmelidir. İktidar partisinin bu konuyla ilgili bir şeyler yapmasını beklemekteyiz. İnönü, icra vekillerinin sık sık değişmesi, meclise danışılmanın azaltılması, örfi idarenin temas ettiği mercilerin sürekli değiştirilmesinin gözden kaçmadığı, hükümetin bu yaptıklarıyla TBMM'ne hesap vermekten kaçtığını söylemiştir.[462]

461 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.*, s. 79.
462 *Ulus*, 19 Eylül 1955.

Türkiye'nin dış kamuoyunda saygısının zedelenmesine neden olan 6-7 Eylül olaylarının ardından basına sansür uygulanmıştır. İsmet İnönü'nün makalesinin yayınlanmasının ertesi günü Örfi İdare Kumandanı bulunan Korgeneral Nurettin Aknoz'un imzasıyla bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiri şu şekildedir: 1. *Ulus* gazetesinin 19 Eylül 1955'te yayınladığı "Çetin Bir İmtihan" başlıklı yazısı ile Örfi İdare Komutanlığı'nın yasağına uymamış ve bu sebeple *Ulus* gazetesinin basılması ve yayımlanması süresiz olarak men edilmiştir. 2. 19 Eylül tarihli *Hürriyet* ve *Tercüman* gazeteleri *Ulus*'ta çıkan yazıyı yayınladıkları için Örfi İdare yasağına uymamıştır. Bundan dolayı 15 gün süre içerisinde basılması ve yayımlanması men edilmiştir. 19 Eylül tarihli *Hergün* gazetesinde yayınlanan "Amerika'nın bir tavsiyesi başlıklı yazısıyla Örfi İdare yasağına uymamıştır. Bundan dolayı 15 günlük süre içerisinde basılması ve yayımlanması men edilmiştir.[463]

1954 - 1960 yıllarında uygulanan yayın yasakları, Abdülhamid ve tek parti dönemindeki uygulamaları akla getirmişti. Basına son anda gelen yasaklar sebebiyle haberler daha kalıptayken kazındığından, birinci sayfaları beyaz boşluklarla çıkıyordu.[464]

Dünya gazetesinin beyaz sayfalarla ilgili "İstanbul gazeteleri ve beyazlıklar" başlıklı yazısı dikkat çekicidir. Bir iki gazete dışında bütün gazetelerin beyaz boşluklar halde çıkması, halkı şaşkınlığa uğratmıştır. Hatta yaşlılar, sansür devrinin geldiğini düşünmüşlerdir. İşin aslının, Manisa Sulh Ceza Hakimliğinin gece yarılarında gazetelere tebliğde bulunduğu, baskıya geçildiği için derhal toplatma hükmünün de eklendiği alaycı bir tonla aktarılmıştır.[465]

Milliyet'te yayınlanan "Artık Yeter" başlıklı yazısında Abdi İpekçi, basın kanununun nasıl olması ve nasıl olduğunu, gazetecilerin haksız yere tutuklanıp içerde kalma sürelerinin belirsizliği ve uzunluğuyla ilgili eleştirilerini yazmıştır: "Önümüzdeki hafta yine birçok meslektaşımız; arkalarında karılarını, annelerini, babalarını, evlâtlarını bırakarak hapse sokulacak." İçeriye alınan gazeteciler, aylardan beri çile çekmiş ve bazıları da çıkmaya hazırlandıkları şu günlerde çektikleri ıstıraplar yeterli görülmeyerek daha uzun bir süre hapishanenin dört duvarlarına katlanmak zorunda olacaklardır. Gazetecilere reva görülen bu muamelenin sebebinin ne olduğunu anlamayan İpekçi, bu gazetecilerin hiçbiri ne adam öldürdü, ne ülkeyi karıştırdı, ne de gangsterlik yaptılar

463 Şahhüseyinoğlu, *a.g.e.,* s.88.
464 Kabacalı, *a.g.e.,* s. 179.
465 *Dünya,* 3 Mayıs 1959.

diyerek suçlarının ne olduğunu anlamadığını söyler. İpekçi, bu gazetecilerin tek suçlarının, eleştiri yazısı yazmak ve karikatür çizmek olduğunu, "Onları katillerle, vatan hainleri ile hırsızlarla, muhtelislerle, muhtekirlerle, ırz düşmanları ile aynı hücreye kapatan suç, memlekette basın hürriyetini mevcut farz edip fikirlerini serbestçe belirtmelerinden ibarettir" demektedir. Basın yoluyla işlenecek suçlarla ilgili kanunların olması gerektiğini fakat bunun siyasi çıkarlarla hazırlanmaması gerektiği söylenmektedir.[466]

Basına yönelik getirilen kısıtlamaların durdurulmasıyla ilgili olarak DP Afyon milletvekilinin hazırladığı tasarı dikkat çekicidir. "Ozçoban, Basın Suçlarının Affını İstiyor" başlıklı haber de diğer DP'lilerinde bu tasarıya taraftar olunduğunu ve teklifin kanunlaşmasının muhtemel olduğunu yazmaktadır.[467]

1.3.2. Tekzipler ve Yayın Yasakları

DP'nin basına karşı tutumu son yıllarında iyice sertleşmişti. Hükümet çıkardığı kanunlarla basını kısıtlama yoluna gitmesine rağmen yeni baskı yolları arıyordu. Tutuklamalar, baskılar, tekzip[468] ve neşir (yayın) yasaklarına ilaveten kapatma kararı alarak en sert uygulamaları sergiliyordu. Gazeteler de verilen tekzip yazılarına sıkça rastlanılıyordu. Artık neşir ve tekzip yazıları gazetecilerin görmeğe alıştıkları bir konu haline gelmişti. Gazetelerin ilk sayfalarında bu yasakların şu şekilde yayınlanıyordu:

> "Milliyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne
>
> C.H.P Genel Başkanı Malatya Mebusu İsmet İnönü'nün İstanbul'a gelmesi dolayısiyle cereyan eden hâdisat hakkında hazırlık tahkikatı yapılmakta bulunduğunu cihetle, tahkikatın seyrine tesir yapabilmesi itibariyle C.H.P. Genel Başkanı Malatya Mebusu İsmet İnönü'nün İstanbul'a gelişi dolayısiyle cereyan eden hadisata ait her türlü neşriyatta bulunulması ve keza bu mevzudaki her türlü beyanatın neşri Basın Kanununun 30 cu maddesinin 2 ci fıkrası gereğince nöbetçi Sulh Ceza Hâkimliğinin 4/5/959 tarih ve 59/19 sayılı kararıyle yasak edilmiştir.
>
> Gereğinin ifası rica olunur. 4/5/959
>
> İstanbul C.M.U. Baş muavini Celal Beykal"[469]

---

466 *Vatan,* 4 Kasım 1958.
467 *Vatan,* 14 Aralık 1958.
468 Arapça'da yalanlama anlamına gelen bir kelimedir. Hukukta bir kişinin onur ve haysiyetine dokunan veya kendisiyle ilgili gerçeğe aykırı yayın yapılması durumunda kişiye tanınan bir haktır. Getirtilen bu kanunla, kişilere saldırılar yapılmasında ve hak ihlalleri olması durumunda haksızlığa uğramış durumda bulunulan kişilere cevap ve düzetme yazısında bulunarak bunu basın aracılığıyla halka duyurma imkanı verilmektedir. Burada hak ihlaline maruz kalan kimse aynı basın- yayın organlarıyla bahsi geçen içeriğin kendi şahsı için esasenı açıklamakta ve neden doğru olmadığını anlatabilme hakkına sahiptir. İşte bu cevap ve düzeltme yazısına tekzip denir.
469 *Milliyet,* 5 Mayıs 1959.

Dünya, Manisa'da meydana gelen olayların yazılması, yazıldı ise de toplatılmasıyla ilgili kendisine verilen neşir yasağını "Mahkemenin neşir yasağı" başlığıyla yayınlamıştır. Yayınlanan yasak tebliği: "Dünya Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne: Manisa Sulh Ceza Hâkimliğinin 1.5.959 gün ve 259 sayılı yıldırım telle tebliğ edilen kararı yukarıya çıkarılmıştır. Gereğince rica ederim"[470], şeklinde yayınlanmıştır.

Birçok gazete bu yasaklara maruz kalmış ve neşir yasağı yazısını ilk sayfalarında: "NEŞİR YASAĞI"[471], "Savcılıktan aldığımız tekziptir"[472] vesaire şeklinde yayınlamışlardı.

Vatan gazetesinde *Akis, Ulus* ve *Zafer'in* aldıkları cezalarla ilgili "Akis, Ulus ve Zaferin Cezaları Kesinleşti" başlıklı yazıya yer verilir. Haberin içeriği şöyledir: "Yargıtay 3. Ceza Dairesi Ulus ve Zafer gazeteleri ile Akis Dergisine ait mahkumiyet kararlarını tasdik etmiştir…"[473]

Zafer gazetesi, *Yeni Gün* ve *Ulus* gazetelerinin davalarını "Ulus Gazetesi Mahkûm Oldu" başlığı ile vermiş ve bu dava sonucunda: "Ulus Gazetesi eski Yazı İşleri Müdürü Bayhan Cenkçi'nin bir sene mahkûmiyetine ve Ulusun bir ay müddetle kapatılmasına(…)" karar verilmiştir.[474] *Ulus* ve *Akis*'in yayınları Mayıs 1959'da yasaklanmıştır.[475] Aldıkları cezaların ardından *Yeni Gün* ve *Zafer*'de kapatılmıştır.[476]

Gazetelere yayın yasağı ve kapatma kararının getirilmesi gazetelerin alıştığı bir durum haline çoktan gelmiştir. Gazete ve dergilerin sayfalarında "ULUS BİR AY KAPATILDI"[477] "ULUS,, İKİ AY DAHA KAPATILACAK"[478] şeklindeki kapatma kararlarını görmek, DP iktidarının son yıllarına doğru normal bir hal almıştır.

DP'nin basınla arasının kötüye gidişiyle birlikte farklı tarihlerde birçok gazeteci "Yusuf Ziya Ademhan, Selami Akpınar, Cüneyt Arcayürek, Cemil Sait Barlas, Beyhan Cenkçi, Bedii Faik, Tarık Halulu, Naim Tiralı, Kemal Toker, Cemalettin Ünlü, Oktay Verel gibi" [479] tutuklanmıştır.

---

470 *Dünya,* 3 Mayıs 1959.
471 *Dünya,* 5 Mayıs 1959.
472 *Dünya,* 15 Mayıs 1959.
473 *Vatan,* 28 Ekim 1958.
474 *Zafer,* 31 Ocak 1959.
475 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,* s. 196.
476 *Dünya,* 28 Mayıs 1959.
477 *Milliyet,* 26 Nisan 1959.
478 *Milliyet,* 2 Temmuz 1959.
479 Şahhüseyinoğlu, *a.g.e.,* s.80.

Basına ve muhalefete yönelik baskıları iktidarının son dönemlerinde arttıran DP'nin dikkat çeken uygulamalarından birisi *Akis* dergisinde yazar olarak görev yapan ve İnönü'nün damadı olan Metin Toker'in gözaltına alınmasıydı. Toker, *Akis* dergisinde Devlet Bakanı olan Mükerrem Sarol'la ilgili yazısından dolayı tutuklanmış, Ankara cezaevine gönderilmiş ve 7 ay 23 gün ceza almıştır.[480] Metin Toker, bir yazısında Nihat Erimi küçük düşürdüğü iddiasıyla da bir yıl hapse mahkûm edilmiştir.[481]

Ulus, Halkçı ve *Yeni Ulus* gazetelerinde müdürlük yapan Cemal Sağlam'la ilgili 69 dava açıldı. Öldüğü gün duruşmaya çağrılmıştı.[482]

Tablo 3. 2: Haklarında soruşturma açılan gazetelerin illere göre dağılımı:

Şehir Adı	Takibat Sayısı	Mahkûmiyet	Beraat
İstanbul	604	264	323
Ankara	383	151	149
İzmir	185	67	86
Samsun	127	49	74
Zonguldak	96	29	37
Adana	65	17	47
Toplam	1460	577	716

Kaynakça: Albayrak, *a.g.e.,* s. *403.*

Tercüman, Zaman, Ulus, Yeni Sabah, Dünya, Milliyet, Vatan, Cumhuriyet ve *Yeni Gün'ün* yayınları başta olmak üzere, birçok gazetenin yöneticileri ve yazarları için davalar açılarak, mahkûmiyet kararları alınmıştır.[483] 1958 tarihine gelindiğinde 4 yıllık sürede mahkûm edilen gazeteci sayısı 238'di.[484]

Gazete ve dergilerin sayfalarında, "Bir haftada 6 mahkûmeyet"[485], "İZMİR'DEKİ DAVALAR"[486], "54 GAZETECİ YARGILANDI"[487], "Yurtta 29 basın dâvasına bakıldı"[488], "Bir gazeteci arife günü 10 AYA MAHKUM OLDU"[489], "BİR GAZETECİ TEVKİF EDİLDİ"[490] şeklindeki haberleri görmek normal bir hal almıştı.

480 Bulut, *a.g.m.,* s. 129.
481 *Akis,* 9 Aralık 1959.
482 Kabacalı, *a.g.e.,* s. 168.
483 Kabacalı, *a.g.e.,* s. 177.
484 *Vatan,* 16 Aralık 1958.
485 *Kim,* 30 Ocak 1959.
486 *Milliyet,* 2 Temmuz 1959.
487 *Milliyet,* 2 Nisan 1959.
488 *Dünya,* 2 Nisan 1959.

Basına karşı girişilen sert tutum sebebiyle; resmi ilanların ve kâğıtların keyfi bir şekilde tahsis edilmesi, mürekkep ve baskı makinalarının alımını zorlaştırmak, gazeteciler doğrudan aranarak kızgınlığın belirtilmesi gibi çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Nihat Erim, 1 Aralık 1954 tarihli günlüğünde bu konuyu, " Gazete çıkarmak, mayın dökülmüş denizde kaptanlık etmekten daha zor bir hal aldı" şeklinde özetler.[491] Barış Bulunmaz, DP'nin bu dönemde basına karşı giriştiği engelleme girişimlerini, basın tarihi boyunca hiçbir dönem de görülmemiş 'besleme basın' devrinin açılışı olarak yazmıştır.[492]

1959-1960 yıllarına gelindiğinde basın davalarının sayıları olabildiğine artmıştı. 1960 yılında birçok gazeteci mahkumiyet yiyerek, ceza evinde bulunmaktaydı. Kapatma kararlarının devam etmesiyle birlikte 11 ilde 26 gazeteci için tutuklanma kararı verilmişti. Ek olarak da basın tarihine "Pulliam Davaları"[493] adıyla geçmiş bulunan davalar sürüyordu.[494]

Pulliam Davaları konusu ve Menderes'in bu konuyla ilgili haber yazanları dava ettirmesi gazetelerin dikkatinden kaçmamıştır. Bu konuyla ilgili haberler gazetelerde, "Pulliam makalesini iktibas eden gazetenin mes'ulleri cem'an 47 ay 16 gün hapis cezası yedi" ve "Nazilli'de de Kervan gazetesi sâhibi 1 sene 1 ay 10 gün ağır hapse mahkûm oldu"[495] şeklinde yer almıştır. Menderes, *Dünya* gazetesi aleyhine açtığı bir davadan feragat etmesi üzerine dava düşmüştür.[496] Menderes'in bir gazete aleyhine hareket etmekten vazgeçmesi, gazeteleri şaşırtmıştır.

2. Yazılı Basın' da Vatan Cephesi

Vatan Cephesi, kuruluşundan itibaren basındaki yerini korumuştur. Basın, Vatan Cephesi haberlerinde, daha ziyade üyelerin üye olma biçimleri konusuna ağırlık vermiştir. Adnan Menderes, Vatan Cephesi kurulma yoluna gidileceğini söylemesinden

---

489 *Milliyet,* 9 Nisan 1959.
490 *Milliyet,* 4 Temmuz 1959.
491 Demirel, *a.g.e.,* s. 209.
492 Bulunmaz, *a.g.m.,* s. 210.
493 ABD'de Arizona Republic ve Indianapolis isimli gazeteleri çıkaran Eugen Pulliam, Başbakan Adnan Menderes'le röportaj yapmak ve Türkiye'yi tanıtmak amacıyla Türkiye'ye geldiğinde Menderes'e görüşme isteğinde bulunmuş ve isteği kabul edilmiştir. Başbakanın, vapurla İzmir'e giderken kendisiyle vapurda görüşeceği bildirilmiştir. Eşiyle birlikte vapurda randevu saatini bekleyen Pulliam, Menderes'le karşılaştığında randevu zamanını beklediğini söylemişlerdir. Menderes, "Böyle bir görüşme isteğinden benim haberim yok" demesinin ardından Pulliam, ABD'ne döndüğünde konuyla ilgili 2 tane eleştiri yazısı yazmıştır. Pulliam'ın yazılarına *Dünya, Ulus* ve *Vatan, Akis, Kim ve Altı Ok* basın araçları yayınlarında yer verdiler. Menderes'in izni alınarak bunlar hakkında dava açılmıştır. 1959-1960 yıllarında bu davalar ve mahkumiyetler sürmüştür. Kabacalı, *a.g.e.,* s. 178.
494 Şahhüseyinoğlu, *a.g.e.,* s.92.
495 *Milliyet,* 30 Temmuz 1959.
496 *Milliyet,* 10 Eylül 1959.

itibaren gazeteler Vatan Cephesi'ni mercek altına almışlardır. DP yanlısı olan basın sayfalar halinde Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri, yeni açılan ocaklar, katılımlar vesaire hakkında bilgileri vermişlerdir. Muhalif gazete ve dergiler ise Vatan Cephesi'ne katılanların gerçekliğini sorgulayarak verilen sayıların abartıldığından bahsetmiştir. Muhalif basın sürekli olarak Güç Birliği'ne destek vererek Vatan Cephesi'nin karşısında yer almıştır.

Basın, Vatan Cephesi'yle ilgili hiçbir haberi kaçırmamaya çalışmıştır. Bu gazetelerden bazılarının yayınladıkları haber başlıkları; "Basın Hürriyeti Kısıtlanmamalıdır"[497], "D.P. DÜN İKİ VATAN CEPHESİ OCAĞI AÇTI"[498], "Vatan Cephesi,, Toplanırken"[499], "Vatan Cephesi" "Üç perdelik komedi" [500], "Vatan cephesi, ocakları ile ilgili yeni bir iddia"[501], "75 Bin Liraya Vatan Cephesi Kurduruldu"[502], "DP'liler "Vatan Cephesi İçin Dün Toplantı Yaptı"[503] şeklindedir.

1959 yılındaki sayısında *Kim* dergisi DP'nin uygulamalarındaki tutarsızlığı ve Menderes'in Vatan Cephesi ile ulaşmak istediği amaç dile getirilmiştir. Bu yazıda, bir cephe kurulduğu doğrudur. Diğer partilerden de bu cepheye akın akın insan Menderes'in başbuğluğu altında kurulan bu Vatan Cephesi'ne katılarak emir gelene kadar talim ve terbiye alıyorlardı. Bununla ilgili ilk işaret İzmir'de verilmişti. Muhalefete karşı birlik olarak yekvücut olmanın ilhamı İzmir'de verilmişti. O dönemde Vatan Cephesi tabiri dünyanın birçok yerinde rağbet görüyordu. Fransa'da, De Gaulle partisi ve vatandaşı, partiler üssü şahsiyetin verdiği kuvvetle Vatan Cephesi'ne davet ediyordu. Fransa'nın içerisinde bulunduğu zorluklardan sadece el birliği ile çıkılabileceği kanaatini rahat bir dille söylüyor ve sahip olduğu fikirleri Fransızlara kabul ettiriyordu. Türkiye'nin iç politikasında halledilmesi gereken birçok meselesi vardı ve iç düzeni bir türlü sağlayamıyordu; bu durumda Menderes de halkı etrafında toplamağa davet etmeliydi. 1957 seçimlerine kadar kötü örnek olarak gösterilen Fransa şimdi iyi örnek olarak gösteriliyordu. Fakat Menderes, Gaulle gibi bir milli kahraman değildi zira o yıpranmamıştı. Ama halka çağrı yapabilmek için bir tipte devlet adamı olmak gerektiğinden dolayı Syngman Rhee de Kore'de halkını Vatan Cephesine davet ediyordu. De Gaulle kuvvetli bir Fransa, Syngman Rhee ise kuvvetli bir Güney Kore'yi

497 *Vatan,* 17 Kasım 1958.
498 *Milliyet,* 6 Nisan 1959.
499 *Vatan,* 6 Ocak 1959.
500 *Kim,* 6 Şubat 1959, s. 9.
501 *Milliyet,* 11 Mart 1959.
502 *Vatan,* 28 Ocak 1959.
503 *Vatan,* 8 Aralık 1958.

amaçlıyordu. Bu olanlardan dolayı Menderes, ülkesinin kaderini Vatan Cephesi kurmakta görüyordu. Çünkü kuvvetli bir Türkiye, kuvvetli Adnan Menderes demekti. Adnan Menderes, kendisini kuvvetten düşürecek her hareket ihanet sayılmaktaydı. Bu ihanetin cezasının ne olacağı ise İzmir'den sonra, Manisa'da Vatan Cephesi'nin ilk çağrısı yapılırken, bu cezaların da tarifi yapılmaktaydı. İktidara karşı gelenlerin gözleri önünde ceza yöntemleri canlandırılıyordu. Fakat Menderes'in arkasındakiler itham ettiği gruptan ne daha kalabalık ne de sıkıydı. Vatan Cephesi'yle amaçlanan saflarını gevşeterek oraya yeni katılımlar sağlamak ve iktidarın sırlarına sahip olarak koruyacak kuvvette bir siyasi orduya sahip olmaktı. "Hazır, ortada bir çok şikayetler vardı, huzura kavuşmayı isteyen büyük bir vatandaş çoğunluğu vardı ve kurtuluş Vatan Cephesi'ndeydi, Menderes'in etrafında toplanılacak ve "kafirler" yok edilecekti." Muhalefeti itham eden zihniyet, Vatan Cephesi'ni tek tip düşüncenin, tek kişinin, tek kuvvetin aracı haline getirmek isteniyordu. Hedeflenenler bu olunca da, tabi ki de, cepheye asker toplamak için her şey mubah olacaktı,[504] şeklinde anlatılmıştır. *Kim*'de yayınlanan bu yazıda Vatan Cephesi'ne karşı olarak yapılan bir yoruma yer verilmiştir.

İhtilalin ardından yapılan soruşturma sürecinde, soruşturma için delil niteliği taşıdığı düşüncesiyle bazı yayınların temini yoluna gidilmiştir. Vatan Cephesi oluşumuyla ilgili en çok yayın yapan Zafer gazetesinin, 1958 - 1960 yılları arasındaki nüshalarını incelemek için Milli kütüphaneden istenmesi ayrıca Akis mecmuası ile Ulus gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğü'nden yayınlanan Vatan Cephesinin kuruluşu ve faaliyetleri hakkındaki haberlere ilişkin nüshalarla ilgili bilgisi olan kişilerin gönderilmesi istenmiştir. Anılan dergi ve gazetelerden kesilen kupürler soruşturma dosyasında delil olarak yerini almıştır ve yargılananlara bunlarla ilgili sorular sorulmuştur.[505]

3. Afişler, El İlanları

Yazı ve resmin görselleştirilmesiyle oluşan, insanların rahatça görebilecekleri yerlere asılarak ya da dolaştırılarak, siyasi faaliyetlerin halka ulaştırılmasında da kullanılan afişler, görsel araçlardandır. Siyasal afişçilik, 20. yy'ın ilk çeyreğinden itibaren sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Afişler belirli şekillerde ve belirli konularda hazırlanarak insanların dikkatlerini çekmek amacıyla hazırlanmaktadır. Siyasi fikirlerin

504 *Kim*, 30 Ocak 1959.
505 Uyar, *a.g.e.*, s.132.

iletilmesinde önemli yeri olan afişlerin küçültülmüş birer örneği genellikle gazetelerde siyasal reklam ve propaganda amacıyla kullanılmaktadır.

Seçim afişleri ülkemizde 1946 yılında çok partili hayata geçilmesinden sonra uygulanmaya başlamıştır. 1950 yılında yapılan seçimler için sokaklarda, köy kahvelerinde DP ve CHP afişleri asılmıştır. DP'nin ünlü ve yaygın olan seçim afişi[506]: "Yeter Söz Milletindir!" sloganıyla DP'nin simgesi olarak siyasi tarihimize geçmiştir.[507]

1954-1957 yıllarındaki seçimlerde de yoğun bir şekilde afiş kullanıldığı halde "yeter söz milletindir" afişinin başarısını yakalayamamışlardır. 54-57 yıllarında DP, daha çok uygulamalarını anlattığı afişleri tercih etmiş, bu afişlerde daha ziyade sloganlara ağırlık verilmiştir.[508]

DP halka fikirlerini anlatmak için elinde olan bütün imkanları sonuna kadar kullanmaktan çekinmemiştir. Dönemin gazetelerine bakıldığında ilanlardan oldukça yararlandıkları göze çarpmaktadır. DP hükümeti gazete ilanları dışında duyuru yapmak amacıyla el ilanlarını da kullanmıştır.

4. DP Döneminde Radyo Faaliyetleri

Radyo fikir yayma ve siyasi propaganda vasıtası olarak kullanıldığından dolayı gitgide artan bir önem kazanmıştır. Partilerin radyolardan yararlanmaları ise çeşitle merhalelerden geçmiştir. DP yönetimi aldığı çeşitli kararlarla (seçme ve seçilme serbestliğinde daralma, hakim istiklalini, üniversitelerin muhtariyetini, basın ve toplantıların kısıtlanması gibi) antidemokratik uygulamalarını sürdürmüştür. Kendi uygulamalarını ve fikirlerini halka radyo üzerinden duyurmayı da ihmal etmemiştir.

Muhalefette iken en büyük arzusu ve amacının "Antidemokratik kanunların tasfiyesi" olduğunu söyleyen DP, iktidarı elde ettikten sonra bu sözlerini unutmuş ve aksi istikamette hareket etmiştir. Ayrıca mevcut antidemokratik kanunlara ek olarak yeni antidemokratik kanunlar eklemiştir. Mesela CHP muhalefete, radyodan yararlanma

---

506 Afişi yapan kişi, Teknik Eğitim Müsteşarlığında görevli bulunan ve aynı zamanda grafik sanatçısı olan Selçuk Milar'dır. Hasan Ali Yücel'in kendisiyle çalışmak istemesini CHP'ye karşı olan inancını kaybettiğinden reddetmiş, daha sonra DP ile de yolu ayrılmıştır. "Yaptıklarımız, yapacaklarımızın teminatıdır" sloganlı afişi hazırlamasının ardından DP ile ilişkisini kopardığını oğlu Kerimhan Milar aktarmaktadır. Büşra Salman, *Demokrat Partinin Seçim Stratejilerinin Yazılı Basına Yansıması (1950 Genel Seçimleri),* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Özgür Gönenç, İstanbul 2012, s. 65-66.

507 Salman, *a.g.t.,* s. 66-67.

508 Esra Keloğlu-İşler, "Demokrat Parti'nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* S. 24 (2007), s. 117.

hakkını tanıdığı halde, DP bu hakkı tanımayarak devlet radyosunu parti malı haline getirmiştir.[509]

Radyo rejiminin demokratik bir mecrada ilerlemesi çok partili hayata geçişle olmuştur. Fakat çok partili hayata geçilir geçilmez, muhalefet partisi konumunda olan DP'nin en çok üzerinde durduğu konulardan birisi radyodur. DP devlet radyosunda iktidar partisi ile eşit söz hakkı talep edilmiştir. 1949 yılında "5392 sayılı Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu"nu getirterek CHP, bu konuyla ilgili ilk adımı attı. Bu kanunla TBMM için yapılacak olan genel seçimlerde, siyasi partilerin propagandalarını izah için belirtilen bir süreleri olacaktı. Bahsedilen süre, seçimlere 15 gün kala başlatılarak, seçimlerden önceki 2 güne kadar radyodan herhangi bir ücret ödemeden konuşulabilmesini içeriyordu[510]

Muhalif partilerin radyodan faydalanmalarıyla ilgili ileri adımlar atıldı. Radyoda seçim propagandası yapma hakkı, en az beş seçim içerisinde aday gösterilmiş olan tüm siyasi partilere tanındı. Konuşma metinlerinin önceden Genel Müdürlüğe bildirilmesi mecburiyeti ve Savcılığın bu konuşmaları daha önceden denetlemesi usulü kaldırılmıştır.[511]

DP iktidara geldikten sonra Devlet radyosunun halk adına kullanılacağını söyleyen Adnan Menderes, devlet radyosundan İslami yayın yapılması taraftarıydı. Zira Türkiye %99'u Müslüman olan bir ülke idi. Menderes'in emri üzerine iktidara geldiklerinden sonraki kandil gecesi radyodan halka mevlit dinlettirilecekti. Mevlidin radyodan yayınlanması, kimi vatandaşların memnuniyetine sebep olmuşken, kimileri ise laikliğe aykırı buldukları için eleştirmiştir.[512]

Radyonun yayılması özellikle çok partili hayata geçişten sonra (1945-1946), küçük merkezlere ve köylere de geniş ölçüde girmeğe başlamıştır. Rakamların hızla yükselişi ile köy radyoları birkaç kişiye değil, bütün köy halkına birden hitap etmiştir. Radyonun siyasi alanda fikir yayma aracı olarak kullanılmasıyla liderler fikirlerini ve amaçlarını halka doğrudan ulaştırmışlardır.[513]

---

509 Aydemir, *a.g.e.,* s. 167.
510 Turhan Feyzioğlu, *Demokrasiye ve Diktatörlüğe Dair,* İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1957, s. 83.
511 Feyzioğlu, *a.g.e.,* s. 84.
512 Bozdağ, *a.g.e.,* s. 99.
513 Feyzioğlu, *a.g.e.,* s. 82.

4.1. Radyo'nun Propaganda Aracı Olarak Kullanılması

DP iktidarında radyo[514], iktidarın ihtiyacı olduğu konularda destek vermek ve parti propagandasını gerçekleştirebilmek amacıyla bir araç vazifesi görmüştür.[515] Vatan Cephesi'nin kurulması, faaliyetleri Menderes'in ilanından başlamış ve çoğalarak devam etmiştir. Muhalefetin ise eleştirdiği şeylerden birisi de radyonun DP tarafından kendi propaganda aracı olarak kullanılması olmuştur. Ve bu durumla ilgili şikayetçi tutumunu muhalifler sürekli olarak dile getirmişlerdir.

Konuyla ilgili CHP Milletvekili Kasım Gülek: Devlet Radyosu'nun iktidarın propaganda aracı haline geldiğini, vatandaşın paralarıyla işletilen radyoda parti propagandasının yapılmasının yanlış olduğunu, iktidarın konuşmalarının tamamı verilirken, muhalefetin ise söz alamadığını ifade etmiştir.[516]

CHP, DP'yi radyoyu tekeline almakla suçlamaktaydı. *Vatan* gazetesinin "CHP Radyoyu Tenkid Çemberine Aldı"[517] başlıklı yazısından anlaşılacağı gibi muhalefet radyoda oluşturulmaya çalışılan tekele, karşı koymaya çalışıyordu. Menderes ise radyonun hükümetin bir organı olduğunu bu sebeple de hükümet tarafından kullanıldığını ve radyonun herkesin malı haline gelemeyeceğini iddia etmişti: "Radyoyu siyasi partilerle paylaşmayacağız; bunu artık anlamaları gerekir. Radyoda her türlü parti politikasına yer vermemek için ve radyoyu Hükümetin görüşlerini aksettiren bir organ haline getirmek için elimizden gelen her gayreti sarfediyoruz."[518] Menderes, Burdur'da yaptığı konuşmasında, "radyoyu ebediyyen kullanılacağız" demiştir.[519]

Menderes'e radyonun sadece iktidar tarafından kullanılmasının sebepleri sorulduğunda Başbakan şöyle yanıtlamıştır: "… Bir devlet organı olan radyoyu denetleme yetkisi hükümette olduğu için, bu uygulama tamamen demokratiktir. Radyo bir kamu malı değil ve muhalefetle paylaşılamaz." Bu konu ile ilgili yapılan eleştirilere "milli irade" tanımı kullanılarak karşılık verilmiştir.[520]

---

514 1950-60 döneminde ilk özel haber ajansı olan Türk Haberler Ajansı(THA)[514] ise bu dönemin radyo faaliyetleriyle ilgili iletişimde iz bırakmıştır. Kadri Kayabal, ilk özel haber ajansı olan Türk Haberler Ajansı'nın kurucusudur. Kadri Kayabal (1921- 1979) gazeteciliğe 18 yaşında başlamış, birçok gazete de röportaj yazarı olarak çalıştıktan sonra Türk Haberler Ajansı'nı kurmuştur. İlk faks bağlantılarını da THA kurarak 70'li yılların başlarında tüm gazetelerle faks bağlantısını ve taşradaki haber şebekesini örgütlemeyi başardı. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 224.

515 Gaytancıoğlu, *a.g.t.,* s. 103.

516 Balcı, *a.g.e.,* s. 137.

517 *Vatan,* 27 Ekim 1958.

518 Ahmad, Ahmad, *a.g.e.,,* s. 96.

519 *Dünya,* 16 Ekim 1958.

520 Şur, *a.g.m.,*s. 157.

Başbakanın radyodan halka konuşması muhalif basın mensuplarının ve muhalefetin hoşuna gitmemiştir. *Akis* bu konuyla ilgili şu yazıyı yayınlamıştır: Başbakanının birkaç haftadır radyo konuşmalarına başlamış olması gözlerden kaçmamıştır. Radyonun başına geçmek, tıpkı Balıkesir nutkunda olduğu gibi fevri bir hareket olmuştur. Türkiye Başbakanının, radyonun başına geçmesini gerektirecek herhangi bir durum yoktur. Tam tersi olarak, iktidarın huzuru kaçırıcı davranışları olmazsa vatandaş rahat rahat işiyle gücüyle uğraşacaktır. İktidar buna izin vermiyordur zira hayat pahalılığının ve darlıkların bütün acısını vatandaşın derin şekilde hissetmesinden korkuyordur.[521]

DP muhalefetteyken, muhalif partilerin radyodan yararlanması gerektiğini ısrarla öne sürmesine rağmen iktidarı eline aldıktan sonra radyoyu kendi yayın organı olarak kullanmış, 30 Haziran 1954 tarihli ve 6428 sayılı yasayla, devlet radyosunun herkesin kullanabileceği bir platform olmadığını ileri sürerek, radyoyu seçim propagandasına kapalı hale getirmiştir. 1958 yılından itibaren ise haberlerde, DP tarafından kurulan Vatan Cephesi Ocaklarına katılanların isimlerini okumuştur. Muhalefetin ise radyoya ulaşması zorlaştırılmıştır.[522]

4.2. Radyodan Vatan Cephesi Propagandası

Vatan Cephesi Ocakları, yurdun çeşitli yerlerinde hızla şubeler açmaya başladı ve bu şubelerin açılışı 1959 yılından itibaren hız kazandı. İktidar, Vatan Cephesinin halka yeterince tanıtılmamasından ve propagandadan yoksun olmasından şikâyet ediyordu. DP, yaptırımlarıyla basının desteğini kaybetmişti. Kendi yayın organlarının da yayınları yetersiz bulununca, geriye radyo kalmıştı. Radyonun propaganda aracı olarak kullanma fikri böylece ortaya çıktı.[523]

Vatan Cephesi'ne katılanların adları düzenli bir şekilde radyodan ilan edildiğinden muhalefetin tenkitleri de aynı şiddetle artıyordu. Muhalefette bulunan partiler radyoyu "partizan radyo" olarak tanımlamaktalardı. Bu konudan şikayetçi olanlar "Ajans Haberlerini Dinlemeyenler Derneği" dahi kurmuşlardı.[524]

Uzun saatler boyunca haber saatinin ardından Vatan Cephesi'ne katılanların isimlerinin radyoda halka okunması, halk nezdinde hükümete karşı bir nefretin

---

521 *Akis*, 20 Eylül 1958.
522 Salman, *a.g.t.*, s. 86.
523 Yücel, *a.g.e*, s. 138.
524 Fatih Özçelik, "Türk Siyasi Hayatında Vatan Cephesi Uygulamaları: Çanakkale İli Örneği", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.36, (2017), s. 62.

doğmasına sebebiyet vermişti.[525] Vatan Cephesi'ne katıldığı iddia edilen kişilerin adları, listeler halinde 6 Nisan 1960'a kadar radyodan okunmaya devam etmiş. Menderes, Vatan Cephesine olan katılımlardan mutluluk duymuştur. Vatan Cephesine katılanlar adıyla okunan listelerde bebekler, ölmüş insanlar ve hiç var olmayan insanlara dahi yer verilmiştir.

Radyolar her haber bülteni yayınından sonra Vatan Cephesi örgütleriyle ilgili haberleri vermiş ve cepheye katılanların isimleri okunmaya devam etmişti. İsim listelerinin okunması o kadar yaygın bir hale gelmişti ki kimin gerçekten katılım sağladığını öğrenmek mümkün olamıyordu. Birçok kişinin adı, kendisinin haberi olmadan katılımcılar listesinde geçiyordu. Böylece gülmece yazarları ve çizerleri için bulunmaz bir kaynak elde edilmiş oluyordu.[526] *Vatan* gazetesinde yayınlanan "Bir Kedi Vatan Cephesine Katılmış" başlıkta yazıda bu konuya değinilir: CHP Ragıp Bey Mahallesi Ocak Kongresinde bazı CHP'li milletvekilleri de bulunmuştur. Bu kongrede, Tokat Milletvekili Reşat Önder ve Gümüşhane Milletvekili Sabahattin Kadirbeyoğlu söz alarak konuşmuş, DP'yi şiddetle tenkit etmişlerdir. En son konuşan Kars Milletvekili Mehmet Hazer ise DP'nin kurduğu Vatan Cephesini şiddetle eleştirerek, "bu milletin bir tek cephesi olabilir o da milli cephedir" demiştir. Hazer konuşmasının devamında Devlet Radyosunu da eleştirmekten çekinmeyerek, "D.P. Vatan Cephesine olan ve radyoda okunan iltihakların tamamen asılsız olduğunu, Karsta Mercan Karagöz isimli bir kedinin yavrusuyla birlikte D.P. Vatan cephesine olan iltihakını Mercan Karagöz isimli bir vatandaşın ailesi efradiyle birlikte D.P. ye iltihak ettiği şeklinde bildiren radyonun bütün haberlerine olan inanışı sarstığını ifade etmiştir."[527]

Başbakana çekilen telgrafların radyoda okunması basın mensuplarının şikayetçi olduğu konulardan olmuştur. *Akis*, bu konuyla ilgili bir yazısında yapılanların mizah yazarlarının ve karikatüristlerin başlıca sermayelerinin radyodan okunanlar olduğunu yazar, bu konuya alaycı bir şekilde yaklaşılarak; Bir kişinin mensubu bulunduğu partisinden istifa etmesi en doğal haklarındandır. Her yaptığınız hareketi Başbakan'a bildirmediğiniz halde CHP'den ayrılacağını neden ve hangi akılla Başbakana telgrafla bildiriyorsunuz, denilmiştir.[528]

---

525 Yıldırmaz, *a.g.m.*, s. 200.
526 Çavdar, *a.g.e.*, s. 75.
527 *Vatan*, 9 Şubat 1959.
528 *Akis*, 13 Ocak 1958.

Radyodan isim listelerinin yayınlanması ve Vatan Cephesi propagandası öyle abartıldı ki vatandaşların birçoğu radyolarını kapatma yoluna gitti. Muhalefetin bu konudaki eleştirisi ise radyodan adları okunan şahısların gerçekte var olmadığıydı. Muhalefet partisine göre, Konya'daki DP'liler, Vatan Cephesi'ne katılacakların listesini hazırlarken katılımcı adlarını uydurmakta zorlanınca, Konya Mezarlığındaki taşlardan bin iki yüz isim yazarak Ankara'ya yollamışlardı.[529]

Radyodan yapılan Vatan Cephesi propagandasına karşı muhalefetin sesini çıkarması üzerine DP'liler Vatan Cephesi yayınlarının DP'nin propagandası olmadığını, hükümetin memleket hizmeti yaptığını iddia etmişlerdir. Bu konuyla ilgili *Milliyet* gazetesinde yayınlanan "Radyo Neşriyatı Gürültü Kopardı" başlıklı yazıda: "Bütçe Encümeninin dünkü toplantısında, Basın Yayın ve Turizm Vekili Server Somuncuoğlu, radyodaki «**Vatan Cephesi**» neşriyatını, hükümetin bir amme vazifesi saydığını söylemiştir." Somuncuoğlu, radyo meselesiyle ilgili eleştiri ve sorulara cevap vererek, bunun genel anlamda politikanın konusu olduğunu, bunun yapılma hakkının kendisinde bulunduğunu ifade ederek, "Biz bu neşriyatı sadece memleketin selâmeti, hükümet ve devlet otoritesinin muhafazası, milli emniyetimizin siyaneti için yapmış bulunuyoruz demiştir."[530] Bu yaptıklarının partilileri ve vatandaşlarının selameti için olduğunu, bu yüzden hiç kimseye hesap vermeyeceklerini söylemektedir.

DP'nin son dönemine gelindiğinde muhalefet iyice güçlenmiş bulunmaktaydı. Muhalefetin iktidara karşı olan mücadelesi sebebiyle DP zorluklar yaşıyordu. Radyo da muhalefetin tavrına karşı yapılan eleştiri *Hürriyet'*te "İç Politikada Bir Dönüm Noktasına, Artık Gelindi" manşetiyle yayınlanmıştır. Bu eleştiri de, iç politikayı kendi çıkarları uğruna şekilden şekle sokanlara politikacı denilemez. Politika, memleketin hayrına olan işleri yaparak, buna hizmet etme ve olumlu hamlelerde bulunmaktır. Politika, DP'nin anladığı gibi tahrikçilik değildir. Yaptıkları sebebiyle memleketteki anarşinin kaynağı olanlara politikacı denemez. Bunların yapmış oldukları, "düpedüz ve adıyla sanıyla tahrikçiliktir."[531]

1950'li yıllar boyunca devletin tekelinde bulunan radyo DP hükümetleri tarafından partizanca kullanılmıştır. 1960 askeri müdahalesinden sonra Yassıada Mahkemelerinde DP, radyoyu taraflı kullandığı suçlamalarına yoğun bir şekilde maruz kalmıştır. 1950'li yılların sonlarında kurulan Ajans Haberlerini Dinlemeyenler

529 Yücel, *a.g.e.*, s. 138.
530 *Milliyet,* 4 Şubat 1959.
531 *Hürriyet,* 25 Eylül 1959.

Derneği[532] radyonun partizanca kullanılmasına karşı doğan tepkiye en güzel örnektir.[533] Fakat bu dernek, "(…) dernek kurucuların kasit ve niyetleri suç mahiyetinde görüldü" denilerek kapatılmıştır.[534]

5. DP'lilerin Vatan Cephesiyle İlgili Görüşleri

DP yayın organlarında taraftarların, Vatan Cephesi'nin kurulmasıyla ilgili görüşleri genişçe yer almakta ayrıca Başbakan dahil, bir çok partilinin Vatan Cephesi'nin kuruluş nedenleriyle ilgili açıklamaları bulunmaktadır. DP'nin yayın organları incelendiğinde Vatan Cephesi'nin kurulma nedenleri anlaşılmaktadır.

Ali Bardük, *Vatan Cephesi Sizindir* gazetesinde yayınlanan "Tevhid Çemberi" başlıklı yazısında Vatan Cephesi'nin kuruluşunu haklı görerek, Menderes'in kudret ve samimiyetle halkını Vatan Cephesi etrafında toplanmaya davet ettiğini söyler. Bardük, Vatan Cephesi'nin iç ilişkilerde sınırları koruyan tehlikelerin durdurulması için planlanan önemli bir nokta olduğunu söylemektedir.[535]

Rıfkı Salim Burçak Vatan Cephesi oluşumunu anlattığı yazısında: Menderes'in ülkeye bu kadar hizmet etmiş olan partinin etrafındaki kör ihtiraslı kişiler uğruna iktidardan düşürülmeğe çalışıldığı ve ülkeye yapılan bütün hizmetleri kötülemenin memleketin menfaatlerine aykırı olduğu ve muhalefetteki partilerin bu yıkıcı çalışmalarını önlemek amacıyla DP'yi yeni katılımlar ile güçlendirmek gerektiğini düşünerek, Vatan Cephesi ocaklarını kurduğunu söylemiştir.[536]

DP'liler, Vatan Cephesi'nin açılmasıyla ilgili görüşlerini gazete, dergi ve radyolarda yayınlamışlardır. Taraftar gazeteler Vatan Cephesinin ne olduğu, katılımlar, katılımcıların nerelerden ve ne kadar olduğu şeklindeki haberleri vermişlerdir. DP'li milletvekilleri ve partililerde Vatan Cephesiyle ilgili müspet fikirlerini gazete ve dergilerde yayınlatmışlardır.

---

532 Derneğin ismi bazı kaynaklarda "Radyo İstasyonlarından Ajans Haberlerini ve Partizan Neşriyatı Dinlemeyenler Derneği" olarak geçmiştir.
533 Gaytancıoğlu, *a.g.t.,* s.105.
534 *Vatan,* 3 Aralık 1958.
535 Uyar, *a.g.e., s. 50.*
536 Yıldırmaz, *a.g.m.,* s. 183.

6. Vatan Cephesi'ne Muhalefetin Tavrı

CHP başta olmak üzere muhalifler Vatan Cephesi'ne olumsuz yaklaşarak Vatan Cephesi'nin insanları zorla ve baskı yolu ile çeşitli vaatlerle çekildiği, katılım sayılarının ise abartılı bir şekilde aktarıldığı söylenilmektedir. Vatan Cephesine karşı muhalif parti ve basını yoğun eleştirilerini basın aracılığıyla halka duyurmaya çalışmıştır.

Vatan Cephesi'nin kurulmasıyla ilgili Menderes'in Manisa'daki demecinden sonra muhalefet bu kuruluşa eleştiri yapmakta gecikmemiş ve "(…) V.C.'nin amacının yapıcı ve müspet fikir ile prensiplerinden mahrum olan buna mukabil ağır hatalarla dolu bulunan ve memleketine aykırı olduğu aşikar hale gelen bir politikanın mesuliyetine iştirak manası taşıyan bu çağrının tek hedefi olsa olsa Menderes iktidarını uzatmak olacağından aklı başında hiçbir vatandaşı heyecanlandırmayacak ve reddedilmeye mahkum bir davet olarak kalacaktır" [537], denilmiştir.

DP'ye karşı muhalif tarafta bulunun Falih Rıfkı Atay, *Dünya'da*[538] DP'yi destekleyen gazetelere karşı eleştirisini dile getirir. Atay, kendilerinin onlara besleme dediği iktidar yanlısı gazetelerin ve yazarlarının herkes tarafından bilindiğini, bunlardan bazılarının sahip ve yazarlarının beş bin lira aylıkla milletvekili olmalarının ardından gazetelerinin yılda yarım milyondan fazla ilan verdiğinden bahseder. Ve bu kişilerin ittihatçılar gibi devir değiştiği zaman ihanet edeceklerini söylediklerini fakat inandıramadıklarını dile getirir.[539]

Hükümetten para ve kayırma gibi hakları alarak taraflı gazetecilik yapanları, geçmişteki örnekleri göstererek uyardıklarını fakat bunların uyarıları dikkate almadığını söyleyen Atay, şöyle devam etmektedir: "Satılık vicdanlar sergisi ki, eski adı Babıali, yeni adı ile Ankara Caddesi'dir. İşte onun bugünkü hali! Hepsi de dünkü efendilerine sövmekte." Hükümet yanlısı davranan basın mensupları, hükümet düşer düşmez darbecileri selamlamakla kalmayarak ağır hücumda bulunmuşlardır, diyerek gelecek

---

[537] *Cumhuriyet,* 14 Ekim 1958.

[538] *Dünya* 1952'de kurulmuş, gazetenin kurucusu yıllarca *Ulus'un* başyazarlığını yapmış olan ünlü Falih Rıfkı Atay'dı. Gazete, CHP'nin İstanbul'da yaratmak istediği muhalefetin sebeplerindendir. Gazete siyasi çevrede başlarda saygınlık kazanmış iken kurucuları Atay ve Bedii Faik'in DP'lilerle yakın ilişkiler kurmasından sonra hissedarlar hisselerini bu iki kişiye devrettiler. Topuz, *II. Mahmut'tan…,* s. 221.

[539] Falih Rıfkı Atay, *"Onlar Bunlardı Ağaoğlu",* Dünya, 2 Haziran 1960. Aktaran: a.g.e., *Darbeler ve Türk Basını,* Elips Yayınları, Ankara 2007, s. 51.

iktidarlara bu olanlardan ders almalarını öğütlemektedir. Zira, "Satılık vicdanlardan hayır gelmez."[540]

CHP milletvekili İsmail Rüştü Aksal'ın Menderes'e hitaben Vatan Cephesiyle ilgili tepkisi Ulus gazetesinde "Vatan Cephesi yurtta çoktan kurulmuştur" başlığı ile verilmiştir. Bu haberde, Sayın Menderes'in bilgisi yoksa biz onu bilgilendirelim. Gerçekte Vatan Cephesi ülkemizde zaten mevcuttur. Fakat kendisinin istediği şekilde yanı başında değil tam karşısındadır. Karşısında duran bu Vatan Cephesi kuvvetinin en büyük kanıtı 1957'deki gerilemesi değil midir, sorusunu soran Aksal, "O seçimler ki orada gerçek bir demokrasi olduğu gibi eşit vasıta ve imkânlarla mücadele olmadı" diyerek yazısını bitirmiştir.[541]

Bülent Ecevit, "Vatan cephesi nasıl kuruluyor" başlıklı yazısında halkın zaaflarına ve ihtiyaçlarına oynanarak onları istedikleri tarafa çekmenin bir başarı olmadığını, bu şekilde elde edilen başarının toplumun köküne aykırı olduğundan zarar vereceğini fakat Menderes'in bu yolu temel alarak Vatan Cephesi'ni kurmayı planladığını yazmaktadır. Ecevit, bugün DP'nin yanında çıkar gözetmeden duracak ülküdaşların olduğunu düşünmek ve buna inanmak saflıktır. DP, insanları baskı, tehdit ve ödüllerle hitap ederek, yanına çekmektedir. "Öyle usullerle bir kısım insanlara, bugünkü hâle gelmiş bir iktidar partisinin saflarına katılmaktan bile daha kötü hareketler yaptırılabilir ve yaptırılmaktadır." Durum böyle iken yapılanları bir başarı olarak aksettirmek, sorumluluk duygusu olan hiçbir devlet adamına yakışmamaktadır. "Baskıyla, tehditle, veya menfaat duygularına hitab edilmekle doğru bildikleri yoldan ayrılanların artışı, herhalde bir topluma şeref de kuvvet te kazandırmaz." Menderes'in bu yapılanlardan yararlı olmayacağı açıktır. Çünkü Türk milletinin gelenekleri birkaç başarısız siyaset adamının tahripkarlığı ile yıkılmayacak kadar sağlamdır. "Bu sağlam ahlak gelenekleridir ki, bugün, hep bildiğimiz maddî ve manevî baskılar altında tahammül gücünü yitirip veya bir zayıf tarafından yakalanıp iktidar partisine teslim olan birkaç kişiyi, adetâ toplum dışı insanlar durumuna düşürmektedir." Ecevit, Menderes'in Vatan Cephesini kurmasına yardım edeceklerin bu zayıf karakterli insanlar olduğunu söylemiştir.[542]

Dünya gazetesi de Bülent Ecevit'in cevap aradığı soruya, aynı başlıkla yayınladığı "«Vatan cephesi nasıl kuruluyor?»" yazısında cevap aramaya çalışmıştır. Bu

---

[540] Atay, *a.g.e.*, s. 51.
[541] *Ulus*, 15 Ekim 1955.
[542] *Kim*, 21 Kasım 1958.

yazıda: CHP'lilere ve memurlara, DP'ye kaydolmaları yolunda baskı yapıldığının ve bu baskılara dikkat çekilerek delil topladığını, vatandaşların baskı bu yüzünden DP'ye kaydolmak zorunda kaldıklarından bahsedilir. Halkın CHP Genel Merkezine ve *Ulus* gazetesine şikayetlerini aktarmalarından dolayı CHP olayın üzerinde durmakta ve "İnsan haklarını ihlâl edici' baskı sorumlularının ortaya çıkarılması için, meclis soruşturması istenmesi fikrinde ittifak etmiş durumundadır." CHP Meclis grubu sözü edilen şikayetlerden dolayı bildiri yayınlamış, bu bildiride baskı yoluyla DP'ye girmeleri sağlananlar için meclis soruşturması istenmesi oy birliği ile kabul edilmiştir.[543]

CHP milletvekili Kamil Kırıkoğlu Vatan Cephesiyle ilgili görüşünü Ulus'ta şöyle dile getirmiştir. Kırıkoğlu bu yazısında, Vatan Cephesi'nin ne olduğuyla ilgili çelişkili durumdayız. Bir hayır cemiyeti yada hayvanları koruma cemiyeti olmuş olsa bile, bunun cemiyetler kanununa uygun bir şekilde her yerde kayıtlı olması gerekmektedir, der. Anlamadığı nokta ise, T.C. kütüğünde kaydı bulunmayan, kurallara göre hareket etmeyen, belgesiz yani ne "idüğü belirsiz" bu kuruluşun propagandasını devlet radyosunun nasıl yaptığı, reisinin kim olduğu, programının içeriği ve merkezinin nerede olduğudur. Bu kuruluşu devlet radyosuna musallat edenleri nereye şikayet edebileceklerini soran Kırıkoğlu, bu kuruluşu ne olduğunu anlamadığını kuranların bile anlamadığını söyleyerek, "Bu bir ordu mudur? Hangi milletin ordusudur? Kiminle muharebeye hazırlanmaktadır? Ölüleri, dirileri, tekirleri, karabaşları kaybeder, âlemi güldürür. Tulûat kampanyası mıdır yoksa?" sorularını soran yazar, Vatan Cephesinin bu söylenenler olmadığını söylemektedir. Yazısının sonunda Vatan Cephesi: "Demokratik rejimin sıhhatini tarumar eden bir iltihap ocağıdır" demiştir.[544]

Vatan Cephesi'ni eleştiren CHP'liler, basında Vatan Cephesi'yle ilgili haberleri kaçırmamaya ve halkı bilgilendirmeye özen göstermişlerdir. Muhalif basın Vatan Cephesiyle ilgili, "Vatan cephesi ocakları ile açılış törenleri kanunsuz yapıldığı bildiriliyor"[545], "Vatan Cephesi D.P. ye karşı kurulmalı,,"[546] gibi haberleri okuyucularıyla paylaşmışlarıdır.

DP'nin iktidar yıllarında, birçok muhalif gazete iktidarın baskısıyla sesini alçak tutma mecburiyetinde kaldı. Tahsin Öztin darbenin ardından "Türk milletinin yalana,

543 *Dünya,* 23 Ocak 1959.
544 *Ulus,* 25 Şubat 1960.
545 *Vatan,* 11 Mart 1959.
546 *Dünya,* 25 Nisan 1959.

dolana ne kadar tahammül ettiğini anladınız ama ne yazık 27 Mayıs'ın vatan cephesi yumruğu, kafanıza indi"[547] der ve "Vatan Cephesinin Manası" adlı yazısının devamında Vatan Cephesi'ne karşı olan görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

> "(…) Bu bir idealdir ve semboldür. Her Türk, kadın, erkek, genç, yaşlı bu cephede kayıtlıdır. Vatan tehlikeye mi düştü, bir iç buhran, bünyemizi mi kemiriyor; bu cephe derhal silah başı eder. Onların ne radyoda isimleri okunmuş ne adetleri sayılmıştır. Bu cephede ne böbürlenen bir fert ne de bir mırıltı vardır. Ona bir işaret, bir göz kırpma kâfi gelir. 1919'da 10 milyon olan sayısı, 1950'de 21 milyondu. Bugün 30 milyonuz. Yarına daha kalabalık olacağız. Vatan cephesinin parolası, yalnız bu vatan için, hep bu vatan içindir. Bunu hiçe sayan, bununla alaya yeltenen sizler, şimdi bu ideale hesap vereceksiniz."[548]

7. Yassı Ada Duruşmalarında Vatan Cephesi Davası

"1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu"nun bazı hükümlerinin değiştirilmesiyle ilgili 1 No'lu kanunun yani geçici Anayasanın 6. Maddesiyle devrilen iktidarın yargılanmasına ilişkin özel bir düzenleme, ihtilali takip eden günlerde yapılır. Buna göre:

> "Madde 6: Sakıt reisicumhur ile Başvekil ve vekilleri ve eski iktidar mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere bir "Yüksek Adalet Divanı" kurulur.
>
> Yüksek Adalet Divanı, adli, idari ve askeri kazaya mensup hakimler arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Milli Birlik Komitesince seçilerek bir başkan, sekiz asil ve altı yedek üyeden kurulur.
>
> Sanıkların sorumluluklarını araştırmak ve haklarında son tahkikat açılarak, Yüksek Adalet Divanına verilmeleri gerekip gerekmediğine karar vermek üzere bir "Yüksek Adalet Divanı" teşkil olunur.
>
> Yüksek Soruşturma Kurulu, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Milli Birlik Komitesince seçilecek bir başkan ile otuz üyeden kurulur. Bu kurulun teşkilatı ve çalışma usulü özel kanunla belirtilir.
>
> Yüksek Adalet Divanının kararları kesindir. Ancak, idam kararlarının infazı; kararın Milli Birlik Komitesince tasdikine bağlıdır…[549]

Vatan Cephesi davasında 22 kişi yargılanmıştı. Bunlar: 1- Adnan Menderes, 2- Refik Koraltan, 3- Tevfik İleri, 4-Medeni Berk, 5- Hadi Hüsman, 6- Remzi Birand, 7- Sebati Ataman, 8- Mükerrem Sarol, 9- Samet Ağaoğlu, 10- Atıf Benderlioğlu, 11- Rauf Onursal, 12- Rıfkı Salim Burçak, 13- Mustafa Zeren, 14- Hüseyin Fırat, 15- Kamil

---

547 *Hürriyet,* 3 Haziran 1960.
548 *Hürriyet,* 3 Haziran 1960.
549 Doğaner, *a.g.e.*, s. 117.

Gündeş, 16- Burhan Ulutan, 17-Mehmet Akın, 18-Kemal Aygün, 19-Dilaver Argun, 20-Celal Ramazanoğlu, 21-Sıtkı Yırcalı, 22-Emin Kalafat idi.[550]

Mükerrem Sarol, Sebati Ataman ve Hadi Hüsman Vatan Cephesi davasından ceza almadı, diğerleri için ise "Vatan Cephesi yolsuzluğu anayasayı ihlal suçunun maddi vakıasını teşkil etmiştir" [551] kararı çıktı. Toplam sanık sayısı 395 kişidendir. Bunlardan başka diğer davalara da katılan sanıklar bulunmuştur.[552]

7.1. Vatan Cephesi Davası Soruşturmaları

Sorgu hakimlikleri duruma göre Jandarma Komutanlığına veya Emniyet Amirliğine yazı yazılarak konuyla ilgisi olan kişilerin ifadelerinin alınması için mahkemeye getirilmesini ister. İlgili makamlar konuyla ilgili olanların intikalini sağlarlar, olmayanların durumuyla ilgili bilgi içeren cevaplar gönderilir.[553]

Vatan Cephesi davasıyla ilgili sorulabilecek tüm sorular 19 Ekim 1960 tarihinde Soruşturma Kurulu Tarafından oy birliği ile kararlaştırılmıştır. Bunlar şöyledir:

> "1. Sabık Başbakan Adnan Menderes, DP Genel İdare Kurulu Üyeleri, İstanbul DP Başkanı Kemal Aygün, Sümerbank eski Genel Müdürü Mehmet Akın, eski Etibank Genel Müdürü Burhan Ulutan, eski Başbakan Yardımcısı Medeni Berk, eski Sanayi Bakanı Sebati Ataman ve eski Zonguldak Valisi Cemal Tarlan'ın maznun sıfatı ile sorguya çekilmelerine,
>
> 2. Bu işin Kurul adına üye Turgut Cemal Özdöl tarafından naip sıfatı ile yapılmasına,
>
> 3. Maznunlardan lüzum görülecek diğer hususlardan başka aşağıda belirtilen

- Vatan Cephesinin ne zaman ve ne maksatla kurulduğu,
- Bu teşekkülün hukuki vasıf ve mahiyetinin neden ibaret olduğu, (yani DP'ye dahil bir teşekkül mü yoksa parti dışında kalan bir kuruluş mu olduğu)
- DP Tüzüğünün böyle bir kuruluşa müsait olup olmadığı,
- Vatan Cephesinin mali imkânlarının ne suretle sağlandığı,
- Bu kuruluşun hangi sahalarda faaliyet gösterdiği,
- Sümerbank, Etibank, Çimento Sanayi vb. iktisadi devlet teşekküllerindeki Vatan Cephesine iltihakların ne suretle idare ve temin edildiği,
- Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın'ın ve Etibank Genel Müdürü Burhan Ulutan'ın ve emsali müessese erkânının bu konu ile meşgul olmalarına nerede, ne zaman ve kimler tarafından emir ve müsaade verildiği,
- Etiler Ocağının kimlerin teşebbüsü ile ne zaman açıldığı ve Sümerbank mensuplarının Cemil Bengü Ocağına iltihaklarının kimler tarafından ve ne suretle sağlandığı,

---

550 Emine Gürsoy Naskali, *Yassıada Zabıtları –VI Vatan Cephesi Davası,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 11
551 Naskali, *a.g.e.*, s. 12.
552 Rasih Nuri İleri, *27 Mayıs Menderes'in Dramı,* Yalçın Yayınları, İstanbul 1986, s. 21.
553 Doğaner, *a.g.e.*, s. 128.

- 1960 yılı Mart ayında Gazi Osman Çiftliğinde Ankara esnaf teşekkülleri mensupları ile iftar yemeğinde bulunan Sümerbank Genel Müdürü Mehmet Akın'ın Adnan Menderes tarafından telefona davet edilerek aralarında cereyan eden konuşmalarda esnaf teşekküllerinin Vatan Cephesine iltihakları vaki olduğu taktirde, Ankara'daki Şoförler Cemiyeti Kooperatifine 2 milyonluk ve Türkiye Yedek Parçacılar Kooperatifine 1.5 milyonluk kredinin sağlanacağı hakkında Adnan Menderes'in bir vaatte bulunup bulunmadığı,
- Ankara Gülveren semtindeki subay ailelerinin dahil oldukları Vatan Cephesi Ocağının ne maksatla ve kimler tarafından açıldığı,
- Vatan Cephesine iltihak haberlerinin radyoda hangi esasa istinaden yayınlandığı, bunun için bir bedel ödenip ödenmediği,
- Cihat İren ve Vehbi Koç'un bu cepheye iltihakları için kimler aracılığıyla ve ne suretle teklif yapıldığı, bu tekliflerin bir müeyyide ve tehdit taşıyıp taşımadığı,
- Vatan Cephesi için hazineden para sarf edilip edilmediği, Tekirdağ Valisi Cemal Tarlan'a 27.2.1960 tarihli telle iş Bankası marifetiyle Başbakanlıktan "9 Galip" şifresiyle 10.000 TL'nin ne maksatla gönderildiği,
- Tekirdağ'da Millet Partisi başkanı olup, bu partinin Tekirdağ'daki teşkilatını feshederek beraberindeki bazı kimselerle birlikte Vatan Cephesine iltihak eden Hüseyin Öklen (Ülgen) ile Kemal Öklen lehine 25.2.1960 tarihinde Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif aracılığıyla İş Bankasına telefon edilerek 60-70 bin TL'lik bir kredinin açılmasına ne sebeple lüzum görüldüğü,
- İstanbul'daki Vatan Cephesi Ocakları faaliyetinin kimler tarafından yürütüldüğü ve hangi kaynaklardan finanse edildiği hususlarının da ayrıca sorulmasına,
- Başkan Suphi Örs, üyeler Sabri Tırpan ve Turgut Cemal Özdöl tarafından oy birliğiyle karar verilmiştir.[554]

Davalar sürerken Vatan Cephesi'nin ne olduğu ve neye hizmet ettiğiyle ilgili sanıklara sorular sorulmasına rağmen, mahkeme kararı önceden vermiş gibi hareket etmiştir. Sanıklara sorulan sorular ve araştırmalar sonucunda Vatan Cephesi'nin kaç ocak açtığı tespit edilememiştir. Mahkeme olayların incelenmesiyle V.C'nin demokrasinin temellerini inkâr eden, ahlak ve hukuk kurallarına uygun olmayarak kurulan, resmi olmayan, istirmarcı bir kuruluş olduğu kanaatine varmıştır:

> "I. Vatan Cephesi kuruluş gayesi itibariyle, demokrasi esaslarına aykırı olan bir bünye ve hüviyet arz etmektedir.(…)
>
> II. Vatan Cephesi ferdî ve içtimaî ahlâk esaslarını pervasızca çiğnemiş bir teşekküldür.(…)
>
> III. Vatan Cephesi kuruluş ve çalışma usulleri itibariyle – birçok yönlerden – hukuka aykırı bir teşekküldür.(…)
>
> IV. Vatan Cephesi faaliyeti ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi hükümlerini de telif etmek imkânı yoktur. (…)

554 *B.C.A. Y.D.T. V.C.K.,* 010.09.212.658.2, s. 6-7.

Netice ve Tatbikat: Asıl fail sanık Adnan Menderes ve cürüm ortaklarının, Cumhuriyetçiliğe aykırı bir amaç tahtında, demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin, Demokrat Partinin bazı ileri gelenleri ile, mensupları zümre tarafından idare edilmesini hedef tutarak ve bu ocaklarının faaliyetlerini tanzim, sevk ve idare ettikleri ve bu gayeye vüsul için devlet daireleri, belediyeler, İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan memur ve müstahdemler ile, sendika ve işçi teşekkülleri mensuplarını, bu ocaklara girmelerini temin maksadıyla manen ve maddeten icbar eyledikleri anlaşılmış bulunmasına göre, sanıkların hareketleri T.C. Kanununun 141 inci maddesinin 3 numaralı bendine uygun bulunmaktadır. Sanıklar hakkında ayrıca, aynı kanunun 173 üncü maddesinin son fıkrası hükmünün de tatbiki gerekmektedir."[555]

Davanın süreci boyunca hakimlerin üslubunun suçlayıcı ve yargılayıcı tarzda olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca davada İnönü ve CHP'ye karşı hiçbir söz söylenmemesi istenmiştir.

Genel Kurul Üyesi bulunan sanıkların ifadelerinin birbirlerinin aynısı olmasının normal olmadığı düşünülmekte ve aşağıda verilen fikirlerin doğruluğu için sanıklara soru sorulmasının gerekli olmadığı düşünülmüştür:

"DP Genel Kurulu üyesi bulunan sanıklar, Vatan Cephesinin Genel Kurulda müzakere mevzuu yapılmadığı noktasında ısrar etmektedirler. Sanıkların bu konuda- âdeta – sözbirliği etmiş olmaları sebepsiz değildir. Zira Genel Kurul üyesi olan sanıkların birçoğu müdafaalarda Vatan Cephesini tasvip etmediklerini belirtmek suretiyle bu teşekkülün mesuliyetinden kurtulmak çarelerini aradıkları dikkati çekmektedir. Esasen 23.1.1959 ve 7.9.2959 tarihli tamimler Vatan Cephesinin Genel Kurulda tezekkür edildiğini sarahaten ortaya koymaktadır. Bu tamimlerden birincisinde, bazı yerlerdeki Vatan Cephesi çalışmalarının takdire değer görüldüğü, bazı illerdeki çalışmaların ise ağır gidişi hoş karşılanmadığı zikredilmek suretiyle Genel Kurulun Vatan Cephesi faaliyetlerini tasvip ve teşvik ettiği tahakkuk etmektedir. İkinci tamimde ise, Genel Kurulun Vatan Cephesi ocakları ile DP ocakları arasında bir fark görmediğini, tebarüz ettirilmekte, kanuni bir teşekkül olmayan Vatan Cephesi ocakları DP teşkilâtına ithâl edilmekte ve böylece kanuna aykırı bir durumun izalesi tedbirlerine tevessül edilmek suretiyle Vatan Cephesinin karşılaştığı bazı zorluk ve engellerin bertaraf edilmesi yolu ile Vatan Cephesi çalışmalarının kolaylaştırılması istenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu mülahaza ve sebeplere binaen sanıkların savunmaları varit görülmemiştir."[556]

Onuncu oturumda (17 Mayıs 1961 Çarşamba), yapılan celseler ve sanıkların dinlenmelerinin ardından mevcut deliller ışığında sanıkların savunmaları sonucunda onların suçlarının dereceleri şu şekilde açıklanmıştır:

"(…) Menderes'i yukarıdan beri izah edilen Vatan Cephesi faaliyetlerine v yakın yardımcıları en yakın dostlarının Refik Koraltan, Medenî Berk, Tevfik İleri, Sebati Ataman, Hadi Hüsman,

555 Naskali, *a.g.e.*, s. 240-249.
556 Naskali, *a.g.e.*, s. 239.

Remzi Birand, Mükerrem Sarol, Dilâver Argun, Samet Ağaoğlu, Atıf Benderlioğlu, Kemal Aygün, Mehmet Akın ve Burhan Ulutan olduğu gerek dosyada Yüksek Soruşturmada dinlenen şahitlerin ifadeleri, gerekse dosyadaki vesikalar ve huzurda dinlenen şahitlerin açık beyanı ile bellidir.

(…)Menderes'in bu davanın da baş sanığı ve baş aktörü olduğu yukarıdan beri izah ettiğimiz delillerle sabittir.

Refik Koraltan; Meclis reisi olarak siyasî faaliyetin dışında kalması icap ederken Vatan Cephesine iltihaklar mevzuunda demeçler vermek suretiyle Menderes'in en yakın yardımcısı olmuştur.

Medenî Berk, (…) Vatan Cephesine iltihaka mecbur etmek gibi faaliyetleri ile Menderes'in gerçek muavini olmuştur.

Tevfik İleri, bütün memleket sathında Vatan Cephesine iltihaklar mevzuunda propaganda seyahatleri yapmış ve nutuklar ile halkı bu faaliyeti benimsemeye zorlamıştır.(…)

Hadi Hüsman ve Sebati Ataman kendi sahalarında Vatan Cephesi faaliyetlerine geniş suretle iştirak ettikleri meydandadır.(…)

Remzi Birand, Vatan Cephesi faaliyetleri sırasında adeta Menderes'in en yakın yardımcısı olarak(…) Vatan Cephesi iltihakları onun parafı ile radyoya intikal ettirilmiştir.

Mükerrem Sarol'un (…) Vatan Cephesi ve Vatan Cephesi faaliyetini ne suretle desteklediği meydandadır."[557]

7.2. Vatan Cephesi Davası Karar Gerekçesi ve Kararları

Davanın sanıklara karşı iddiasına göre Vatan Cephesi'ne olan katılımları arttırabilmek amacıyla vatandaşlar baskı altına alınmış, zorla ve tehdit edilerek cepheye kaydettirilmişlerdi.[558] Dava da bu oluşumun DP'den ayrı ve kanunlara aykırı olarak kurulduğu, hukuki temelleri olmadığı, amacının ülkedeki demokratik düzeni yok ederek ve muhalefeti sindirerek Anayasa'ya aykırı bir iktidar kurabilmek amacını taşıdığı suçlamaları ile yargılanmışlardı. Örtülü ödenekten Vatan Cephesi oluşumuna nakit para aktarılması, kişilerin haberleri olmadan Vatan Cephesi listelerinde yer aldıkları şeklinde belgelerle sabit suçlar sebebiyle yargılamalar oldu.[559]

Vatan Cephesi Davalarının Karar Sebepleri: "Bir düşman topluluğu ve ehlisahip camiası olarak kabul ve ilân ettiği muhalefeti yok etmek tarafsız kitleyi ortadan kaldırmak ve kurduğu dikta rejimini idame ettirmek için, demokrasiyi red ve inkar eden

---

557 Naskali, *a.g.e.*, s. 562-578.
558 Naskali, *a.g.e.*, s. 9.
559 Zehra Arslan, "Vatan Cephesi Davası (Kararname, Savunmalar ve Karar)", *History Studies: International Journal Of History,* C. 4, S. 2 (2012).

ve esasen DP tüzüğüne aykırı bulunan, "Vatan Cephesi" teşkilâtını kurup faaliyete geçirmek, yalana yer verilmek, ölüler diri gösterilmek, hiç bir suretle yerine getirilmemiş ve getirilmeyecek olan vaadlarla iğfal etmek veya cebir ve tazyik yollarına başvurmak suretiyle bir çok kimseleri Vatan Cephesine kaydettirmek, "Vatan Cephesi" teşkilâtına ait masrafları ya örtülü ödenekten veya iktisadi devlet teşekkülleri bütçelerinden ödemek ve ödettirmek suretiyle(…)" sanıkların haklarında açılan tahkikatın sonucunda kararları sabit olunmuştu.[560]

Tablo 3.3. Yassı ada davaları sonunda oybirliği ile idam kararı verilenler

	Unvanı	Adı-Soyadı
1.	Cumhurbaşkanı	Celal Bayar
2.	Başbakan	Adnan Menderes
3.	Dışişleri Bakanı	Fatin Rüştü Zorlu
4.	Maliye Bakanı	Hasan Polatkan

Kaynak: İleri, *a.g.e.,* s. 22.

Tablo 3.4. Oy çoğunluğu ile idam hükmü alanlar:

	Unvanı	Adı-Soyadı
1.	TBMM Başkanı	Refik Koraltan
2.	TBMM Başkan Vekili	Agah Erozan
3.	TBMM Başkan Vekili	İbrahim Kirazoğlu
4.	Tahkikat Komisyonu Üyesi	Nusret Kirişçioğlu
5.	Tahkikat Komisyonu Üyesi	Ahmet Hamdi Sancar
6.	Tahkikat Komisyonu Üyesi	Bahadır Dülger
7.	Genel Kurmay Başkanı	Rüştü Erdelhun
8.	Milletvekili	Zeki Erataman
9.	Milletvekili	Osman Kavrakoğlu
10.	Milletvekili	Baha Akşit
11.	Eski Bakan Milletvekili	Emin Kalafat

İleri, *a.g.e., s.* 22.

[560] İleri, *a.g.e.,* s. 646.

Mahkemelerin sonucunda 15 idam, 31 müebbet hapis cezası, 92 kişiye 20 yıl ile 6 yıl arasında hapis cezası, 94 kişiye 5'er yıl diğerlerine daha kısa süreli hapis cezası veya beraat verilmiştir. [561]

Yüksek Adalet Divanınca ve ortak kararla ölüm cezasına çarptırılan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 65 yaşını geçmiş olmasından dolayı cezası müebbet hapis cezasına çevrilmiştir. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hakkındaki ölüm cezaları tasdik edilmiştir. Diğer ölüm cezası alanların cezaları müebbet hapse çevrilmiştir.[562]

Aylarca süren mahkemelerin ardından 15 Eylül 1961'de, davalar karara bağlanmıştır. Karar sonucunda cezaları affedilmeyen Zorlu ve Polatkan 16 Eylül, Menderes ise 17 Eylül tarihlerinde idam edilmişlerdir. Bayar'da dahil 12 kişinin cezaları müebbede çevrilmiş, 461 kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış ve 123 kişi beraat etmiştir.[563]

561 İleri, *a.g.e.*, s. 22.
562 İleri, *a.g.e.*, s. 24-25.
563 Uykucu, *a.g.e.*, s. 285.

SONUÇ

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın ardından değişen dünya düzeninde tarafsız kalamayacağını anlamıştı. Yenidünya düzenini elinde bulunduran demokratik yönetimler sebebiyle alması gerektiği şekil gözünün önünde bulunmaktaydı. Fakat Cumhuriyetin ilanının sonra iki defa denenmesine rağmen çok partili hayata geçme denemesi, hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştı. DP, halkın oyları ile ilk defa iktidara gelen parti olmanın başarısını yaşasa bile demokratik geçmişin bu konuda yardımcı olamaması en büyük kösteklerinden biri durumundaydı.

DP, 1950 seçimleri ile iktidara büyük halk desteğiyle gelinmesinin ardından iktidardan inme korkusuyla sert önlemler alma yoluna gitmişti. Muhalifleri susturabilmek amacıyla yeni kanunlar getirerek, muhalefet partisi üyelerinin konuşma hatta gezme haklarında bile sıkıntılar çıkarmıştı. Basının sert eleştirilerini susturabilmek için muhalif gazetecileri tutuklatma ve gazeteleri kapatma yoluna başvurulmuştu. Bu yaptırımları sebebiyle iktidara yürürken kendisini destekleyenler bile, yollarını değiştirerek muhalifler arasına geçmişlerdi.

Ekonomik politikaların beklenileni vermemesinden dolayı ülke ekonomisi kötüye gidiş seyretmeye başlamış ve halkın şikâyetleri hat safhaya ulaşmıştı. Halkın ve basının sert eleştirilerinin duyulmaya başlandığı bu dönemde, CHP'nin önderliğinde, muhalefet partileri Güç Birliği Cephesi'ni oluşturmuşlardı.

DP, 1957 seçimleriyle eskisi kadar güçlü desteğe sahip olmadığını gördüğünden kaybettiği kitleyi geri kazanmak ve muhalefet partilerinin Güç Birliği'ne karşı destek oluşturabilmek amacıyla Vatan Cephesi'ni kurma yoluna gitmişti. Kurulan Vatan Cephesi'nin en büyük amacı, DP'li olmayan vatandaşların, özellikle CHP'li vatandaşların kazanılmasıydı.

Vatan Cephesi tabiri, Ekim 1958 tarihinde Menderes'in Manisa konuşması sırasında ortaya çıkmıştı. Vatan Cephesi'nin örgütlenmesi hızlandırılarak yurdun her köşesinde şubeleri açılmış ve katılanları arttırabilmek amacıyla kamu mallarının ödül şeklinde verilmesi gibi uygulamalara gidilmişti. DP yayınlarında, Vatan Cephesi'ne üye olan kişi sayısının bir milyon kişiye ulaştığı söylenmekteydi.

Vatan Cephesi'ne taraftar toplayabilmek amacıyla tek parti iktidarının 27 yıllık dönemdeki olumsuzlukları hatırlatılarak, bu olumsuzluklara son verenlerin DP'liler olduğu söylenmiştir.

DP, Güç Birliği'nin etkisini aşağıda tutmak ve Vatan Cephesi'nin daha güçlü olduğunu anlatabilmek amacıyla *Zafer* gazetesi başta olmak üzere taraftarı olan gazeteler ve Devlet Radyosu ile yayınlar yapmıştır. Bu yayınlarda, katılımcı olarak gösterilen insanlardan bazılarının bu partiye katılmadıklarını söylemeleri ve ölü kişilerin dahi isimlerinin okunduğu iddiaları DP'ye karşı muhalefeti arttırdığı gibi, Vatan Cephesi'nin gerçek kurulma amacının iktidarı korumak olduğu anlaşılmıştır.

Partililer arasındaki sürtüşmeler Meclis'ten sokaklara taşmıştı. Ayrı partilere oy veren ve savunan insanların dahi aralarında huzur kalmamıştı. İnönü'nün halkla buluşmak amacıyla başlattığı seferlerde olayların çıkması ve toplumsal huzursuzluklar ordu içerisinde Darbe yanlılarının belirmesine neden olmuştu.

Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk darbe, 27 Mayıs 1960 yılında Milli Birlik Komitesi (MKB) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu askeri müdahale ile DP iktidarı son bulmuş ve DP'nin üst düzey yöneticilerinden Adnan Menderes (17 Eylül), Fatin Rüştü Zorlu (16 Eylül) ve Hasan Polatkan (16 Eylül) idam edilmişlerdir. Türk tarihinde ilk kez halkın oyları ile iktidara gelen ve çok partili hayata geçişin örneklerinden olan DP dönemi, bu şekilde sona ermiştir.

Darbenin ardından, DP'li milletvekilleri ve bakanlar tutuklanarak yargılamalarının yapılacağı Yassı Ada'ya nakledilmişlerdir. Yassı Ada Davalarında çeşitli konulardan yargılanan DP mensuplarının, başını ağrıtan konulardan birisi Vatan Cephesi Teşekkülüdür.

Bu çalışmanın ana konusunu teşkil eden Vatan Cephesi, iktidarın çoğunlukta olmanın verdiği rahatlıkla ağır yaptırımlar yapması ve halkı kaybetmenin verdiği endişe ile ortaya çıkmıştır. İktidar, Vatan Cephesi ile halkın bütününün özgürlüğünü sağlayamayarak taraftarı olanları ihya etmiştir. Muhalefeti susturabilmek amacıyla ağır yaptırımlara gitmesi ise ülkedeki cepheleşmeleri daha da derinleştirmiştir.

EK

EK:1 Vatan Cephesi İle İlgili Gazete Nüshalarından Örnekler

VATAN

DOĞRUYA DOĞRU - İĞRİYE İĞRİ

İnönü'ye Adanalılar dün misli görülmemiş tezahürat yaptı

5 kilometrelik yolu 40 dakikada aşabilen CHP lideri bugün Antalyada konuşacak

Kıbrıs görüşmeleri bitti

Siyasi Komite 3 devlet arasında konferanslar yapılmasını teklif etti

Son Dakika

ÜÇ DEVLET BİR TEKLİF ÜZERİNDE ANLAŞTI

Yurtta her yıl 60 bin kişi veremden ölüyor

Mecliste Kırdar ile Dursun Akçaoğlu (CHP) tartıştılar Melen, dün Polatkan'ı destekledi

DP Meclis Grupunun davâ yetkisi yok

DP 'Vatan Cephesi, ocağı açtı

Sürenkök «aklı selimi olan binlerce insanın haftalardanberi D. P. ye kalıldığını» söyledi

Rektörlere de resmî araba verilecek

Romanyada üç yıl hapis yatan bir Türk tayfası geldi

BAŞYAZI

Sakaya Sansür

Ahmed Emin YALMAN

AKŞAM
TÜRKİYENİN EN ESKİ SİYASİ GAZETESİ
ADRES: Cumhuriyet Caddesi No. 29 Beyoğlu – İSTANBUL
TELEFONLAR: Müdür – Yazı İşleri – İdare
Sahibi: MALİK YOLAÇ
Yazı İşleri Müdürü: NİHAT N. KARACA
Kuruluş Yılı: 1870 – Fiyatı 50 kuruş
Yarın okuyacağınız nefis bir roman
«KAÇER BÖYLE İMİŞ»
Yazanı: FİKRET ARIT
Kitapçılarımızdan arayınız
8 ARALIK 1958 PAZARTESİ

İnönü dün Maraş ve Gaziantep'te konuştu

DP Grupu bugün 10 da toplanıyor

Muhalefet karşısında alınacak tedbirlerin konuşulacağı zannediliyor

C.H.P. Lideri Gaziantep'te iç politikaya temas etti

İnönü "Şiddet hâdiselerinin tahkika kavuşacağını tahmin ediyoruz" dedi

Bir kaynana gelinini 20 balta darbesiyle parçaladı

Maktulenin gayrı meşru kocası ve katilin gayrımeşru oğlu Vahit de nezaret altına alındı

Yeni buluş: Trafik muayenesi

DP'NİN GİZLİ TOPLANTISINDA VATAN CEPHESİ GÖRÜŞÜLDÜ

Teşkilât cephesin kurulması için geniş faaliyete davet edildi

DP'liler araba saltanatını tenkid ettiler

Bölükbaşı 'Erkek doğdum erkek olarak öleceğim, dedi

C.K.M.P Lideri Konyadaki konuşmasında muhalefetin bir parti halinde birleşmesini beğenmediğini söyledi

Mersin'de bazı evler seller altında kaldı

Fasılasız 24 saat devam eden yağmur yüzünden günlük hayat felce uğradı

BERLİNLİLER SAKİN SAKİN BEKLİYORLAR

YÜZLERCE MERAKLI MAÇTAN SONRA BAŞKENT'E VARABİLDİ

Sivrek istasyonundaki bir direkten dolayı milli maçı görebilmek için yola çıkanlar nihayet radyodan bile dinleyemediler

Böylesini gördünüz mü?

Araba saltanatı

Siyasi hatalar tezi kazandı

TAŞ
26 MİLYON SEYİRCİ

Bu sayfa 131

ANNENİN KİTABI

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

34 üncü yıl Sayı 12,290 — Pazartesi 13 Ekim 1958

«DER NEUE BROCKHAUS»

Menderes "Vatan Cephesi,, kurulmasını talep ediyor

Manisada muhalefete hücum eden Başbakan "politika ve ihtirastan vareste vatandaşların, kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi,, kurmalarını istedi

D.P. İl Kongresinde «Evet sıkıntılarımız var. Fakat bunlar kısa bir zaman devam edecek» diyen Adnan Menderes, Demokrat Partiye gelecek C.H.P. lilerin en derin şefkati bulacaklarını söyledi

Menderes Akhisar yolu üzerinde bir köyde karşılanırken (solda) ve Manisada konuşurken

İnönü dün C. H. P. İl kongresinde konuştu

«Demokratik rejimi istemiyen kara kuvvet sahibleri simdiden manen yenilmislerdir»

Büyük bir kalabalığın dısarıdan takip ettiği Kongrede iktidarı siddetle tenkid eden C.H.P. Genel Baskanı, ele geçen büyük mikyasta paraların hesabsız sarfedildiğini, memleketin hakkı olan gelismenin, bir çok haksız enflasyon zengini pahasına geç bırakıldığını söyledi

C.H.P. nin dünkü kongresi esnasında, eski genel sekreter kazalı kâhit ve Belediye Başkanlığı yapmış kâtip bulunan ve Sonuç Kongresinde konuşmak üzere

Sanayi Sergisinde televizyon yayınları başladı

Dünkü hafta sergiyi ziyaret edenlerin sayısı 400 bini aştı

Basına ve gençliğe cirkin hücumlar

Diyarbakırda bir D.P. kongresinde Hayırhoğlunu öven ve basınla gençliğe hücum eden delegenin konuşması alkışlandı, toplantıda hazır bulunan D. P. li 2 milletvekili bu duruma seyirci kalıbler

Yahya Kemal iyileşiyor

C. M. P. - K. P. birleşmesi için görüşmeler başlıyor

Dün Ankara ve Samsunda yapılan C. Millet Partisi Kongrelerinde D.P. ve C.H.P. ye hücum edildi

Muhalefet gücünün birleştirilmesi

Pakistanda dün 3 sabık Bakan tevkif edildi

Bütün siyasi partilerin bankalarda bulunan paralarına el kondu

«Sadece Hârikulâde» —

Kıbrısta dün bir İngiliz öldürüldü

Tedhişçilerin 3 İngilizi de ağır surette yaraladıkları bildiriliyor

Irak - Rus ticaret anlasması

YOLA ÇIKTI —

Aya atılan peyk yolunu şaşırdı

«Öncü», tasarlanan yörüngesinden 4 derece sapmıştır; fakat radyoları ile çok kıymetli malûmat göndermiyor

Konservatuar Müdürü istifa mı ediyor?

Amerikan ve Rus Atıcıları —

Çarşamba
15
EKİM 1958
Hürriyet
GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE
Müessisi : SEDAT SİMAVİ

GÜVEN OTO KURSU
MOTOR-TRAFİK-DİREKSİYON
KAYITLAR TAKSİTLEDİR

nönü, Vatan cephesi için "Menderes kendini tutanları çağırıyor„ dedi

Halkın çektikleri ile ilgisi kaybolmuştur„ diyen CHP. başkanı ilâve etti: "Istıraplardan şikâyet hakkımızdır„

Başvekil ise Antalya'da şöyle dedi: "Havalar fazla yağmurlu gitse kurak olsa muhalefete göre kabahatli hep Menderestir„

Muhtar Kumral: "Bayırbucağı'ndan son bir anlayış bekliyoruz„ dedi

Çeşme başında öldürüldü...

Koraltan da "refahla beraber ihtiyaçlar artı artık ailede bir kişinin çalışması yetmiyor„ dedi

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, dün saat 14 te, Sol ucağı ile Ankara'ya gitmiştir. Bu suretle İnönü, ilk defa Yüzüncü ucağına binmiştir.

C. H. P. idare heyeti üyeleri tarafından D. P. Genel Başkanının son konuşmalarına cevap verilmek üzere hazırlandığı bildirilmiştir. Bu cevap, D.P. Genel Başkanının yaptığı konuşmanın ertesi günü verilecektir. Bu cevapta, D.P. Genel Başkanının son konuşmalarına cevap verilmek üzere hazırlandığı bildirilmiştir. Bu cevap, D.P. Genel Başkanının yaptığı konuşmanın ertesi günü verilecektir.

Oiü yok :

Grip memleketin birçok yerinde salgın halinde

Dün Kırşehir'de okullar 5 gün müddetle kapatıldı, Ankara'da da ayni kararın alınması muhtemel

CMP ile Köylü Partisi birleşmesi kat'ileşti

Hürriyetçiler ise Halk Partisine iltihak niyetinde

HUR. P. İDARECİLERİ, BU MAKSATLA TEŞKİLATIN NABZINI YOKLUYOR

İç politika hâdiseleri birkaç günden beri durgun seyir takibetmekte olmasına rağmen, siyasi muhitler ve bilhassa gazetecilik âlemi, bir hafta içerisinde, bir C.H.P. tarafından Bir P. C. M.P. ve Köylü Partisinin birleşmesi bir de Hürriyetçilerin Halk Partisine iltihak etmeleri hakkında çıkan haberlerden sonra, bir hareketlenme geçirmiştir.

Boyu uzunmuş...

Bir kahveci hiç yüzünden katil oldu

Katilin yanında olan arkadaşı, onu öldürmek istediğini söylemiş, sonra kahvesini ele verdi

BULUNAMAZ MI ? :

Bir ilkokul talebesini kaçıranlar aranıyor

Beylerbeyinde oturan Yavuz Tanın isimli yavru 3 günden beri kayıp

Savcı vekili işe başladı

Fakat Başyardımcı Müfrüoğlu hâkimliğe geçtiği için, yeri açık kaldı

MİB Koruma Hâkimi Fethi Alpergil'in hesabına Kavram Hırsızı Dinç'e vekâlet etmesi kalmış, o da bu hususta emir alıp, yeniden tahkik edilmiştir.

BAŞYARDIMCILIK DA AÇIK

Yozgat şilebinin durumu çok kötü

İki metre kadar suyunun saptanan geminin, ne zaman kurtarılacağı belli değil

Şilep değil Bonmarşe!

Gümrükçüler, Manisa şilebinde büyük çapta kaçak mal yakaladılar

Gazeteci

Devlet Nüshası

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
Kurucusu : KEMAL ATATÜRK

ÇARŞAMBA
15
EKİM 1954
33 üncü yıl
No. 12760

ULUS KÜÇÜK İLANLAR
HERGÜN SİZE AZ PARA İLE
ÇOK İŞ GÖRÜR

İstanbul'da gazetecilerle konuşan İnönü dedi ki :

D. P. Başkanının halkın çektikleriyle eması ve ilgisi tamamen kaybolmuştur

D. P. Genel Başkanı, geçmiş için hesaba yanaşmıyor - Gelecek için hesaplı hareket edeceğini söylemiyor - Bizi bol para içinde moratoryuma götürdü, gelecekte nereye götüreceğini bilmiyoruz - Hakikati anlamalı

Radyonun sövmesine karşı millette biriken hiddetin şiddetinden korkuyorum

İSTANBUL, 14 (Telefonla) — C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü bugün saat 14 de otuz kadar gazeteci, radyo ile Ankara'ya bağlanan gazeteciler, D. Başkanı Gümüşpala, İdare Kurulunun yedi üyesi, ağ...

(Sonu Sa. 2 Sü. 7 de)

İnönü Geldi :

C.H.P. İstanbul İl Kongresinde hazır bulunmak üzere bir hafta önce yapılan Genel Başkan İsmet İnönü dün saat 15.10 da özel bir trenle gelişinden itibaren Merkez ve Grup İdare Kurulları üyeleri, milletvekilleri...

...Genel Başkanı İsmet İnönü'nün bu gelişine, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Asım Us'un başkanlığında bir heyet istasyonda karşılamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Yassıada Davası Tutanakları Vatan Cephesi Klasörü.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Ulus

Vakit

Vatan

Zafer

Dergiler

Akis

Ayın tarihi

6 Ok

Kim

Kitaplar

Anadol, Cemal, *Türk Siyâset Târihinde Demokrat Parti,* Çetin Matbaacılık, İstanbul 2004.

Ağaoğlu, Samet, *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

_____, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru,* İstanbul 1967.

_____, *İki Parti Arasındaki Farklar,* Arbas Matbaası, Ankara 1947.

Ahmad Feroz, Ahmad Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971),* Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980,* çeviri: Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 2010.

Akın, Rıdvan, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2012.

Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980,* İmaj Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2012.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),* Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

Arcayürek, Cüneyt, *Bir İktidar Bir İhtilal 1955 1960,* Bilgi Yayınları, İstanbul 1985.

Armaoğlu, Fahir, Kıbrıs Meselesi, 1954-1959, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995*), Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 16. Baskı, İstanbul 2007.

Atalay, Ahmet, *1950-1953 Kore Savaşı'nda Türk Zayiâtı (Şehitler-Kayıplar-Yaralılar-Esirler),* Çizgi Yayınevi, İstanbul 2013.

Aydemir, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Balcı, Meral, *Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

Bali, Rıfat N., *6-7 Eylül 1955 Olayları Tanıklar-Hatıralar,* Libra Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul 2012.

Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri,* Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1966.

Bozdağ, İsmet, *Menderes… Menderes…,* Emre Yayınları, İstanbul 1997.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995),* İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1996.

Çiftçi, Erhan, *Şark Cephesi'nden Kore'ye Bir Türk Generali Tahsin Yazıcı'nın Askerlik Serüveni,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

Demirer, Mehmet Arif, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası,* Bağlam Yayınları, İstanbul 1995.

Demirel, Tanel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Demokrat Parti Programı, 1946.

Doğaner, Yasemin, *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2013.

Erdemir, Sabahat (derleyen), *Muhalefet'te İsmet İnönü,* Ekicigil Matbaası, İstanbul 1959.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,* Yordam Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 2017.

Fersoy, Orhan Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes,* Mayataş Yayıncılık, İstanbul 1971.

Feyzioğlu, Turhan, *Demokrasiye ve Diktatörlüğe Dair,* İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1957.

Gürkan, Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950),* İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Gürsoy, İdris, *27 Mayıs Darbesinin Ayak Sesleri Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu,* Kaynak Yayınları, İzmir 2012.

Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak Günlükleri I-II,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

İleri, Rasih Nuri, *27 Mayıs Menderes'in Dramı,* Yalçın Yayınları, İstanbul 1986.

İnönü'nün Söylev ve Demeçleri 1919-1946,Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1946

Kabacalı, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü,* Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990.

Kabasakal, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.

Karpat, Kemal H., *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

_____, *Türk Demokrasi Tarihi,* Timaş Yayınları, 8.Baskı, İstanbul 2017.

Korkmaz, Ferhat, *İkinci Yeni Limanı Pazar Postası,* Salkımsöğüt Yayınları, 2. Baskı, Konya 2012.

Naskali, Emine Gürsoy, *Yassıada Zabıtları –VI Vatan Cephesi Davası,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

Özdağ, Ümit, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs İhtilali,* Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

Özer, İlbeyi, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat,* İskenderiye Kitap, İstanbul 2015.

Sarol, Mükerrem, *Bilinmeyen Menderes,* İnkılâp Yayınları, 2.Cilt, İstanbul 2014.

Sevgen, Nazmi, *Celâl Bayar Diyor ki 1920:1950 Nutuk-Hitabe-Beyanat-Hasbıhal,* Tan Matbaası, İstanbul 1951.

Sitembölükbaşı, Şaban, *Türkiye'de İslâmın Yeniden İnkişafı (1950-1960),* İsam Yayınları, Ankara 1995.

Şahhüseyinoğlu, H. Nedim, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür,* Paragraf Yayınları, Ankara 2005.

Şenşekerci, Erkan, *Türk Devrimi'nde Celâl Bayar (1918-1960),* SosyalYayınlar, Bursa 2000.

Tek, Hayati, *Darbeler ve Türk Basını,* Elips Yayınları, Ankara 2007.

Timur, Taner, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları(1944- 1973) Demokrasiden Darbeye 1957-1960,* Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003.

_____, *100 Soruda Türk Basın Tarihi,* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

Tökin, Füruzan Hüsrev, *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965,* Elif Yayınları, İstanbul 1965.

Tunaya, Tarık Z., *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952,* Arba Yayınları, İstanbul 1952.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2014),* Der Yayınları, Genişletilmiş 10. Baskı, İstanbul 2015.

Uyar, Hakkı, *Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmeye Bir Örnek "Vatan Cephesi",* Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012.

Uykucu, K. Ekrem, *1919'dan 1973'e Kadar Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi,* Kervan Yayınları, İstanbul 1973.

Yalçın, Durmuş, "vd.", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

Yılmaz Mustafa, Doğaner Yasemin, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973),* Siyasal Kitapevi, Ankara 2007.

Yücel, M. Serhan, *Demokrat Parti,* Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

Makaleler

Arslan, Zehra, "Trabzon'da Vatan Cephesi (12 Ekim 1958-27 Mayıs 1960)", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 36 (2013).

_____, "Vatan Cephesi Davası (Kararname, Savunmalar ve Karar)", *History Studies: International Journal Of History,* C. 4, S. 2 (2012).

Balcı, Meral, "Varlık Vergisi ve Uygulamalarının Demokrat Parti'nin Seçim Çalışmalarında Kullanılması", *The JOurnal Of Social Science Studies",* S.63 (2017).

Bulunmaz, Barış, "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", *Öneri Dergisi,* C. 10, S. 37 (2012).

Bulut, Sedef, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış,* C. 2, S. 4 (2009).

Emre Kaya Ayşe, Avşar Zakir, "Demokrat Parti'nin Sivil Toplum Üzerinden Bir Siyasal İletişim Denemesi: Vatan Cephesi Örneği", *The Journal Of Academic Social Scince Studies International Journal Of Social Science,* S. 2 (2013).

Keloğlu-İşler Esra, "Demokrat Parti'nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* S. 24 (2007).

Kırkpınar, Leyla, "Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C. 3, S. 9-10 (1999-2000).

Oğuzhan Börekçi, Ülkü Ayşe, "Siyaset, Medya ve Ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi "Karanlığa Direnen Yıldız" Üzerinden Bir Bakış", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* C. 8/9, S. Summer (2013).

Özçelik, Fatih, "Türk Siyasi Hayatında Vatan Cephesi Uygulamaları: Çanakkale İli Örneği", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.36, (2017).

Şur, Şükrü, "Demokrat Parti ve Atatürk'ün Üç İlkesi: Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Devletçilik (1950-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S. 56 (2015).

Tunç, Bilal, "Bursa'da Vatan Cephesi", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C. 9, S. 2 (2016).

Yavuz, Erdem, "1960 Darbesi Sonrası Basında Algı Yönetimi ve Propaganda (Cumhuriyet-Hürriyet-Milliyet Gazeteleri Örneği)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 5, S. 63 (2017).

Yıldırmaz, Sinan, "Vatan Cephesi: Demokrat Parti'nin Politik Meşrutiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası", *Türkiye'de Siyasal Muhalefet 1923-1980 Makaleler,* Der: Ayşegül Komsuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul 2008.

Tezler

Gaytancıoğlu, Serkan, *Demokrat Parti İktidarı ve Vatan Cephesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Burak Gümüş, Edirne 2011.

Salman, Büşra, *Demokrat Partinin Seçim Stratejilerinin Yazılı Basına Yansıması (1950 Genel Seçimleri),* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Özgür Gönenç, İstanbul 2012.